

Műhelytanulmányok - No.10

Határon túli regionális fenntarthatósági stratégia kialakításának lehetősége

Kárpátpress

Készült az Országgyűlés Hivatala megbízásából

Budapest, 2012 május

Tartalom

1. Bevezető gondolatok	3
2. A nemzeti keretstratégia és a regionális fejlesztési stratégiák kapcsolódása.....	12
3. A magyar nemzeti keretstratégia és egy határon túli magyar többségű régió fenntarthatósági stratégiája közti kapcsolódás lehetősége	21
3.1. Fejlesztési stratégiák Romániában és azok regionális vonzata	21
3.1.1. <i>A romániai fejlesztési rendszer felépítése, stratégiaiirások helye, döntési kompetenciák helye</i>	<i>21</i>
3.1.2. Ágazati fejlesztési stratégiák, ezek regionális és helyi vetületei, döntési kompetenciák a fejlesztésekben és a forráselosztásban.....	35
3.2. A magyar NFFS négy erőforrása a romániai fejlesztési stratégiák tükrében.....	39
3.2.1. <i>Humán erőforrások.....</i>	<i>40</i>
3.2.2. <i>Társadalmi erőforrások</i>	<i>44</i>
3.2.3. <i>Természeti erőforrások</i>	<i>47</i>
3.2.4. <i>Gazdasági (fizikai) erőforrások.....</i>	<i>50</i>
3.3. Helyi fejlesztési stratégiák a három székely megyében.....	60
4. Esettanulmány a magyar nemzeti keretstratégia által meghatározott erőforrásokhoz, valamint a nemzeti keretstratégiával szembeni regionális szempontú követelmények	77
4.1. Székelyföldi esettanulmányok a magyar NFFS erőforrásaihoz	77
4.1.1. <i>Góbé saját kereskedelmi márka, mint ernyőszerkezet kialakítása: a Márkázás elméleti alapozása..</i>	<i>77</i>
4.1.2. <i>A tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolája Székelyudvarhelyi Oktatási Központjának létrehozása, működtetése és elért eredményei</i>	<i>82</i>
4.1.3. <i>Székelygyümölcs – egy modellértékű kezdeményezés a határontúli magyarok gazdasági felemelkedéséhez</i>	<i>86</i>
4.1.4. <i>Összegzés</i>	<i>90</i>
4.2. A magyar fenntartható fejlődési stratégia és a határon túli magyar többségű régiók stratégiáinak viszonya	92
5. Konklúziók, ajánlások.....	97
6. Melléklet	105

1. Bevezető gondolatok

AVAGY A KETTŐS PERIFÉRIÁTÓL A FENNTARTHATÓSÁGIG, AVAGY A HIÁBAVALÓSÁGTÓL A CÉLSZERŰSÉGIG

„Az emberi élet lényege a szeretetben, az örömben és a csodálkozás erejében rejlik. Az országok közt az a leggazdagabb, amelyikben a legtöbb nemes lelkű és boldog ember él. Az emberek közt a leggazdagabb, aki a leginkább betölti saját élethivatását és egyúttal a leghasznosabb a közösség számára.” J.P.Ruskin¹

A Székelyföld, stratégiai elemzésünk vizsgálati területe, kettős peremvidéki helyzetének egyik következménye, és egyben periféria jellegének meghatározó vonása a stratégiátlanság. Stratégiátlanság, abban az értelemben, hogy a különböző szinteken: egyén, család, önkormányzat, megyék, vagy gazdasági ágazatok, vállalatok, által megfogalmazott stratégiák nehezen egyeztethetőek egymáshoz. Nem áll össze a koordinált stratégiai magatartás, és cselekvés. A stratégiátlanság nem a stratégiák hiányát jelenti, hanem, annál inkább, a túl sokféle stratégia megléte mellett, a hiányzó, közösségi szinten egyeztetett cselekvés, a stratégiai magatartás hiánya jellemzi ezt az állapotot. A stratégia, és a stratégiai magatartás fogalmát szélesebben értelmezve, ezek a fogalmak tulajdonképpen egy közösségnek a jövőjét alakító képességét, illetve tevékenységét jelölik. Azt, ahogyan a számára előnyös forgatókönyvek közül segíti, életre hívja a kedvezőeket, és megvédi magát a kedvezőtlenek bekövetkeztétől.

Kettős peremvidék, egyrészt a Kárpát-medence keleti peremén található térség évszázadokon át sajátos történelmi szerepéből adódóan a Magyar királyság, majd az Erdélyi fejedelemség peremvidéke volt. Gyepű, majd határvédő szerepéből adódóan, sajátos önrendelkezési jogaival élve nem törekedett és nem is volt képes saját életének centrumává fejlődnie. Mindvégig olcsó nyersanyag és emberi erőforrások forrása volt a

¹ David M. Craig: John Ruskin and the Ethics of Consumption. Charlottesville, Va.: University of Virginia Press, 2006. 422 pp. Ruskin, John, 1819-1900

tőle pár száz kilométerre lévő centrumok irányába. Ezt a Kárpát-medencei peremvidéki helyzetét az Anyaországtól való elszakadása után is magán hordozza a térség. A közgondolkodás és a székelyföldi politikai kezdeményezések erőteljesen Budapest irányultságúak, a magyar nemzethez tartozás megélésére törekednek. Magyarország az utóbbi huszonöt esztendőben jelentős kivándorlási célterület volt különböző szakmai felkészültséggel rendelkező székelyföldi ember és családjai számára. A képzetlen, vagy szakmunkás kivándorló mellett jelentős számban találunk papokat, tanárokat, orvosokat, és más alkotó értelmiségit is. A helyi közösségek és a civil társadalom kitartóan, és eredményesen szötte a nemzet összetartozását biztosító hálót. Testvértelépülések, vegyes vállalkozások, szervezeti együttműködések, közös pályázatok, és családok közt fonódó baráti, rokoni szálak jelzik ezt a törekvést. A kettős állampolgárok számának növekedése is ebbe az irányba mutat. Tanulmányunkban szereplő esettanulmány az Edutus Főiskoláról példa a tudás behozatalra, tudás Magyarországról a Székelyföldre. A Székelygyümölcs program, és a kimunkált közösségi vállalkozás számos magyarországi kezdeményezés számára példa és inspiráció forrása.

Habár nem fogalmazódik meg stratégiai dokumentumokban, ez a törekvés mégis egyik legmarkánsabb stratégiának a spontán megnyilvánulása: a magyar nemzethez való tartozás és az Anyaországhoz való alkalmazkodás általi túlélés, a megmaradás stratégiája ez.

Másrészt a Székelyföld Romániához csatolása után egyre erőteljesebben érezhető a román makrokörnyezeti folyamatok és politikák meghatározó ereje. A Székelyföld Romániában is periféria. Erőteljesen vidéki jellegű, gyenge infrastruktúrával ellátott, az országos átlag alatti fejlettségi szinttel jellemezhető térség. A szocialista modernizáció, és iparosítás is megkésve érkezett a térségbe. A Bukaresttől való távolság, és elhagyatottság sokáig az autonómia, az önállóság illúziójával ámította az itt élőket. Román kormány és közigazgatási intézmények, országos ügynökségek stratégiáinak befolyásolására gyenge, és megosztott politikai képviselet, csak töredékesen tudja a térség érdekeit érvényesíteni. A kijárási politika pontszerű eredményei nem állnak össze stratégiává. Mindig arra törekszünk, amit az adott konjunktúrában el lehet érni. Alkalmazkodás ez a lehetőségekhez, és a korlátokhoz.

A Székelyföld fejlődésének, fejlesztésének történetében több korszakot célszerű megkülönböztetni. Ezekben, a hosszabb - rövidebb markáns időszakokban eltérő megközelítések, célrendszerek működtek. A fejlődési szakaszokban megszületett

eredmények, beindult folyamatok, azonban mindmáig éreztetik hatásukat, és ez által hozzájárultak a jelenlegi fenntarthatatlansághoz közeli állapotok létrejöttéhez.

Az első szakasz a szerves fejlődés szakasza, ahol még nem létezett célirányos stratégiai cselekvés. Ez a korszak a székelyek jelenlegi telephelyeire történő betelepülés/betelepítésétől (egyek történészek szerint a nyolcadik - kilencedik században, mások szerint a tizenharmadik században) tartott egészen Erdélynek, Habsburg császári fennhatóság alá kerüléséig. A korszakot a rendi társadalom feltételei közt történő szerves fejlődés jellemezte. A térségben létező falvak, és mezővárosok jól meghatározott közösségi önkormányzati rendszerrel, egyfajta premodern autonómiával rendelkeztek. Regionális, rendi alapon szervezett törvényalkotás, független igazságszolgáltatás létezett. Az élet rendjét az önfenntartó gazdálkodás, és a kor királyi hadjárataiban kötelező részvétel tartotta egyensúlyban. A sajátos életforma biztosította a Székelyföld eltartó képességét évszázadokon át. Az élet minősége a hasonló földrajzi adottságokkal rendelkező más térségekhez hasonló volt. Nem voltak nagy vagyoni és társadalmi egyenlőtlenségek. A székely közösség, mint olyan, nemesi státuszt élvezett, amivel járó jogokat és kötelezettségeket a mindenkor magyar királyokkal, majd később az erdélyi fejedelmekkel tudott kialakítani. A természeti erőforrások többsége közösségi tulajdonban volt. A haszonvételek nem haladták meg a fenntarthatósági korlátokat.

A második szakasz a kezdeti modernizáció szakasza. Ez a korszak a Habsburg uralom időszaka, egészen az 1848-as szabadságharcig, és az azt követő magyar – osztrák kiegyezésig tart. Mária Terézia uralkodása idején jelentős változások történnek a székely társadalomban. Létrehozzák a reguláris, osztrák katonai vezetés alatt működő határőr katonaságot. Ezáltal a székely autonómia elveszíti létjogosultságát, és a vele járó privilégiumokat. Feudális viszonyok alakulnak ki a Székelyföldön is. Beindul a jobbágyosodás. Jelentős magán vagyonok halmozódnak fel, és megjelenik a vagyon és társadalmi különbség. A székely társadalom rétegződik. A rendi társadalom megszűnésével, megszakad a szerves fejlődés is. A kiegyezést követő magyarországi polgári és gazdasági fejlődés, máig meghatározó folyamatokat indított be. Ennek lényege, hogy a Székelyföld olcsó nyersanyag, és munkaerő forrása lesz a Magyarország, majd később, a századfordulón Románia fejlődése számára. Megkezdődik az erdők irtása és az ásványi vagyon kiaknázása külföldi vállalkozók által. A modernizáció kezdetére jellemzően tömeges általános oktatás fejlődik, az addig is létező oktatási hagyományokra építve. A mezőgazdaság és kézműiparra, valamint kereskedelemre alapozott gazdasági rend váltja fel

részben az önfenntartó gazdálkodást. Demográfiai robbanás indul be a gazdasági és jóléti fejlődés nyomán, ami hamarosan elvezet a székely kérdés kialakulásához. Az 1867 után egyre erőteljesebben jelentkező, a székely társadalom, és gazdaság átfogó válságát a térség elégtelen eltartó képessége okozta. A kor agrártechnológiái, és a kezdetleges ipar szerkezet nem volt képes a megnövekedett populációt eltartani. Ezt akár tekinthetjük a regionális fenntarthatatlanság krízisének is. A székelyek egyetlen megoldást láttak, a tömeges kivándorlást, és munkavállalást elsősorban Románia területére.

A harmadik szakasz a húszadik század elejétől (1902), az Első Világháborúig tart. Ez a Székely Akció időszaka². A magyar kormány az egyre erősödő társadalmi nyomás hatására koncentrált, átfogó fejlesztési programot indít a Székelyföld számára. Ez az első, a térséggel foglalkozó fejlesztési stratégia. Az akció vezetésével a Földművelésügyi minisztériumot bízták meg, és székelyföldi megbízottat neveztek ki.

A kivándorlás kérdése a megerősödő magyar nemzet tudatában egyszerre volt társadalmi, gazdasági és erkölcsi kérdés. Ezért a stratégia általános célja a kivándorlás okainak megszüntetése volt. A hagyományos mezőgazdaság, és a Székelyföldre jellemző extenzív állattartás válságát, a jobbágyfelszabadítást követő legelő-elkülönítés, a közlegelők megszűnése a magántulajdon elterjedésével, és az elhúzódozó tagosítási eljárás okozta. Az arányosítási törvények nem voltak tekintettel a hagyományos közösségi föld és erdőhasználatra. Megkezdődött az arányjogokkal való kereskedelem, sokan eladták azokat, és ez által elveszítették a szabad erdő és legelőhasználatból fakadó jövedelmeiket is. Ez a folyamat a családok és egész községek elszegényedéséhez vezetett. A liberális gazdaságpolitika felkészületlenül érte a térséget. Kereskedők tarvágással tüntették el az erdőket az erdőjogokkal való üzérkedés nyomán. Ehhez társultak a hitelezési intézmények fejletlenségéből fakadó gondok. A vasút hiánya, és a Romániával folytatott vámháború értékesítési nehézségeket okozott. Az ipar szinte kizárólag fűrészüzemekre, malmokra, ásványvíz palackozókra és szeszgyárakra korlátozódott. (Balaton, 2004. 10, 11 o.)

A kialakult helyzet kísértetiesen hasonlít a napjainkat jellemző rendezetlen birtokviszonyokkal, és korrupcióval tarkított valóságához. Az akkori életmódváltással járó „urizálás” megnövekedett költségeit a jövedelmek nem voltak képesek fedezni, hasonlóan ahhoz, ami a napjainkban a fogyasztói társadalom terjedésével tapasztalható. Mintha száz év elteltével ugyanoda jutott volna vissza a Székelyföld.

A székely akció részletes ismertetése meghaladja a tanulmányunk kereteit. Azonban

² Bővebben lásd; Balaton Petra, A Székely Akció története, Cartofil, Budapest, 2004

a fenntarthatósági stratégia elkészítésekor mindenképp figyelembe kellene venni azokat a megoldási javaslatokat, amik akkor megfogalmazódtak, és megvizsgálni azok aktualitását. Ezek a javaslatok megtalálhatóak a tusnádi kongresszus javaslataiban, és részletesen kitérnek az: állattenyésztés, növénytermesztés, erdészet, legelőgazdálkodás, telepítés, munkásügy, kivándorlás, gazdasági háziipar, hitelügy, közlekedés, vízi munkálatok, tagosítás, bányászat, vadászat, és a gazdasági élet fejlesztésének egyéb eszközeire, valamint a fürdők fejlesztésére.

Sajnos az akciónak a Világháború véget vetett, és azóta is a félbemaradt modernizáció következményeit viseli magán a térség.

A negyedik szakasz Erdély Romániához csatolásától (1920), a Második Világháború végéig, a kommunista rendszer bevezetéséig tart. A királyi Románia fejlődése nem hagyott mélyebb nyomot a Székelyföldön. Az előző korszakban elkezdett folyamatokat próbálták saját erőből tovább vinni a megváltozott politikai és gazdasági helyzetben.

Az ötödik szakasz lényegében a kommunista iparosítás szakasza, ami az 1989-es rendszerváltásig tart. Ebben a korszakban a központosított fejlesztési politika nagymértékben átalakította a térséget. Szocialista mezőgazdasági termelészövetkezetek létrehozása végső csapás volt a rendtartó székely falu számára. A mezővárosok erőltetett iparosításával együtt beindult az elvándorlás faluról városra. Ebben az időszakban alakítják ki azt az ipar szerkezetet, ami aztán a rendszerváltás után összeomlik, és súlyos munkanélküliséget okoz.

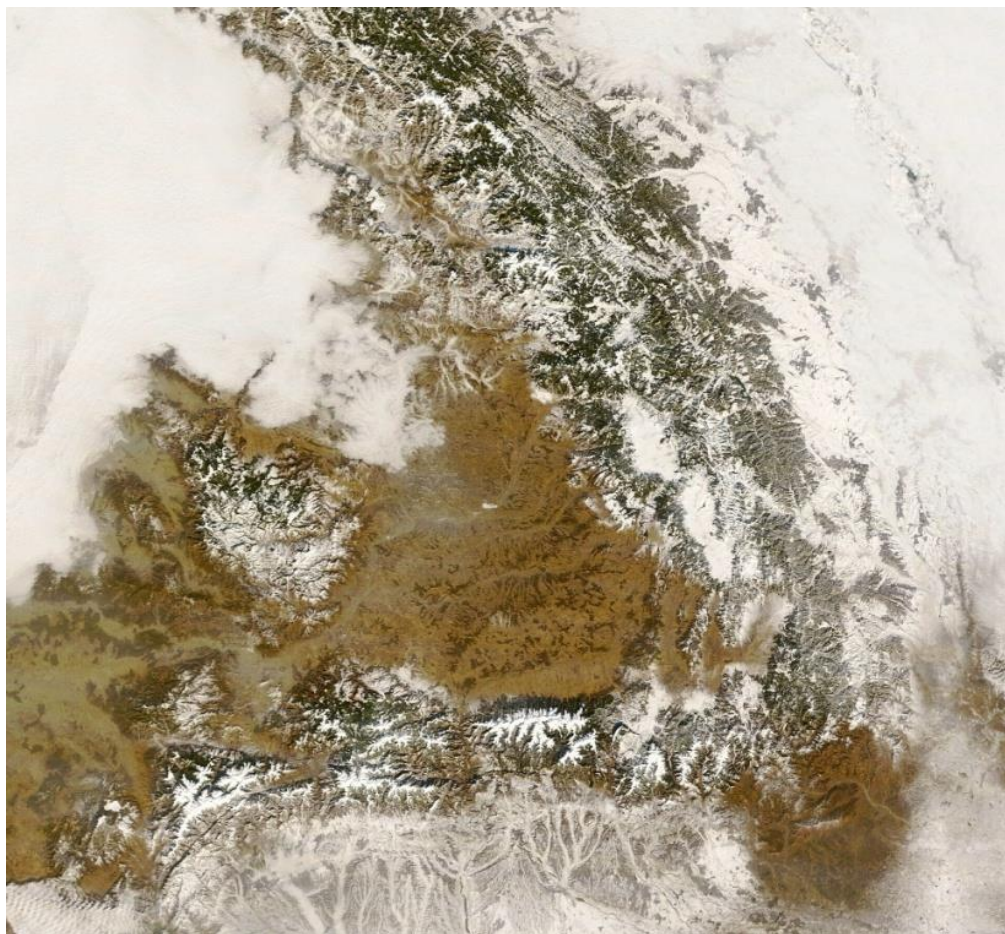
A hatodik szakasz a rendszerváltástól eltelt piacgazdaságra való áttérés szakaszát jelenti, amit a 2008-as nagy gazdasági válságig számítunk. Ebben az időszakban történik meg Románia EU csatlakozása, és a gazdasági, fejlődési folyamatok európai meghatározottságot nyernek.

Az országaink Európai Unióhoz való csatlakozása után számos integrációs folyamat hozott új, talán kellő mértékben még nem tudatosított lehetőséget. Történelme során a Székelyföldre még soha ilyen mértékű, részben a lakosság által közvetlenül kezelt források nem áramoltak be. Infrastruktúrafejlesztési programok az önkormányzatoknak, agrár- és vidékfejlesztési támogatások a közbirtokosságokhoz és a magán személyek gazdaságaiba. A stratégiai koordináció hiánya miatt azonban, ezeknek az erőforrásoknak

jelentős része alacsony hatékonysággal, vagy egyáltalán nem kerül felhasználásra³.

Románia és Magyarország, az EU szempontrendszerét és elvárásait figyelembe véve országos stratégiákat készítettek a fenntarthatóságra való átmenet vezérlésére. Ez a stratégiai tervezésben is paradigmaváltást jelent. A modernizációs, és globalizációs célok prioritásrendszerét felváltja az erőforrások fenntartható gazdálkodására alapozott jövőépítés.

Az egyeztetett térségi szintű stratégia hiánya, egybevetve a természeti és társadalmi erőforrásokkal, és az európai trendekkel, kihívásként fogalmazódik meg. Tanulmányunkban erre a kihívásra keressük a választ. A fenntarthatóságot megcélzó regionális stratégia - a különböző stratégiákat egységbe foglaló keretstratégia - az integrátor szerepét tölthetné be, kivezetve a térséget a jelenlegi kettős periféria állapotából, a fenntarthatóság irányába, a túlélés reményébe.

1.1 ábra A Székelyföld a Keleti és Déli - Kárpátok ölelésében

³ Csutak István, Székelyföld EU – forrásokra alapozott fejlesztése. Támpontok egy átfogó fejlesztési tervhez, Státus Kiadó, Csíkszereda, 2011.

A regionális szintű fenntartható fejlesztési stratégia (RFFS) és gyakorlat csatlakozási lehetőségeit a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiához (NFFS), a Székelyföld esetében vizsgáljuk. A Székelyföldet, mint Hargita, Kovászna és Maros megyék közigazgatási határai által behatárolt térséget tekintjük. A régió erőteljesen vidéki jellegű térség. A vizsgálat bonyolultságát nagymértékben növelik a térség sajátosságaiból, valamint a fejlesztés számára meghatározó környezetéből adódó kihívások.

1. *A régió*

- A határon túli magyar közösségek nem szerveződnek statisztikai régiókba. Erőforrás-gazdálkodásuk számára nehéz a fejlesztési gyakorlatban meghonosodott regionális szemléletet, és annak megfelelő stratégiai intézményrendszert kialakítani. Romániában, a többségben magyarok által lakott Székelyföld esetén az etnikai szempontokat is figyelembe vevő, fejlesztési stratégiák kialakítását ellenzi és gátolja az országos fejlesztési politika. Hasonló a helyzet a többi, helyi vagy regionális többségben lévő, határon túli nemzetrészek esetében a Kárpát-medencében.
- A jelenleg létező közigazgatási struktúra és a régió természetes fejlesztési igényei közt nincs kapcsolódás. A regionális közigazgatás kialakításakor nem törekedtek az etnikai szempontok érvényesítésére. Ennek az ellenkezője történt, és a közigazgatási határok megvonásával az etnikai asszimiláció célját követték. Ugyanakkor, a természeti és emberi erőforrások érvényesülése és fenntarthatósága szempontjából fontos belső csatlakozási hálózatok, központok közigazgatási átszervezésével belső perifériák, peremhelyzetbe sodródott települések és közösségek keletkeztek.
- Habár, a szerves regionalizációs folyamatok jelentős mértékben növelik a térség belső kohézióját, a régió a közigazgatási jogosítványok hiányában nem tud fejlesztési koordinációt ellátni.
- A Székelyföld sajátossága, hogy a térségben kialakult mezővárosok közül egyiknek sem sikerült regionális központtá fejlődnie. Együttműködés helyett versengés jellemzi a fejlesztési politikákat.

2. *A Román országos fejlesztési stratégia, és annak intézményrendszere*

- Az országos fejlesztési politika központosított és ágazati, nem erőforrás orientált szempontokat követ. A 2008-ban készült fenntarthatósági stratégia jelentős részét a globális gazdasági válság, valamint a népességi, élelmezési, és

energia – krízisek valósága már most átírássra ítéli. Mind a regionális, mind az ágazati stratégiákat végrehajtó intézményrendszer (fejlesztési ügynökség, környezetvédelmi ügynökség, vízügy, erdészet, stb.), habár regionálisan dekoncentrált, nem támogatja az alulról jövő kezdeményezéseket. A forrásvezérelt (pénzosztás) projektek gyakorlata, és nem a stratégiai szemlélet a meghatározó. A központi részről jövő regionális szerveződés nem találkozik a lentől építkező regionális szerveződés igényeivel az érdekek különbözősége miatt.

- A román fejlesztési politika fejlesztési pólusokban és metropolis övezetekben gondolkodik. A vidék alárendelt szerepet kap ebben a megközelítésben. Ezáltal továbbra is fennmarad a város-falu, mint centrum-periféria kapcsolatrendszer. Ezáltal csökken a vidék természeti erőforrásainak kihasználási lehetősége.

Tanulmányunk célja: A Székelyföld, mint területi vizsgálati egységet érintő különböző stratégiák összehasonlító elemzése a fenntartható fejlődés szempontjából. Románia, és Magyarország, megfelelően az EU ez irányú elvárásainak, országos fenntartható fejlesztési stratégiákat készítettek. Ezek által a keretstratégiák által meghatározott stratégiai integráció lehetőségét vizsgáljuk az adott régió esetén.

Az elemzés számára célszerű a rendkívül szerteágazó, és sokféle megközelítésből született stratégiákat néhány, a későbbi stratégiai integrációt elősegítő összehasonlítási kritérium alapján megvizsgálni. Ez annál inkább indokolt, mivel a vizsgált területen tapasztalható stratégiai egyeztetés hiánya, alapvetően meghatározza a stratégiák végrehajtása során, a befektetett munka és pénz cselekvésben megnyilvánuló hatékonyságát.

A vizsgálat kritériumai

1. A fenntarthatóság szemléletének kritériuma

A fenntarthatóság filozófiájának, és értékrendjének, mint átfogó szemlélet alapjainak a meglétét vizsgáljuk az egyes országos, regionális, helyi, valamint ágazati stratégiák esetén. Erőforrás központú stratégiai megközelítés ez, hiszen arra a felismerésre épül, hogy az emberi létnek a Földön erőforrás korlátai vannak. Nem elhanyagolható nehézség, hogy az emberiségnek nincsen tapasztalati tudása a fenntarthatóságról, hiszen sosem volt, és ma sem fenntartható az emberi civilizáció. Túlélési tapasztalata van az emberi civilizációnak.

Eddig a többi élőlény, és a természet kárára sikerült túlélünk. A fenntarthatóság azt is jelenti, hogy megpróbálunk úgy túlélni, hogy ettől a többi élőlény és a jövő nemzedékei ne szenvedjenek.

A fenntarthatósági stratégiák négy erőforráscsoportban gondolkodnak. Ezek: humán, társadalmi, természeti, gazdasági.

2. A területiség kritériuma

Az elemzett stratégiák, adott területre vonatkoznak. A mi esetünkben a Székelyföldre. Ez a szempont a regionális, valamint az önkormányzatok helyi stratégiai esetén magától adódik. Az ágazati és különböző intézmények stratégiai esetén csak közvetve állapíthatóak meg a területi vonatkozások, a stratégiai hatások. A társadalmi – gazdasági cselekvések integráló eleme a tér. A területre vonatkozás hordozza a szinergia hatások jelentős részét, mivel a különböző kulturális - és érdekcsoportokhoz tartozó egyének a területhez kapcsolódó identitástudatuk alapján képesek ezeket a különbségeket áthidalni, és közös cselekvésben megjeleníteni.

3. A közösségi szemlélet

A stratégia egy adott közösség életminőségének javítását célozza. Ebben a minőségében a közösség a stratégia haszonélvezője. Ez a közösség, ugyanakkor a stratégiai cselekvés kivitelezője is legtöbb esetben közvetve, ritkábban (pld. egyes civil társadalmi kezdeményezések esetén) közvetlenül. A cselekvés közvetett, hiszen a közösség intézményekbe, vállalatokba szervezeten cselekszik. Az elemzés ki kell, hogy térjen a stratégia kommunikációs kérdéseire, hogy miként válik a stratégia a közösség jövőalakításának eszközévé, módszerévé.

4. A döntési koordináció kritériuma

Stratégiát végrehajtani az adott területen működtetett erőforrások feletti döntési kompetenciával rendelkező intézmény, szervezet, vagy egyén tud. Minden stratégia annyit ér, amennyit megvalósítanak belőle. Ezért fontos az elemzés során feltárni a stratégiaalkotó döntési kompetenciaterületét, annak határait.

5. Az időbeliség kritériuma

Adott stratégia egy körvonalozott időintervallumra vonatkozik. Az elemzett stratégiák idősíkjá eltérő. A politikai szereplők rövidebb időre terveznek, míg az országos fenntarthatósági stratégiák húsz, vagy akár ötven évben gondolkodnak. A stratégiákban vázolt cselekvési folyamatok időbeli kifutása is jelentősen eltérő lehet, ami a stratégiai koordinációt megnehezíti.

2. A nemzeti keretstratégia és a regionális fejlesztési stratégiák kapcsolódása

Annak érdekében, hogy a magyar NFFS és a határon túli magyar közösségek, régiók fejlesztési stratégiáinak az összekapcsolási lehetőségeiről szóljunk, mindenekelőtt meg kell vizsgáljuk a nemzeti fejlesztési stratégiák és a regionális fejlesztési stratégiák kapcsolódásának elméleti alapjait.

A *fenntarthatósági politika* lényege, hogy olyan politikai cselekvéseket irányozzon elő és valósítson meg, amelyek a jövővel kapcsolatos kockázatok mérséklésére vonatkoznak. A fenntarthatóság gondolata a környezetvédelem és környezetgazdálkodás eszmerendszerében gyökerezik, de ma már árnyaltabb értelmezést nyer természeti, társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai kontextusban. A fenntarthatóság politikai értelmezésében sarkalatos kérdés a demokratikus rendszerek azon ellentmondása, hogy a politikai döntéshozók *időhorizontja* rövid távú eredményekre koncentrál (azaz választási ciklusokhoz igazodik), ami esetenként ellentétben állhat a társadalmi jólétet hosszabb távon biztosító döntések mérlegelési szempontjaival (NFFS 2012. Bevezető).

A fenntarthatóság gondolata ma már nem mondható új keletűnek. 1983-ban az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága megkezdte azt a munkát, aminek az eredménye az 1987-ben kiadott „*Közös jövőnk*” c. jelentés (Brundtland-jelentés). Ebben szerepel az a meghatározás miszerint „*a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket*”. A fenntartható fejlődés szociális, gazdasági és környezeti pillérei kölcsönhatásának mérlegelése be kellett (volna), hogy épüljön a különböző ágazati és területi politikák, fejlesztési stratégiák, programok, intézkedések kidolgozásába. Az egyes országok tudományos akadémiáinak ajánlásai többé-kevésbé hatottak a nemzeti szintű kormányzati munkára, jogalkotási folyamatokra, de a reformintézkedések végrehajtása sok helyütt társadalom- és gazdaságszerkezeti akadályokba ütközik. Nemzetközi dokumentumok születtek az ENSZ globális konferenciái nyomán 1972-ben Stockholmban, 1992-ben Rióban, 2002-ben Johannesburgban, amelyek végrehajtására a nemzetközi jog alapján az aláíró országoknak kötelezettségeket kell vállalniuk.

Ugyanez érvényes az Európai Unió 2006-ban felülvizsgált, de már 2001-ben kidolgozott fenntartható fejlődésre vonatkozó stratégiájának ajánlásaira is. Az Európai Közösségek Bizottsága 2005. dec. 13.-án közölt 658-as Közleménye *A fenntartható fejlődés stratégiájának felülvizsgálatáról* javasolja a tagállamok számára, hogy az **EU stratégiája** alapján vizsgálják felül **nemzeti stratégiáikat**, ill. azt, hogy nemzeti politikai eszközeiket hogyan lehetne hatékonyabban alkalmazni, az európai szinten meghozott vagy javasolt intézkedésekbe jobban integrálni.⁴ Javasolja a nemzeti stratégiák alapján az adott témákra összpontosító szakmai felülvizsgálatot, amelybe külső értékelést, a nemzeti fenntartható fejlődéssel kapcsolatos **tanácsadó testületek hálózatát**⁵ vonhatná be. A hatékonyabb politikák kialakítása érdekében a szakpolitikai koherenciát a **hatásvizsgálat** és a hatékonyabb szabályozás biztosíthatja. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a jogalkotási folyamatban az újabb szabályozások, előírások bevezetéséről előzetes értékelések, szaktanulmányok szülessenek és a különböző szakpolitikák egymás hatásait ne oltásák ki, hanem szinergikusan egymást erősíthessék. Ez természetesen szélesebb körű mérlegelést feltételez. Kulcsfontosságú intézkedésként jelenik meg az, hogy: „*a tagállamoknak továbbá szélesebb körben kell hatásvizsgálatot alkalmazniuk azon szakpolitikáik kialakítása során, amelyek közfinanszírozáshoz, illetve stratégiák, programok és projektek kialakításához kapcsolódnak. Ezek követik a közösségi stratégiai iránymutatásokban szereplő ajánlásokat annak biztosítására, hogy a Kohéziós és Strukturális Alapok megerősítsék a környezetvédelem és a növekedés közötti szinergiákat. A hatásvizsgálatot szélesebb körben kellene kiegészíteni a szakpolitikák által gyakorolt hatások utólagos értékelésével*”.

Az EU fenntartható fejlődési stratégiájának (EU SDS) felülvizsgálata – A megújult stratégia című, 2006. június 15–16-án, az EU Tanácsa által elfogadott dokumentum⁶ „*a fenntartható fejlődés iránti kötelezettségvállalásunk*” 6. pontjában megfogalmazza a közös célokat a környezetvédelem, a szociális igazságosság és kohézió, a gazdasági jólét és nemzetközi kötelezettségek teljesítése kapcsán, valamint a **szakpolitikák irányadó elveit** az

⁴ COM (2006) 658 végleges. A Bizottság Közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. *A fenntartható fejlődés stratégiájának felülvizsgálatáról. Cselekvési program*. Brüsszel, 13.12.2005.

⁵ A magyar Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Tanács tagja pl. a Európai Környezetvédelmi és Fenntartható Fejlesztési Tanácsok Hálózatának (European Environment and Sustainable Development Advisory Councils - EEAC) és az Európai Fenntartható Fejlesztési Hálózatnak (European Sustainable Development Network, ESDN)

⁶ Az Európai Unió Tanácsa: *Az EU fenntartható fejlődési stratégiájának (EU SDS) felülvizsgálata – A megújult stratégia*. 10917/06, Brüsszel, 2006 június 26.

alapvető jogok támogatása és védelme, a nemzedékeken belüli és nemzedékek közötti szolidaritás, a nyitott és demokratikus társadalom, a polgárok bevonása, az üzleti vállalkozások és a szociális partnerek bevonása, a szakpolitikák koherenciája és a kormányzás, a szakpolitikák integrációja, a rendelkezésre álló legjobb tudás felhasználása, az elővigyázatosság és a szennyező fizet elve kapcsán. A 7, 8 és 9-es pontokban tárgyalja az EU SDS és a lisszaboni stratégia közötti szinergiák kérdését, vagyis azt, hogy míg az előbbi az életminőség, a nemzedékeken belüli és nemzedékek közötti igazságosság és a szakpolitikai területek közötti koherenciára, addig az utóbbi a gazdasági növekedésre és versenyképességre és a munkahelyteremtésre összpontosít. Kiemelendő gondolat, miszerint: „az **emberi, társadalmi és környezeti tőkébe való befektetés**, valamint a **technológiai innováció** ténylegesen a hosszú távú versenyképesség, a gazdasági jólét, a társadalmi kohézió, a minőségi foglalkoztatás és a jobb környezetvédelem előfeltétele.” (EU Tanácsa 2006. 6. old.)

Eszerint egyre világosabb az a felismerés, hogy gazdasági növekedéshez, a társadalmi méltányosság érvényesítéséhez és a hatékony környezetvédelemhez elsősorban jó minőségű és megfelelő mennyiségű emberi tőkére/humán erőforrásra, azaz felkészült, egészséges, ambíciós és erkölcsös **emberekre** és olyan **társadalmi viszonyokra** van szükség, ami a közöttük, a különböző társadalmi, gazdasági és közpolitikai pozíciókat betöltő személyek közötti bizalmon és megbízhatóságon, illetve számon kérhető felelősségvállaláson alapul. A dokumentum 10-es pontja a *Jobb politikai döntéshozatal* kapcsán hozzáteszi még az eddigiekhez, hogy: „*a fenntartható fejlődést minden szinten a politika alakításának szerves részévé kell tenni. Ehhez arra van szükség, hogy a kormányzat minden szintje támogassa egymást és együttműködjön egymással, figyelembe véve a tagállamok különböző intézményi kereteit, kultúráját és egyedi körülményeit.*” (EU Tanácsa 2006. 6. old.) Az Uniós ajánlás szépen hangzik, de ha a tagállamok politikai kultúrájában a pártpolitikai csatározások és a hatalomszerzés, hatalomvédelem rövid távú érdekeinek gyakorlati érvényesülése előbbre valónak bizonyul, akkor a „kormányzat minden szintje közötti együttműködés” megbicsaklik a „kiszorítósdinak” nevezhető politikai játszmákban.

Társadalmi és közpolitikai háttér

Ha a különböző területi (országos, regionális, megyei, mikroregionális, települési) szintek közötti szakpolitikai együttműködés mégis erősebbnek bizonyul a pártpolitikai taktikáknál

és az esetenként korrupciós jelenségek által gyengített kormányzati teljesítménynél, abban olykor a külső, nemzetközi kötelezettségek kényszerítő hatását is felismerhetjük. Az EU-tagság számos lehetőség, de ugyanakkor kihívás elé állította a korábban kommunista rezsimek alatt tengődő kelet-közép-európai országok közösségeit és kormányzatait. A rendszerváltás két évtizedes „átmenete” nem eredményezett zökkenőmentesen működő piacgazdaságot és átláthatóságra, civil kontroll elfogadására is felkészült demokráciát. A gazdasági szerkezetátalakítás számos esetben a környezetterhelés viszonylagos csökkenését eredményezte (az energia és nyersanyagigényes, súlyosan környezetszennyező, de alacsony hozzáadott-értéket termelő ágazatok leépülése révén), de jelentős társadalmi feszültségeket (munkanélküliség, létbizonytalanság) is okozott, kihatva a demográfiai folyamatok alakulására is (elvándorlás, alacsonyabb születésszám, stressztényezőkkel is összefüggő megbetegedések számának növekedése) negatívan befolyásolva a szociális ellátórendszer távlati fenntarthatóságát.

A közigazgatási kapacitások alacsony színvonala és az új kihívásokhoz való nehézkes alkalmazkodása mellett, a zavaros jogszabályi környezet, a nem megfelelő privatizáció következményei, a tulajdonviszonyok tisztázatlanságának elhúzódása az állami intézmények és politikai szereplők **hitelvesztéséhez** vezetett, aminek okai között a hatalommal való visszaélés, befolyással való üzérkedés, a korrupciós jelenségek burjánzása is hozzájárult, amit a versenykörnyezetben működő, így a szenzációra kihegyezett sajtó tált, esetenként talán megkérdőjelezhető objektivitással. A többpártrendszer együtt jár a gazdasági, politikai szereplők változatos összefonódásával, aminek a következménye a sajtóorgánumok (hírlapok, televíziós társaságok, internetes portálok) egy részének kormányzati ciklusokhoz kötődő kormánypártivá vagy éppen ellenzékivé válása. Így, nem csupán a civil szféra gyakorolhat valamelyes kontrollt a politikai szereplők fölött, hanem a pártok is többé-kevésbé beszűkítik egymás mozgásterét.

A civil szervezetek nagy részének a függetlensége kérdőjelessé vált a finanszírozási mechanizmusok teljes átláthatóságának hiánya miatt, így a társadalmi tőke, a döntéshozókba és intézményekbe vetett bizalom alacsony szintre esett vissza. A jó kormányzás gyakorlata meghonosításának, többek között, a bizalom-építésre kell jelentős energiát fordítania. Az állampolgárok bevonása a szakpolitikai döntéshozásba, a konzultáció a döntés előkészítés és végrehajtás során jelentős energiatartalékokat hordozhat. De ehhez kellene mozgósítani a civil elkötelezettséget, így ismét divatba jöhet a közéleti részvétel; az önkéntesség különböző formái az egyének önmegvalósítási

törekvéseinek részévé válhatnak.

A szakpolitika mozgástere

A társadalomszervezés, államigazgatás és gazdaságirányítás szakpolitikai megalapozása feltételezi a szakpolitikai cél-, eszköz- és intézményrendszer kialakítását, működtetését, időnkénti felülvizsgálatát és tökéletesítését. Az EU szintjén általánossá váló stratégiai és projektmenedzsment eszközök, módszerek átvétele a nemzeti fejlesztéspolitikába megköveteli olyan dokumentumok elkészítését, amelyek egységes módszertan és indikátorrendszer alapján lehetővé teszik a területi fejlettségi különbségek feltérképezését és összehasonlítását, majd a fejlesztési erőforrások prioritási csomagok, operatív programok, fejlesztési tengelyek és intézkedések szerinti elosztását. Az európai regionális politikát a '80-as évek óta többször megreformálták, így a 2004-es és 2007-es bővítéskor csatlakozott új tagországok, már az előcsatlakozási időszakban felkészülhettek az uniós fejlesztéspolitikai szabályok átvételére. Előkészíthették azt az intézményrendszert, amely az EU költségvetéséből származó társfinanszírozásokat nemzeti/országos és regionális szinten hivatott lebonyolítani, bevonva a regionális társadalmi-gazdasági szereplőket is. Az eszköztár legjelentősebb elemét azok a dokumentumok jelentették/jelentik, amelyek több évre előre nagyvonalakban rögzítették a finanszírozás megszerzésének módozatait. A nemzeti kormányok kénytelenek voltak olyan nemzeti fejlesztési terveket kidolgozni, amelyek integrálják a korábban kidolgozott ágazati és regionális stratégiákat, a nemzeti reformprogramot, amelynek sajátos szerepe a lisszaboni stratégiához való felzárkózást elősegíteni és a kormányzati jelentések alapján nyomon követhetővé tenni. A nemzeti fejlesztési terveknek integrálniuk kellett EU szintű dokumentumok előírásait is, valamint az Európai Területfejlesztési Koncepcióhoz⁷ igazodó országos területpolitikai koncepciót⁸ is, ami hosszú távra előrevetíti a *területfejlesztésre és területrendezésre* váró feladatokat is.

A nemzeti fejlesztési tervek az adott ország társadalmi-gazdasági, infrastrukturális és környezeti állapotát ágazati és részint regionális megközelítésben elemzik, megjelölve a legfontosabb megoldásra váró problémákat, majd a feladatokat stratégiai célrendszerbe illesztve *prioritásokat* fogalmaznak meg. E prioritások egy része aztán a nemzeti kormányok és az Európai Bizottság tárgyalásai nyomán a korábbi Közösségi Támogatási

⁷ European Commission (1999) *European Spatial Development Perspective* (ESDP). Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

⁸ Guvernul României – Ministerul Dezvoltării, Lucrarilor Publice si Locuintelor (2008) *Conceptul Strategic de Dezvoltare Teritoriala Romania 2030*, (România 2030 – Területfejlesztési Stratégiai Koncepció). Bucuresti.

Keretben, újabban Nemzeti Stratégiai Referenciakeretben nyertek új kifejtést, előirányozva a strukturális alapok felhasználásának operatív programokhoz való rendelkezését. Az agrárium és vidékfejlesztés kérdése ugyan az NFT részét képezi, de nem a Nemzeti Stratégiai Referenciakeret és a hozzá kapcsolódó ágazati vagy regionális operatív programok révén nyernek támogatást az *EU regionális vagy kohéziós politikája* keretében, hanem az EU mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikája keretében az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból, az *EU mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikája* keretében. Ez utóbbiból a finanszírozás az adott Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (NVST), illetve ennek operatív programja a Nemzeti Vidékfejlesztési Program (NVP) révén történik. A kohéziós és a vidékfejlesztési politika, tehát, bár különböző intézményekhez és pénzalapokhoz kötődnek, mégis komplementer viszonyban vannak egymással.

A nemzeti fejlesztési tervek **helyzetelemző** része alapján kijelölt nemzeti fejlesztési célok **prioritásokba** rendezése a forráselosztási mechanizmusok jobb áttekinthetőségét és a **forrásfelhasználás hatékonyságát** hivatottak szolgálni. A hatékonyság követelménye különösen aktuális olyan körülmények között, amikor az államháztartás kiadásainak csökkentése és bevételi oldalának növelése kikényszeríti az óvatos **költségvetési politikát**. A „jó kormányzás” gyakorlatának megvalósításában több külső és belső körülmény jelent kihívást. Külső körülmények az ország nemzetközi beágyazottsága, a szupranacionális integrációkból adódó korlátozott döntési önállóság és nemzetközi szerepvállalási kötelezettségek (ENSZ, EU, NATO-tagság), a globalizációs hatásoknak való kitettség (globális klímaváltozás, fokozott gazdasági verseny, a szegénység és társadalmi kockázatok, migráció, nemzetközi bűnözés és terrorizmus). Belső körülmények a hazai társadalom állapota és a hazai vállalatok versenyképességi kihívásai, a természeti erőforrások felhasználásának a közösség számára hosszabb távon kedvezőtlen gyakorlatai.

Az ország nemzeti szintű fejlesztéspolitikája nemzetközileg meghatározott, de ugyanakkor **regionális és helyi vetületekkel** bír. Azaz, a központi kormányzati döntéseket regionális és helyi szinten kell végrehajtani. A végrehajtás módja, milyensége azonban attól is függ, hogy a döntés-előkészítésbe milyen mértékben vonták be a helyi szereplőket. Vették-e figyelembe a kisközösségek helyi érdekeit, felkészítették-e előzetesen a meghozandó döntések várható következményeire? Példaként idézhetjük azt a **kormányzati kommunikációs** tevékenységet, amelynek az a szerepe, hogy a következő időszak jogszabályi szigorításaira és a forrásbevonás új lehetőségeire (várható pályázati kiírások szabályai) felkészítsék a helyi közösségek képviselőit, akár az önkormányzati, akár a

vállalkozói, akár a civil szféra képviselőiről van szó.

A **regionalizáció** nemcsak a tervezési-statisztikai és egyben fejlesztési **régiók kialakítását** jelenti, hanem a kormányzati hatásköröknek a központtól a regionális szintre való **decentralizációját** is. Erre példa a regionális fejlesztési stratégiák kidolgozásának ösztönzése, amelynek szakmai koordinációját akár regionális fejlesztési ügynökségek is végezhetik, természetesen széleskörű regionális társadalmi-gazdasági partnerségek kialakításával és működtetésével, míg a célrendszer és a forrásallokáció jóváhagyása regionális fejlesztési tanácsokra hárul. E döntéshozó szervben a hatalmi viszonyok kialakítása kulcskérdés; ahhoz, hogy ténylegesen önrendelkező testületekről beszélhessünk, a központi kormányzati szereplők jobbára tanácskozó, véleményező feladatkörrel vehetnének részt.

Az államigazgatás decentralizációja mellett nyilván a **dekoncentrált intézményeknek** (a különböző minisztériumok, kormányzati ügynökségek, regionális vagy megyei igazgatóságai, felügyelőségei, ügynökségei) is megvan a maguk szerepe, többnyire a végrehajtás, törvényi felügyelet, a területi tervezés támogatása terén. A különböző tevékenységek hatósági engedélyeztetése – megfelelő módszertani szabályzók alkalmazásával – azonban átmehetne a regionális, megyei vagy helyi önkormányzatok hatáskörébe, míg a felügyeleti és ellenőrzési hatáskör, a szabálysértések megállapítása és a bírságok kiszabása megosztott vagy központi hatáskörben marad. A közigazgatási kapacitás növelése, a gyors és hatékony ügyintézés érdekében meg kell találni a **szubszidiaritás elvének** gyakorlatba ültetéséhez megfelelő szintet. Ha ez adott, akkor a közigazgatási apparátusok hatékony működéséhez az intézményeken belüli hatáskör és feladatmegosztás, az egyes szakmai pozíciókba a megfelelő képességű szakemberek alkalmazása jelent garanciát.

Fenntarthatósági szempontok a területpolitikában

A kohéziós vagy regionális politika célja az egyes térségek, régiók közötti kiegyensúlyozott társadalmi-gazdasági fejlődés előmozdítása, a fejletlenebb térségek felzárkóztatása, csökkentve a területi fejlettségbeli különbségeket. A regionális politika egyfelől jelenheti a **régiókra irányuló fejlesztéspolitikát**, aminek főszereplője lehet a központi kormányzat, de jelentheti azt a decentralizált regionális politikát is, ami a területfejlesztésben a **regionális hatalomgyakorlást**, azaz a nemzeti szint alatti és a helyi szint feletti koordinációs döntési mechanizmusokat részesíti előnyben. Ha

országos/nemzeti szintű regionális politikáról beszélünk ezt a regionális fejlesztési törvény alapján úgy közelíthetjük meg, hogy munkamegosztás érvényesül a regionális fejlesztés országos és regionális struktúrái között. Az ország Nemzeti Fejlesztési Tervébe beépül egy regionális politikai fejezet is, amely elvileg a fejlesztési régiók saját (alulról építkező) dokumentumainak, stratégiáinak az integrálásával, szintetizálásával áll össze. Mivel a helyi/regionális szintű helyzetelemzések az egyes régiók sajátos problémáit és sajátos prioritásait feltárják, a szintézis során megfogalmazott országos prioritásokban a régiók sajátosságai is többé-kevésbé általánosítva megjelenhetnek.

A felülről vezérelt fejlesztési folyamatokban a forrásallokáció normatív támogatások és pályáztatás révén is történhet. A megpályázható keretek nagyságának megállapítása a régiók fejlettségbeli különbségeinek indikátorokkal való mérése és összehasonlítása alapján történik, így a szegényebb térségek nagyobb forráskeretet kapnak, elvileg több finanszírozással több fejlesztési erőfeszítést, projektet lehet támogatni. Természetesen, kérdéses az, hogy a forrásfelhasználás hatékonysága és a fejlettségi szint között lehet-e összefüggéseket feltárni, eldöntendő azt, hogy érdemes-e pályázati úton ösztönözni a forrásbevonást, van-e elégséges menedzsmentkapacitás a megnyert támogatások ésszerű és hatékony felhasználására, a létrehozott objektumok működtetésének fenntartására a finanszírozás megszűnte után is. Ezt hivatott biztosítani a támogatási programok *ex-ante*, *mid-term* és *ex-post* értékelése.

A regionális politika támogatási rendszere az EU-ban a költségvetési időszakok programozási gyakorlatához igazodik. Így, a közös költségvetés mintegy harmadát kitevő kohéziós vagy regionális politika a Kohéziós és Strukturális Alapokból nyer támogatást. Míg az Európai Bizottságon belül a Regionális Politikai Főigazgatóság koordinálja a EU-szintű területfejlesztést, addig az egyes tagállamok kormányzati, államigazgatási rendszereinek sajátosságainak megfelelően jelölik ki az Alapokból társfinanszírozott programok Irányító Hatóságait, amelyek többnyire az egyes szakpolitikákért felelős minisztériumok szervezeti rendszerébe tagozódnak be. A programmenedzsment során az Irányító Hatóságok szerződéses alapon vonják be a Közreműködő Szervezeteket, amelyek a pályázatok bonyolításában közvetítő szerepet töltenek be, tehermentesítve az IH-kat. A KSz-ek lehetnek a regionális politika regionális szereplői, azaz a regionális fejlesztési ügynökségek, vagy éppen az egyes minisztériumok alegységei (főigazgatóságok, főosztályok).

A fenntarthatóság az ágazati és regionális politikákat átmetsző **horizontális**

szempontrendszerként jelenik meg a fejlesztési dokumentumokban, az esélyegyenlőséggel és az információs társadalom kiépítésének szükségességével együtt. Azaz a pályázati dokumentációkban a támogatási kérelem meghatározott rovatában a projektgazdának meg kell fogalmaznia, hogy saját projektcéljai, hogyan támogatják a fenntartható fejlődést, konkrétan a hatékonyabb erőforrás felhasználást és a környezetterhelés csökkentését. Míg a pályázatok a projekteket vizsgálják a fenntarthatóság szempontjából, addig az operatív programokra is készült előzetes környezeti hatásvizsgálat, ami a programok jóváhagyását segítette elő. De szükség lesz a programozási ciklus végén utólagos hatásvizsgálatra is, hogy a következő ciklusba be lehessen építeni az előző ciklus környezeti értékelésének eredményeit, módosításokat javasolva az újabb programok prioritásaiban és szabályrendszerében, akár a támogatható tevékenységeket, akár az azokhoz kapcsolódó költségtételek támogathatóságát illetően.

3. A magyar nemzeti keretstratégia és egy határon túli magyar többségű régió fenntarthatósági stratégiája közti kapcsolódás lehetősége

3.1. Fejlesztési stratégiák Romániában és azok regionális vonzata

Az általános szintről haladva az egyedi esete fele, a következő kihívás, hogy az adott célszág, jelen munkában Románia esetében vizsgáljuk meg azokat a stratégiákat, amelyek az ország fejlesztését tárgyalják, az ország fejlesztési elképzeléseivel köthetőek össze. Ezeket a stratégiákat mi két nagy csoportba osztottuk: nemzeti szintű stratégiák és helyi stratégiák. Először a nemzeti stratégiákat mutatjuk be. Ezek esetében azt kerestük, hogy vannak-e ezen stratégiáknak regionális szintre érvényes elképzeléseik. Az elemzések során, amellet, hogy számba vettük a stratégiák tartalmát, azt is kielemeztük, hogy az illető stratégia milyen intézményhez, minisztériumhoz tartozik, illetve hogy kik a döntéshozók ezen stratégiák esetében. Ezt azért tartottuk fontosnak, hogy lássuk, hogy ha elkezdődne a magyar nemzeti NFFS-nak a székelyföldre vonatkozó regionális részének a kidolgozása, hányféle intézménnyel illetve döntéshozóval kellene egyeztetéseket folytatni, olyan intézményekkel, amelyek érdekeltek ezen régió fejlesztésében.

3.1.1. A romániai fejlesztési rendszer felépítése, stratégiaiirások helye, döntési kompetenciák helye

A román nemzeti fejlesztési rendszer meglehetősen kusza és bonyolult, úgy az írott dokumentumok, irányvezető stratégiák terén, mint az intézményrendszer terén, amelyben sok le nem tisztázott kapcsolati viszony létezik. Az első lépésben (b1 alfejezet) a fejlesztési gyakorlat ismert tapasztalatait mutatjuk be, majd a második részben (b2) a négy legfontosabb országos stratégiát pontozzuk. A legismertebb stratégiai dokumentum a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) 2007-2013 közötti időszakra vonatkozó verziója, illetve az ebből leágazó Operatív Programok, különös tekintettel a Regionális Operatív Programra (ROP). Emellet számolnunk kell a Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (NSRK) ugyanazon időszakra vonatkozó verziójával, a 2008-ban napvilágot látott Románia Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégiájával (2013-2010-2020 távlatok), valamint a 2008-as

Területfejlesztési Stratégiai Konceptióval, melynek távlata 2030.

A romániai fejlesztések gyakorlata – dióhéjban

A romániai fejlesztési rendszer kiindulópontja a Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium. A minisztérium koordinálja a legtöbb turisztikai, sport- és más helyi infrastrukturális beruházást, direkt módon vagy az alintézményei révén, esetleg a megyei és helyi önkormányzatoknak eljuttatott pántlikázott pénzüsszegek révén. Saját küldetés-meghatározása szerint a hivatal 48 programot koordinál, amelyekből a legfontosabbak a Regionális Operatív Program (erre később visszatérünk), a Phare programok, más európai területfejlesztési együttműködési programok, lakásépítési programok és egyébek. Jelenleg helyi (községi) útépitési/útjavítási, valamint szennyvíz és ivóvíz fejlesztési országos programot is működtet, ezáltal valamelyest átfedésbe kerül a szállításügyi és a környezetvédelmi minisztériumok tevékenységével is (persze ezen utóbbi programok nem a nagy, makró-infrastruktúrákat, hanem a kis helyi hálózatokat tervezik korszerűsíteni). Így a minisztérium hatáskörébe tartozik (alárendeltségébe) két állami hatóság (építkezésfelügyelet és földhivatal), két országos beruházási társaság is (lakásügynökség és országos beruházási társaság), továbbá koordinációs funkciót lát el két kutatóintézet számára (urbanisztikai és fenntartható fejlesztési valamint turisztikai kutatási-fejlesztési intézetek). A minisztériummal mellérendeltségi viszonyban áll az Országos/Nemzeti⁹ Regionális Fejlesztési Tanács, amely koordinálja a fejlesztési politikákat és jóváhagyja a regionális fejlesztési stratégiákat, dönt a Regionális Fejlesztési Alap elosztásáról, stb. a 314/2004 sz. törvény 12. cikkelye értelmében. A regionális fejlesztések intézményrendszeréhez tartoznak a fejlesztési régiók is, amelyekből Romániában nyolc található a bukaresti-ilfovi fővárosi régióval együtt. A régiók 4-7 megyéből állnak, nincs jogi személyiségük, sem közigazgatási hatáskörük. Vezetésüket a Regionális Fejlesztési Tanácsok látják el döntéshozói szinten [megyéenként 4 küldöttből állnak, a megyei elnök, és egy-egy municípiumi (ami egyféle megyei jogú városi rang), városi és községi polgármester], illetve a Regionális Fejlesztési Ügynökség, mely operatív, végrehajtói feladatokat lát el a régió szintjén (elsősorban a beérkezett pályázatok lebonyolítása kapcsán).

További fejlesztési-beruházási feladatokat ugyanakkor bármelyik tárcával rendelkező minisztérium kezdeményezhet a saját területén (pl. kórházépítés/felújítás az

⁹ Román nyelvből a „national” intézményi jelzőt lehet országos vagy nemzeti jelzőre is fordítani.

Egészségügy-minisztérium jóvoltából), pénzügyminisztériumi hozzájárulással, akárcsak a megyei vagy helyi, városi esetleg községi önkormányzatok is finanszírozhatnak a hatáskörükbe tartozó köz-beruházásokat, amennyiben biztosítani tudják a szükséges forrásokat (legtöbbször központi pénzek kilobbizása révén történik ez, hiszen legtöbb önkormányzat nem rendelkezik megfelelő méretű költségvetéssel, hogy komolyabb települési vagy térségi területfejlesztési vagy középület építési munkálatokat teljes egészében finanszírozzanak). Ugyanakkor léteznek bizonyos objektum típusok, amelyek elkészítése vagy felújítása teljes egészében bizonyos szakhatóságok vagy szaktárcák kezelésébe tartoznak: ilyenek a honvédelmi kaszárnyák, Belügyminisztérium objektumai, vízvédelmi objektumok, melyeket a Román Vízügyek vagy annak vízgyűjtő medencék szerinti alegységei adminisztrálnak, országos érdekeltégű hálózatok (beleértve az vasutakat, országutakat) a megfelelő szakhivatalokhoz vagy társasághoz tartoznak stb.

Stratégiák és más fejlesztési dokumentumok

Vizsgálatunk célja, hogy a székelyföldi megyékre vonatkozó területiségi iránymutatásokat megkeressük a jelzett dokumentumokban, valamint az, hogy összehasonlítsuk, milyen mértékben foglalkoznak ezek a magyarországi NFFS-ban kiemelt négy nemzeti erőforrással: gazdasági, társadalmi, természeti és humán erőforrással. A módszerünk egyszerű: miután egyenként röviden kiértékeljük a dokumentumok területiségi és fő koncepcionális részeit, megkeressük a kölcsönhatásokat és valamelyest ezt az elmúlt évek fejlesztési gyakorlatával is összehasonlítjuk. Továbbá értékelni fogjuk az intézményrendszer működését is, elsősorban a következő hivatali struktúrák tükrében: Regionális és Turisztikai Fejlesztések Minisztériuma (MDRT), Országos Beruházási Társaság (CNI), Országos Lakásügynökség (ANL) és különböző fejlesztési kutatóintézetek tevékenysége révén.

(i) Az első vizsgált dokumentum a **Nemzeti Fejlesztési Terv 2007-2013**. A román Nemzeti Fejlesztési Terv (a továbbiakban NFT) önmeghatározása szerint azon tervdokumentum, melynek fő szerepe az Európai Unió gazdasági-társadalmi színvonalához mért lemaradás kiegyenlítése az európai Kohéziós Politika irányait szem előtt tartva. A NFT elismeri, hogy szempontrendszerét elsősorban a Kohéziós és Strukturális Alapok beavatkozási területei szerint alakította ki, tehát nem egy belső, endogén szükségleti keret szerint, hanem inkább ezeket igazítva a külső, európai fejlesztési- és forrásrendszerhez.

Az NFT ugyanakkor mint az ország legfontosabb fejlesztési célú közberuházásokat

irányító dokumentuma, mindenképp fontos tanulságokat rejt a területiség és a fejlesztési szemléletekkel kapcsolatban is. Már a helyzetelemző rész strukturálása is érdekes, ahol a következő alfejezeteket találjuk:

- általános gazdasági-társadalmi elemzés,
- termelő szektor,
- infrastruktúra,
- humán tőke,
- foglalkoztatottság,
- társadalmi befogadás,
- egészségügy,
- mezőgazdaság, vidékfejlesztés és halászat,
- regionális gazdasági fejlettségi egyenlőtlenségek
- európai területi együttműködés,
- közigazgatási képesség,
- a térbeli fejlettség helyzete.

Ezzel kapcsolatban két megjegyzésünk van: nyilvánvaló, hogy nem várható el egy NFT-től, különösen egy eléggé centralista szemléletű országban mint Románia, hogy egyes területi vonatkozásokat tegyen akár már a helyzetelemző részben (és így mondjuk kitérjen olyan problémás régiókra, mint a bányavidékek, belső perifériák, stb.), de említésszerűen a szöveg között megtaláljuk a kiemelkedő értékekkel rendelkező megyék vagy fejlesztési régiók neveit és adatait. A másik észrevétel, hogy akár a korábbi, 2004-2006-os NFT-vel szemben is, itt már érezhetően hangsúlyosabb a területi szemlélet (noha a helyzetértékelés szerkezete azért még döntően ágazati jellegű). Három területiséggel foglalkozó alfejezet is van a helyzetértékelésben, amelyek azonban többnyire a régiók szintjén tárgyalják a “lokális” kérdéseket.

A 2007-2013 időszakra szóló NFT a következő Nemzeti Prioritásokat fogalmazza meg:

- A gazdasági versenyképesség növelése és a tudásalapú gazdaság fejlesztése
- A szállítási infrastruktúra fejlesztés és modernizációja
- A környezet minőségének a védelme és javítása
- A humán erőforrások fejlesztése, a foglalkoztatottság ösztönzése, a társadalmi befogadás és közigazgatási képesség erősítése
- A vidéki gazdaság fejlesztése és a mezőgazdasági termelékenység növelése

- Az ország régiói közötti fejlődési egyenlőtlenségek csökkentése

A fentiekből kiderül, hogy a gazdasági, társadalmi- és humántőke (nagyjából egy keretben) és természeti (de inkább tágabban, környezeti) prioritások mellett helyet kap kiemelten az infrastruktúra, ez részben környezetvédelmi prioritás, részben pedig egy szűk keresztmetszeti tényező az ország fejlődésében. Másrészt pozitívként értékelhető, hogy a vidékfejlesztés és mezőgazdaság, valamint a területi diszparitások kiegyenlítése külön nemzeti jelentőségű érdekké lép elő, legalábbis a NFT oldalain.

Az NFT kidolgozásáért 2007-ben a román Közpénzügyi Minisztérium volt a koordináló hatóság, egy 80 tagú intézményközi bizottság segítségével.

(ii) A következő elemzett dokumentum a **Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (CSNR) 2007-2013**, amelynek deklaráltan elsődleges célja a gazdaságpolitikák, a társadalmi kohéziós és regionális politikák stratégiai koncentrációja, valamint kapcsolatteremtés az Európai Bizottság és a Lisszaboni Stratégia célkitűzéseivel. A NSRK szervesen kapcsolódik a román Nemzeti Fejlesztési Tervhez, amely az elsődleges eszköz a nemzeti, európai és más források felhasználásához a 2007-2013-as időszakban. A NFT és a NSRK viszonya alárendeltségi viszony, a NFT a tágabb keret, amelyre támaszkodik a később kidolgozott NSRK. A NSRK partnerségben és konzultációk mentén született, figyelembe véve a nyolc régió Regionális Fejlesztési Terveit. A NSRK fő célja a strukturális eszközök beavatkozási programja, amely alapot képez az Operatív Programoknak is.

A NSRK által megjelölt Nemzeti Prioritások a következők:

- az alpinfrastruktúra európai szintre való emelése
- a romániai gazdaság hosszú távú versenyképességének növelése
- a romániai humán tőke fejlesztése és hatékonyabb kihasználása
- a közigazgatási kapacitás hatékonyságának megerősítése
- a kiegyensúlyozott területi fejlődés ösztönzése

A prioritásokon belül azt tapasztaljuk, hogy nincsenek konkrét területi vonatkozások, a célok és tematikus prioritások szintjén nem találunk konkrét megjelölést egyik régióra, megyére vagy más kiemelt területi egységre vonatkozóan sem, így Hargita, Kovászna vagy Maros megyék sem jelennek meg. Mindazonáltal több stratégiai célkitűzés, amely a fenti Nemzeti Prioritásokból bomlik ki, egy fontos fejlődési lehetőség lehet az erősen vidékies Székelyföld számára. A legfontosabb célkitűzések ilyen értelemben:

1. Az alpinfrastruktúra fejlesztésén belül több célkitűzés látható:

- a szállítási infrastruktúra európai szintre való emelése a légi, vízi, vasúti és közúti infrastruktúra fejlesztését célozza, elsősorban a TENT-T hálózatok mentén. Ilyen értelemben ez nem érinti Székelyföldet, habár a régió nagy problémája a megközelíthetőség. A régió számára egyedüli lehetőség az egyes vasúti pályaudvarok rehabilitációja, néhány várost elkerülő út megépítése, amely projektek az utóbbi években kezdődtek el.

- a környezetvédelem és a gazdasági növekedés közötti egyensúly konszolidációja többek, közt az ivóvíz- és szennyvízrendszerek kibővítését és modernizációját, a hulladékgazdálkodási rendszerek javítását, a levegőminőség javítását, a természetvédelem erősítését irányozza előre, amely célok mind fontosak lehetnek a három székely megye számára, hiszen ezeken a területen majdnem mindenhol hiányosságok voltak és vannak még ma is, a már beindult és viszonylag jól kihasznált Operatív Programok ellenére is.

- az energetikai erőforrások hatékony használata: ez ugyan fontos cél lehet az ország minden részére nézve, mégis csak néhány programot találunk, amely valóban energiahatékonyságot eredményezett az utóbbi években.

2. A romániai gazdaság hosszú távú versenyképességének növelése keretén belül mind olyan részcélokat találunk, amelyek nagyon is fontosak a három megye számára, különösen a vállalkozói képességek fejlesztése, az öko-innovációk, a termelékenység-növelés vagy az üzleti infrastruktúra javítása. Ennek ellenére nem mondható, hogy az elmúlt 4 évben jelentős és széles vállalkozói körök által igénybevett gazdaságfejlesztő tevékenységet generált volna bármely bukaresti kormány, akár az európai források igénybevételével, európai programok révén, akár belső országos forrásokra támaszkodva.

3. A humántőke fejlesztése és hatékonyabb használata egy olyan cél, amely általános megfogalmazásokat használ, túlságosan tág keretet szab a humán erőforrások fejlesztési rendszerének. Hivatkozásként több ágazati jellegű dokumentumot említ, amelyek vélhetően több konkrétumot tartalmaznak:

- A rövid- és középtávú szakmai képzési stratégia 2005-2010
- A Nemzeti Foglalkoztatási Stratégia 2004-2010 és a Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervek
- A Regionális Foglalkoztatási Akciótervek
- A szociális szolgáltatások fejlesztését célzó stratégia
- Romastratégia

- Nemi egyenlőségi stratégia stb.

Igazából minden humán erőforrási kérdés fontos lehet Székelyföld számára, hiszen úgy a képzettség, szakmai kompetenciák, mint a foglalkoztatási mutatók vagy a szociális problémák (romaügyek, családi erőszak, stb.) rossz tendenciákat írnak le régióinkban. Ennek ellenére egy felületes értékelés lehet, de tapasztalatunk szerint kevés központi kormányzati vagy regionális program segítette a foglalkoztatottsági arányainkat, a POS DRU (Humán Erőforrás Fejlesztés Operatív Program) képzési és egyéb finanszírozásai sok esetben nem a reális problémák megoldására koncentráltak.

4. A közigazgatási kapacitás hatékonyságának megerősítése

5. Külön alfejezetben tárgyalt nemzeti prioritás a kiegyensúlyozott területi fejlődés ösztönzése.

Részcéljai a területi kohézió, a regionális diszparitások csökkentése, a fenntartható városfejlesztés, a vidékfejlesztés, az európai területi együttműködés, a határon átnyúló, határmenti, régióközi együttműködések elősegítése. Mindezek konkretizálódását, valamint megvalósulását a Regionális Operatív Program, valamint a 2007-2013 Központi Régió Fejlesztési Tervén keresztül fogjuk vizsgálni, melyekre a későbbiekben visszatérünk.

A NSRK szerzője szintén a Közpénzügyi Minisztérium, a gyakorlatba ültetéséért pedig a korábbi AMCSC, ma ACIS (Országos Strukturális Eszközök Koordináló Hatóság) a felelős. Az operatív programokért pedig a következő szakminisztériumok az illetékes irányító hatóságok, a következőképpen:

3.1 táblázat Az Operatív Programok és az ezeket irányító szervek
Forrás: saját szerk. az NSRK Centru adatai alapján

Operatív program	Irányító Hatóság	Közbeeső (lebonyolító) szervek
1. Gazdasági versenyképesség növelése - GVOP	Kereskedelmi és Gazdasági Minisztérium	KKV-k Országos Ügynöksége
2. Szállítási infrastruktúra - SzIOP	Szállításügyi, Építkezési és Turisztikai Minisztérium (ma Szállításügyi Minisztérium)	-
3. Környezetvédelem - KVOP	Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium	Regionális Környezetvédelmi

Operatív program	Irányító Hatóság	Közbeeső (lebonyolító) szervek
		Hivatalok
4. Regionális Fejlesztés - ROP	Európai Integrációs Minisztérium (ma Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium)	Regionális Fejlesztési Ügynökségek
5. Humán Erőforrás Fejlesztés - HFOP	Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium	Országos Munkaerő Foglalkoztatási Hivatal Oktatási és Kutatási Minisztérium – Oktatásügyi Osztály
6. Adminisztratív Kapacitásfejlesztés OP - AKOP	Közigazgatási és Belügyminisztérium	..
7. Technikai segítségnyújtás - TSOP	Közpénzügyi Minisztérium	-
8. Határmenti együttműködések OP	Európai Integrációs Minisztérium (ma Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium)	

(iii) Az operatív programok közül a legfontosabb számunkra a **Regionális Operatív Program 2007-2013**. A ROP Menedzsment Hatósága a Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium (korábban Fejlesztési, Területrendezési- és Lakásügyi Minisztérium). A ROP sajátosságai közé tartozik – más operatív programokkal szemben – hogy van egyértelmű lokális vonatkozása, előnyben részesíti a lemaradott régiókat, a beavatkozási területei komplementer módon viszonyulnak a többi operatív program területeihez, a fejlesztési prioritásokat alulról felfelé közelíti meg, és figyelembe veszi a viszonylag alacsony tervezettségi és programozási szintet országos viszonylatban, ami a hat fejlesztési tengelyében is tükröződik:

1. tengely: A városok fenntartható fejlesztése, mint potenciális növekedési pólusok

- 2. tengely: A regionális és lokális szállítási infrastruktúra javítása
- 3. tengely: A szociális infrastruktúra fejlesztése
- 4. tengely: A regionális és lokális üzleti környezet megerősítése
- 5. tengely: A turizmus fenntartható fejlesztése és promóciója
- 6. tengely: Technikai segítségnyújtás

A fentiekből az derül ki, hogy a ROP valóban kiegészíti a különböző operatív programokat, de legkevésbé a környezeti-környezetvédelmi szempontnak felel meg, különösen, ha ismerjük a fenti fejlesztési tengelyek belső tartalmát is.

Ami a ROP regionális, különös tekintettel a székelyföldi eredményeit illeti az elmúlt években, néhány sorban egy népszerű, de nem túlzottan eredményesnek mondható programról beszélhetünk. Több pályázatot is nyújtottak be a székely megyékből, elsősorban a turisztikai tengelyre, azonban ezek a gyulafehérvári székhelyű Regionális Fejlesztési Tanács (CDR) szintjén politikai alapon lettek elosztva, egyféle megyei méltányosságot is figyelembe véve (“mindenkinek jusson”). Sajnos így nem az igazán versenyképes, még csak nem is a legszükségesebb, hanem a legnagyobb támogatottsággal rendelkező projektek lettek a nyerők. A másik tapasztalat, hogy a nyerő pályázatok esetében is óriási átfutási akadályok, időhúzás volt megfigyelhető (akár 2-3 éves elbírálási idő is), a pályázat leadása és a szerződéskötés, illetve a tényleges kivitelezés között. A leszerződött ROP projektek a Központ Régióban a következő táblázat szerint alakulnak:

3.2 táblázat A leszerződött ROP projektek megyénként és tengelyenként
Forrás: saját szerk. az ADR Centru adatai alapján

Tengely	Szerződött projektek száma	Projektek száma megyénként						Elnyert támogatás millió lejben	Elnyert támogatás megyénként millió lejben					
		Fehér	Brassó	Szeben	Maros	Hargita	Kovácszna		Fehér	Brassó	Szeben	Maros	Hargita	Kovácszna
1. A városok fenntartható fejlesztésének támogatása	29	7	5	3	3	6	5	428,6	197,8	62,4	8,6	65,3	73,0	21,5
2. A regionális és helyi szállítási	17	4	1	4	2	2	1	448,3	81,6	22,7	129,6	68,7	94,5	51,1

Tengely	Szerződött projektek száma	Projektok száma megyénként						Elnyert támogatás millió lejtben	Elnyert támogatás megyénként millió lejtben						
		Fehér	Brassó	Szeben	Maros	Hargita	Kovácszna		Fehér	Brassó	Szeben	Maros	Hargita	Kovácszna	
infrastruktúra javítása															
3. A szociális infrastruktúra javítása	47	7	4	7	12	9	8	300,5	76,2	24,5	21,3	33,7	42,7	102,1	
4. A helyi és regionális üzleti környezet fejlesztése	176	26	51	15	34	27	23	233,0	18,2	69,0	74,6	40,1	16,6	14,5	
5. A turizmus fejlesztése és promóciója	46	4	16	5	6	12	3	271,4	51,1	65,4	47,3	82,8	20,6	4,2	
Összesen	315	48	77	34	57	56	40	1681,8	424,9	244	281,4	290,6	247,4	193,4	
Összesen, %	100,0%	15,2%	24,4%	10,8%	18,1%	17,8%	12,7%	100,0%	25,3%	14,5%	16,7%	17,3%	14,7%	11,5%	
Lakosság 2011		342336	529906	377273	540508	304765	211254	Leszerződött összeg/fő (lejtben)	1241,2	460,5	745,9	537,6	811,8	915,5	

A fenti táblázatból néhány érdekes következtetés vonható le a ROP-al kapcsolatban:

- a legnagyobb összegek a városi infrastruktúrák és a szállítási infrastruktúrák javítására fordítottak, ehhez képest jóval kisebbek a turisztikai és a gazdasági-üzleti környezet fejlesztésére irányuló összegek. A projektek számát illetően pedig más a helyzet, hiszen a 4-es tengelyen cégek, vállalkozások pályázhattak és ez magyarázza a számosságukat.

- ha a megyei lebontást nézzük, azt vehetjük észre, hogy Fehér megyében, ahol a

régióigazgatás központi székhelye is van, jelentősen több a leszerződött projekt, mint más megyékben. Nagyon érdekes, hogy az egyébként erősebb és nagyobb Brassó és Maros megyék sem szereztek a leszerződött érték terén kiemelkedő előnyt, egyedül talán csak a 4-es tengelynél, ahol nagyrészt a cégek pályáztak. Tehát az üzleti környezetük dinamikusabb, fejlettebb, de a közigazgatási szintjük hasonló mint más megyéknek.

- ami a székely megyéket illeti, láthatjuk, hogy az összértékeket tekintve nem állunk rosszul, hiszen Kovászna és Fehér megyék kivételével mindegyik a középmezőnyben helyezkedik el, nagyjából 240-290 millió lejes leszerződött értékkel. Ha pedig az egy főre eső értékeket nézzük (tehát figyelembe vesszük, hogy Hargita és Kovászna megyében relatív alacsony a lakosság), akkor egyenesen jól állunk, az első három között vagyunk a hat megyéből.

- de ha a beavatkozási területeket és a megyéket egyszerre nézzük, azt láthatjuk, hogy abszolút értékben Hargita és Kovászna megyék éppen azokon a területeken nem teljesítettek jól, ahol indokolt lenne a szükségletek vagy a célok miatt: a turizmusfejlesztésre és promócióra, illetve az üzleti környezet fejlesztésére (ami a munkahelyteremtés szempontjából létfontosságú) irányuló programokon utolsó helyeken szerepelnek. Eközben a szociális infrastruktúra, a szállítási infrastruktúra és a városi infrastruktúrák kiemelt figyelmet kaptak, sajnos azonban ezek az infrastruktúrák fontosak ugyan a társadalmi-gazdasági fejlettség tekintetében, de általában nem jövedelemgeneráló és nem hozzáadott-érték termelő tevékenységeket takarnak.

(iv) A következő vizsgált dokumentum a **Románia Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégiája 2013-2020-2030-as távlatokra**. A Stratégia – mely 2008-ban született – szerzője A Környezetvédelmi és Fenntartható Fejlesztési Minisztérium (ma Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium), az ENSZ fejlesztési programjával közösen (PNUD), de figyelembe véve az Európai Bizottság ajánlásait is. A Stratégia célja, hogy csatlakoztassa Romániát az európai fenntarthatósági elvekhez, beismerve, hogy az ország egyelőre még egy erős fogyasztói növekedésre támaszkodik, egy olyan társadalomra és közigazgatásra, amelyből hiányzik az egységes jövőkép és olyan természeti erőforrásokra, amelyeket visszafordíthatatlan kockázatok fenyegetnek. A Stratégia megfogalmazott víziója szerint 2013-ra integrálni kell a fejlesztési dokumentumokba a fenntarthatósági szemléletet, majd 2020-ra megközelíteni az EU-s átlagot a fenntarthatósági mutatók terén,

és 2030-ra elérni ezen mutatók EU-s középátlagát, esetleg meghaladni ezeket. Különös azonban, hogy a későbbi magyarázatokban a GDP/fő mutatót jelöli meg, mint azt mutatót, amely tükrözné a fenntarthatósági teljesítményt, noha ma már a szakvélemény a HDI vagy más komplex mutatókat erre sokkal alkalmasabbnak tart. A Stratégia a helyzetelemző részben négy tényezővel foglalkozik: a természeti tőke, az antropogén tőke (gazdasági infrastrukturális?), a humántőke és a társadalmi tőke. Ilyen értelemben tökéletesen illeszkedik a magyar NFFS-ben megjelölt stratégiai területekhez. A következő célokat és fő kihívásokat jelöli meg az említett stratégia, az EU-s fő stratégiai célterületekhez igazodva (tehát ezek nem sajátos romániai problémaként vannak megjelölve!):

- tiszta energia és klimatikus változások
- fenntartható szállítás
- fenntartható termelés és fogyasztás
- a természeti erőforrások megőrzése és menedzsmentje
- közegészségügy
- az orvosi szolgáltatások minőségének javítása
- társadalmi befogadottság, demográfia és migráció
- a globális szegénység és a fenntartható fejlesztés kihívásai
- oktatás és képzés
- tudományos kutatás és technológiai fejlesztés, innováció

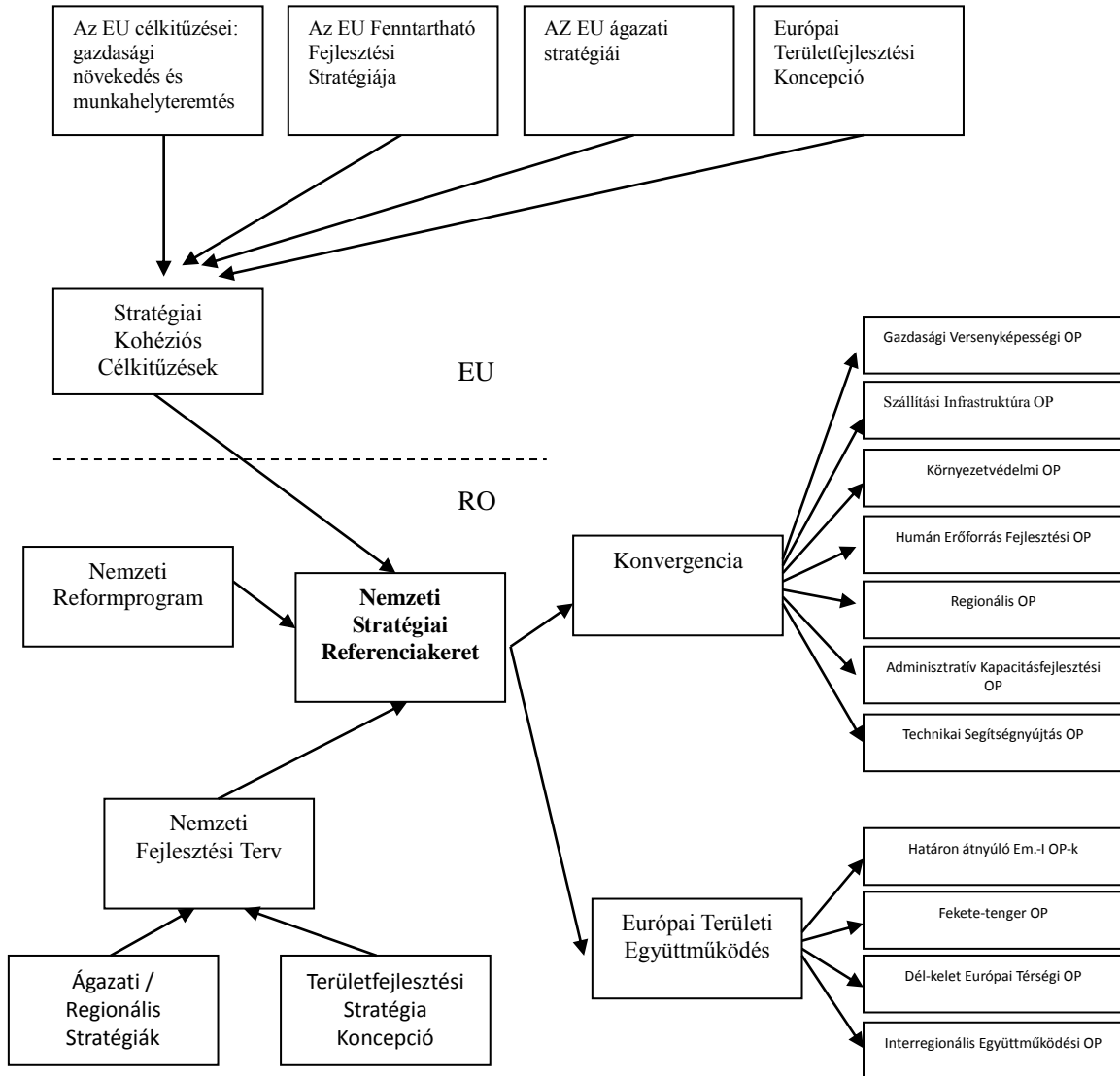
Ugyanígy érdekes a fő romániai, ország specifikus beavatkozási területeket is vizsgálni, a negyedik fejezet strukturálása alapján. Ebből kiderül, hogy a legfontosabb témakörök, amelyek a romániai fenntartható fejlesztés kulcskérdéseiként jelennek meg az energetikai fenntarthatóság, a gazdasági makrostruktúra, a termelékenység és foglalkoztatottság, a beruházási politika; a regionális politika, vidékfejlesztés, mezőgazdaság, erdőgazdaság és halászat; a területfejlesztés és földhivatal; a fenntarthatóság kulturális dimenziója; a közigazgatási képesség és a közszolgáltatások minősége; a külpolitika és biztonságpolitika. A felsorolásból szembetűnik, még akkor is, ha nem ismerjük a magyar NFFS fő beavatkozási tematikáját, hogy hangsúlyosan a “kemény” tényezőkre fókuszál a román szemlélet, úgy mint energetika, termelékenység, mezőgazdaság, beruházások, stb., emellett viszonylag kis szerepet kapnak az ún. puha tényezők, azaz társadalmi bizalomválság, korrupció, kulturális elszegényedés, sokszínűség megőrzése, termékenység, oktatás minősége és kutatási eredmények, eredményesség tényezők, amelyek mind prioritást élveznek a magyar fenntarthatósági stratégiában. A

kulturális dimenzióban is, mely kivétel ez alól, inkább a kultúra materiális, tárgyi oldalát tartja fontosnak megőrizni és sokkal kevesebb szó esik az immateriális kultúra formáiról, s talán szóba sem kerül a kisebbségi kultúra, ennek értékmegőrző és diverzifikációs szerepe (így a magyar vagy székely kultúra sem). A közigazgatási képesség javításánál ugyan szóba kerül a korrupció csökkentése vagy a decentralizáció, de sajnos ez sem tűnik hitelesnek, hiszen az utóbbi években néhány centralizáló törekvésnek voltunk tanúi Romániában, fiskális és közigazgatási szinten is (pl. a megyék megszüntetése és ezek feladatainak átvétele a nagyrégiók által, de ez a politikai ambíció egyelőre nem jutott révbe). Összességében nagy különbségeket észlelünk a magyar és román fenntarthatósági szemlélet között. Míg a magyar dokumentum többet koncentrálna a puha tényezőkre, a humán dimenzióra, a tudásra, innovációra és zöld gazdaságra, a román stratégia a neoklasszikus keynesi tényezőkre fókuszál inkább. Mindez azonban fenntarthatósági szempontból olyan, mintha a fának a törzsét és koronáját öntöznénk, nem pedig a gyökerét, hiszen ebben a kelet-európai országban is hasonló (vagy még súlyosabb) válságos helyzetben van a társadalmi bizalom, a család, a jogrend, az emberi tényező (elsősorban a kivándorlás és a demotiváció miatt), a gazdasági kooperáció és hálózatok működőképessége, amelyek alapfeltételei a fenntarthatóságnak. Nyilván a fenntarthatóságnak van egy kőkemény energetikai és mezőgazdasági pillére is, ami ugyan szerepet kap a román stratégiában (a magyarban kevésbé), de konkrét fenntarthatósági mutatók, mérőszámok és beavatkozási felületek megjelölése nélkül.

(v) Végül az utolsó említendő dokumentum a **Területfejlesztési Stratégiai Koncepció “Románia 2030”**. Ez a szintén 2008-ban született koncepció szerzője Románia Kormánya a Fejlesztési és Területrendezési Minisztérium (ma Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium) révén, az Országos Urbanisztikai és Területrendezési Kutatási-Fejlesztési Intézet (Urbanproiect) segítségével. Azt mondhatjuk, hogy ennek úgy a tartalmi, mint az implementációs része nagyon körültekintő. Mindebből csupán a stratégiai célokat soroljuk fel:

- A periférikus jelleg hasznosítása, mint összekötő eszköz kontinentális és interkontinentális szinten
- Az európai pólusok hálózatához és fejlesztési folyosókhöz való csatlakozás
- A kiegyensúlyozott városhálózat strukturálása és kiegyensúlyozott fejlesztése
- Az urbánus-rurális szolidaritás kihangsúlyozása
- Vidékfejlesztés

- A különböző kategóriájú területek megfelelő szintű fejlesztése
- A területi versenyképesség növelése
- A természeti és kulturális örökség védelme, fejlesztése és hasznosítása

3.1 ábra A NSRK és az Operatív Programok kapcsolódásai. *Forrás:* saját szerkesztés a NSRK bemutatója alapján, Közpénzügyek Minisztériuma – A Közösségi Támogatások Menedzsmnt Hatósága (AMCSC, ma ACIS- szerk. megj.), 2006 augusztus

Végezetül azt mondhatjuk, hogy az öt elemzett dokumentum általános fejlesztési jellegéből adódóan mindegyik fő erőforráscsoporthoz kapcsolódnak, azaz a humán, társadalmi, természeti és gazdasági (fizikai) erőforrásokhoz egyaránt. Az természetesen már nem igaz, hogy ezen erőforrás csoportokon belül a stratégiák egyforma intenzitással kapcsolódnak a különböző erőforrásokhoz. Konkrétabban, bizonyos, a magyar NFFS-ben megjelenő értékes erőforrások a román fejlesztési dokumentumokban sokkal kisebb jelentőséget kapnak vagy meg sem jelennek, úgymint az egészség, társadalmi szerveződések, a munka társadalmi körülményei és a családi értékek (tehát általában a „puha tényezőként” is értelmezhető erőforrások).

3.1.2. Ágazati fejlesztési stratégiák, ezek regionális és helyi vetületei, döntési kompetenciák a fejlesztésekben és a forráselosztásban.

A romániai magyar közösség területi koncentrációjának sajátosságait figyelembe véve, nem beszélhetünk olyan regionális fenntartható fejlesztési stratégiáról, amely közjogilag függetleníthető volna Románia közigazgatási berendezkedésétől, valamint a regionális politika országos és regionális struktúráitól. Románia fejlesztési régióit 1998-ban jelölték ki, amelyeket a 2004. évi 315-ös törvény erősített meg. Ezekhez a régiókhoz kapcsolódnak szakpolitikai döntés-előkészítőként a regionális fejlesztési ügynökségek és az általuk létrehozott, működtetett partnerségi hálózatok. Döntéshozóként régiószinten a regionális fejlesztési tanácsok működnek. A RFT tagságába tartozó *megyei* szereplők is döntéshozóként működnek, de legitimitásukat a megyei szerepük jelöli ki. A tervezési-statisztikai, azaz fejlesztési régiókon belül **formális és informális hálózatok** működhetnek, tematikus együttműködések keretében, pl. két-három megye tanácsai, több település vezetői közötti együttműködési programok tételezhetőek. De alapvetően a közigazgatási szereplők **saját területi egységeikben** rendelkeznek tényleges mozgástérrel.¹⁰

A romániai magyarság legnagyobb, tömbben élő csoportja Maros, Hargita és Kovászna megyékben él, de „székely megyének” egyiket sem lehet *teljes mértékben* tekinteni, hisz nem etnikai régióról van szó. Nincs etnikai alapú területi autonómia, még akkor sem, ha egyre több közintézményben magyar nemzetiségűek töltenek be vezetői

¹⁰ Valamelyes kivételt jelenthetnek az ún. *közösségközi fejlesztési társulások* (ADI – Asociație de Dezvoltare Intercomunitară). Ezek a megyei és/vagy települési önkormányzatok között létrejövő szerveződések, amelyek a helyi közigazgatási törvény előírásai alapján *egyesületi* formában jöhetnek létre (2001. évi 215-ös Törvény 11-13. szakaszai).

pozíciókat. A közpolitikai döntéshozásban interetnikus egyeztetésekre van/volna szükség, ez pedig vagy civil szervezetek, kulturális intézmények közötti szakmai együttműködés keretében történik meg, vagy pedig kormánykoalíciós megállapodások helyi „lecsapódásaiként”. Hargita és Kovászna megyékben a magyar politikai szereplők domináns helyzetben vannak (megyei tanácsok, települési önkormányzatok többsége), Maros megyében azonban az etnikai arányok más erőviszonyokat, semmiképpen nem domináns szerepet, sőt inkább alkalmazkodó mozgásteret jelölnek ki a magyar közösségek számára.

Amikor, tehát, az a kérdés, hogy lehet-e integrálni a „határon túli közösségek stratégiáit” a magyar Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégiába, akkor a kultúr-nemzeti kapcsolatok mellett (anyaország–határon túli magyar kisebbségek) a politikai/államnemzeti kapcsolatokat, azaz Magyarország–Románia kétoldalú kapcsolatait, valamint a többségi román nemzet és a magyar kisebbség viszonyait is integrálni kell. A romániai magyarság nem rendelkezik stratégiákkal, legfeljebb *a romániai magyarságot képviselő* társadalmi-gazdasági, politikai *szervezeteknek* (önkormányzatok, közintézmények, pártok, egyházak, civil szerveződések, gazdasági társulások) lehetnek saját stratégiái. E stratégiák az adott szervezet prioritásait hivatottak kijelölni és hozzájuk saját vagy külső erőforrásokat szükséges rendelni, már ha a megvalósításra is sort szeretnének keríteni. A magyarországi közpolitikai, társadalmi, gazdasági szereplők természetesen támogathatják a határon túli szervezeteket, szakmai tanácsadással, pályázati pénztámogatásokkal és olyan politikai tevékenységgel, amely a nemzetközi kapcsolatok témakörébe tartoznak (nemzetközi szakmai hálózatok, európai területi együttműködések valamint diplomáciai tevékenység és kormányközi egyeztetések).

A romániai magyar közösség számára elsősorban a már említett *Románia Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégiájának*¹¹ végrehajtása jelent közpolitikai mozgásteret, ami nem azt jelenti, hogy a magyar NFFS előírásai nem hathatnak a határon túli szereplők „fenntarthatósági magatartására”. Ennek módzatait, azonban, csak azt követően tudjuk felismerni, ha a két ország cél-, eszköz- és intézményrendszerét megismerjük, összehasonlítjuk és megtaláljuk a kapcsolódási pontokat. Az azonban már eleve fwltételezhető, hogy a romániai magyar közösségnek, ezen belül a székelyföldi

¹¹ A román NFFS a Környezetvédelmi és Fenntartható Fejlődés Minisztériuma révén képviselt Román Kormány valamint a Fenntartható Fejlődés Nemzeti Központja által képviselt ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) közös projektjeként készült el, végleges változatát a 2008. november 12-i kormányülésen hagyták jóvá. www.strategia.ncsd.ro

szereplőknek abban a tudástranszferben lehet meg a helye, ami pl. a magyarországi jó gyakorlatok romániai megismertetését szolgálják. És ez a folyamat akár fordított irányban is érvényesülhet. A nemzeti kisebbség **kulturális fenntarthatóságának** garanciája nem az asszimiláció, hanem a nemzetállamba való integráció (Alkotmányban rögzített államalkotó társnemzeti státussal vagy anélkül, területi autonómiával vagy anélkül).

A romániai kormányzati munka minőségének elvi garanciáját a **Nemzeti Reformprogram** jelentheti, amelynek egy újabb változatát a 2011–2013-as időszakra egy átfogó társadalmi konzultáció után 2011. április 29-én fogadott el a Román Kormány és az Európai Bizottsággal folytatott egyeztetések után véglegesítették.¹² E program Románia gazdaságfejlesztési politikái meghatározásának és alkalmazásának keretét képezi, prioritásként tűzve ki egy intelligens, fenntartható és a társadalmi beilleszkedést elősegítő gazdaság megvalósítását magas fokú foglalkoztatással, termelékenységgel és társadalmi kohézióval. A dokumentum egyrészt az *Európa 2020 Stratégia* célkitűzéseivel való közeledést, másrészt Románia társadalmi-gazdasági felzárkóztatását, az EU tagállamokkal való konvergenciát szolgálja.

A NRP-ben megfogalmazott intézkedések kihatnak mindazon ágazati politikákra, amelyek az EU NFFS-ben, vagy éppen a magyar illetve román NFFS-ekben szereplő nemzeti erőforrások fenntartható használatára vagy épp bővítésére vonatkoznak. Az ágazati politikák mozgásterét ugyanis nem csupán az ágazati stratégiák és az azokba esetleg befoglalt horizontális szempontok, hanem a stratégiák intézkedéseivel szükséges **pénzügyi források allokációja** – továbbá azok hatékony felhasználása határolja be. A kormányzati források elosztása az egyes szakpolitikákra részben az adott szakpolitikáért felelős miniszter/minisztérium, részben a pénzügyminiszter és miniszterelnök szakpolitikai vitáinak kompromisszumai nyomán alakulhat ki, érvényesítve a NRP ajánlásait. Bár egyre nagyobb hangsúly kerül az EU Strukturális Alapjaiból lehívható pénzügyi forrásokra, nem lehet csupán erre alapozni a fejlesztéspolitikai célkitűzéseket, hisz az EU társfinanszírozást nyújt, azaz *kiegészíti és nem helyettesíti* a nemzeti és helyi forrásokat. A NRP 5. fejezetében leírt rövid- és középtávú prioritások a következők: a közigazgatás hatékonyságának és átláthatóságának növelése, az üzleti környezet javítása és az Euro Plus Paktum végrehajtása. A 6. fejezetben pedig a nemzeti célkitűzések és intézkedések kerültek kifejtésre az alábbiak szerint:

¹² Guvernul Romaniei (2011): *Programul National de Reforma 2011-2013*. Bucuresti, aprilie 2011. www.dae.gov.ro

- a munkaerő foglalkoztatása
- kutatás, fejlesztés és innováció
- éghajlatváltozás és energia
- oktatás
- társadalmi beilleszkedés és a szegénység csökkentése.

Az **ágazati stratégiák** főszereplői a központi közigazgatás szakosodott intézményei, a minisztériumok, kormányzati ügynökségek, amelyek regionális vagy megyei szerveik révén, többnyire a fentről lefele vezérelt fejlesztés módozatait gyakorolják. A helyi vagy megyei önkormányzati struktúrák – bár rendelkezhetnek saját stratégiákkal – jobbára a végrehajtásban partnerek, alulról felfele irányuló kezdeményezéseik csatornáit a parlamenti politikusok, kormánypárti pozíciójuk esetén a kormánystruktúrákba beépült szakembereik/tisztviselőik, vagy az országos önkormányzati szövetségek jelenthetik¹³.

¹³ Az önkormányzati munka sikerének egyik „indikátora” a központi költségvetésből kilobbizott közpénzek, beruházási támogatások mértéke. Ez azonban nem garancia a hatékony forrásfelhasználásra.

3.2. A magyar NFFS négy erőforrása a romániai fejlesztési stratégiák tükrében

A NFFS CÉLRENDSZERE – ÁGAZATI STRATÉGIÁK, REGIONÁLIS VETÜLETEK

A Romániában fellelhető fejlesztési stratégiák tanulmányozása után, a magyar NFFS-val való kapcsolat keresése érdekében azt elemeztük, hogy a magyar NFFS kiemelt négy nemzeti erőforrását a romániai fejlesztési stratégiák hogyan, milyen szinten tárgyalják. Ennek a megvalósítása érdekében a már tárgyalt fejlesztési stratégiák mindegyikét odarendeltük ezen négy erőforrás valamelyikéhez. Ezáltal kirajzolódott az a kép, amelyből megállapítható, hogy az egyes nemzeti erőforrásokat mely romániai fejlesztési stratégiák tárgyalják, hangsúlyozottan, illetve mely intézményekhez, minisztériumokhoz tartoznak az ezen erőforrásokkal kapcsolatos döntések.

A magyar és román NFFS-ben egyaránt elemzésre került az a négyféle nemzeti erőforrás-csoport, amellyel hatékonyan kell gazdálkodni a fenntartható fejlődés megvalósulása érdekében: emberi, társadalmi, természeti és gazdasági erőforrások. A magyar NFFS 2012 koncepció célrendszerében a fenntarthatóság felé való átmenet középpontjába az embert és a közösségeket kell helyezni: „(...) *a boldogulás alapja – az anyagi értékek mellett – az egészség, a tudás, az erkölcs (mely többek között hiten, bizalmon és tiszteleten alapul), valamint a családi, közösségi és a nemzeti összetartozás. (...) A fenntarthatóság szempontjából **pozitív értékek megerősítésében** fontos szerepet kapnak a művészetek, a tág értelemben vett kulturális tevékenységek, a **határainkon túl élő magyarokkal való kapcsolattartás.***”(NFFS 2012. 3.1. verzió, 6. old.). Ilyen értelemben a romániai magyar közösség tagjai és szervezetei nemcsak Románia számára jelentenek humán és társadalmi erőforrást, hanem Magyarország számára is.

Figyelembe véve a román NRP 2011–2013 és a Nemzeti Fejlesztési Terv 2007–2013 által kijelölt mozgásteret ill. a kormányzati struktúrák aktuális állapotát, az alábbiakban a nemzeti erőforrásokhoz kapcsolódó célrendszerek döntési kompetencia-központjait próbáljuk beazonosítani.

3.2.1. Humán erőforrások

A fejlődéshez szükséges emberi tőke egészséges, jól képzett és alkalmazkodni képes személyeket feltételez, akik nem szorulnak ki sem a társadalom perifériájára általában, sem pedig a munkaerőpiacról. Adott térségekben, így a vidékies Székelyföldön is jellemző, hogy az egészséges, fiatal, jól képzett személyek sem találnak a saját személyes fejlődésüket, esetleg családalapítási szándékukat segítő munkaerőpiaci pozíciókat. A problémakör összetett, pozitív változást az egyes szakpolitikák szinergikus végrehajtása hozhat.

a. Demográfia és egészség

Románia egy jelentős demográfiai kihívással kell, hogy szembenézzon, hisz lakossága 19 millióra csökkent a 20 évvel ezelőtti 23 millió főről, miközben a lakosság egy gyors öregedési folyamat elé néz. A születések számának növelése részben a potenciális szülők döntésein múlik, amit a kormányzat a gyermekvállalás támogatásával (gyermeknevelési segély 2 évig) valamelyest befolyásolhat, de problémát okoz a nők munkaerőpiaci diszkriminációja a gyermekvállalást megelőzően, a kétéves támogatási időszak után, pedig, esetenként kérdéses lehet a munkaerő világába történő visszailleszkedés. A születések számának növelése a családpolitika fókuszába tartozik, országos szinten ennek felelőse a Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium. Ez hivatott kidolgozni az idevágó stratégiákat, programokat és projekteket. A 2012-es kormányprogram 9. fejezete javasolt intézkedései között szerepel egy natalitás-ösztönző politika kialakítása, amely adójellegű intézkedésekkel befolyásolná a munkaerőpiac és a társadalomvédelem rugalmasabbá válását, támogatva a kisgyermekes családnyák foglalkoztatását, a családbarát munkahelyek kialakítását¹⁴.

A halandóság csökkentése a népesség egészségi állapota romlásának megakadályozásával, a munkahelyi, közlekedési baleseti és a természeti katasztrófákból származó kockázatok csökkentésével és a közbiztonság javításával lehetséges. Az egészségi állapot romlásának tényezői lehetnek *környezeti tényezők*, amelyeknek a javítása a Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium több programja révén valósulhat meg (levegő-, víz-, földvédelem stb.). Ez irányban azonban nagy a megyei és települési önkormányzatok felelőssége is, főleg ami a területrendezési és urbanisztikai hatáskörökből

¹⁴ Ld. „Egyensúly: a családi élet és a szakmai élet új megközelítése”, www.echilibru.com.

adódik. Egy másik tényezőcsoport az *egészségtelen életmód* általánossá válásából adódik, azaz a mozgáshiány és a helytelen táplálkozás, valamint a munkahelyi stressz (létbizonytalanság, alacsony fizetések vagy túlfűtött bizonyítási kényszer) okozta ártalmak összehatásából. Változást hozhatnak az egészség-megőrzési kampányok, amelyeket akár az Egészségügyi Minisztérium, akár az Oktatási Minisztérium különböző aegységei hajtanak végre a civil szervezetekkel párhuzamosan, vagy azokkal partnerségben. Az egyházak és a média szemléletformáló szerepe sem elhanyagolható.

A munkahelyi stressz csökkentése elsősorban a munkáltatókra hárulna, s ha ebben nem elég innovatívak, akkor olyan kampányok segíthetnek, amelyek a vállalkozói kultúrát hivatottak fejleszteni, pl. humánerőforrás-menedzsment témakörben. A Területi Munkaügyi Felügyeletet hivatottak a *munkavédelmi előírások* betartását számon kérni, illetve rendszeres ellenőrzésekkel ellehetetleníteni a bejelentetlen foglalkoztatást. A *közlekedésbiztonságért* lehet ugyan felelőssé tenni a közlekedésrendészeti szerveket, de a közlekedési infrastruktúra elégtelen kapacitása és nem megfelelő állapota olyan kockázati tényező, aminek a csökkentése csakis a nagy infrastrukturális beruházások révén valósulhat meg a Szállítás és Infrastruktúra Minisztériuma által irányítandó programok révén. A természeti katasztrófákból (árvizek, hegycsuszamlások, földrengések stb.) adódó kockázatok a szigorúbb területrendezési és urbanisztikai tevékenységgel csökkenthetők, ami országos szinten részben a Környezetvédelmi és Erdőügyi, részben a Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium, helyi szinten a megyei és települési tanácsok hatáskörébe tartozik.

A társadalom öregedése jelentős kihívás Románia számára is, az időskorúak egészségének megőrzése, munkaerőpiaci és társadalmi-kulturális szerepük fenntartása egyrészt a tapasztalatuk további hasznosítására (az aktív öregedés előmozdítására), másrészt a időskori kezelések állami támogatása révén a társadalombiztosítási és egészségbiztosítási rendszerre nehezedő terhek megelőző jellegű csökkentésére vonatkozik. Románia számára a természetes gyógytényezők hasznosítása a gyógyturizmusban nem csupán közvetlen bevétel növelési kérdés, hanem kiadás megelőzési kérdés is. Az egészség fenntartása középtávon kevesebbe kerül, mint a későbbi gyógyszertámogatás. Az időskori megbetegedések megelőzésének jelentősége felértékelődik a nyugdíj-rendszert érintő reformok (nyugdíj-korhatár növelése, korai nyugdíjazási esetek csökkentése) tükrében.

b. Tudás

Az egyének és közösségek tudásszintjét nemcsak az ismeretek, hanem a jártasságok és készségek is alkotják, így a tudás termelését és újratermelését, elosztását az oktatási rendszer különböző szintjei és formái valamint a közművelődési intézmények, a társadalmi szervezetek és a média egyaránt orientálják. Az oktatáspolitikáért, a nevelési és képzési rendszer kialakításáért és működtetéséért az Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sport Minisztérium felelős, amelynek megyei dekoncentrált szervei a megyei tanfelügyelőségek. A minisztérium 2010-ben jelentést tett közzé a nemzeti oktatási rendszer helyzetéről, 2011-ben pedig elfogadták az új Tanügyi törvényt¹⁵, jelenleg az ennek alkalmazását segítő másodlagos jogszabály-tervezetek vitája folyik. A tanügyi törvény a NRP és a román NFFS oktatásra-képzésre vonatkozó ajánlásait hivatott gyakorlatba ültetni.

Mind az iskolarendszerű elméleti és szakoktatás, mind pedig a felnőttképzés fejlesztése tekintetében számos reformintézkedés végrehajtása van folyamatban¹⁶, a **tárgyi feltételek** biztosításának finanszírozására a kormányzati támogatások mellett jelentős szerepe van az Európai Regionális Fejlesztési Alapból finanszírozott támogatásoknak, lásd a Regionális Operatív Program 3.4-es intézkedése: a közoktatási, egyetemi oktatási és felnőttképzési infrastruktúra rehabilitálása, modernizálása és fejlesztése, amelynek az Irányító Hatósága a Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium, közreműködő szervezetek a regionális fejlesztési ügynökségek. A **személyi és szervezeti feltételek** javítása az Európai Szociális Alapból¹⁷ finanszírozott Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 1. és 2. tengelyein belül kerül finanszírozásra:

1. Tengely: *Oktatás és szakképzés a gazdasági növekedés és a tudásalapú társadalom fejlődésének ösztönzésére* – IH: Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium (MCsTM); KSz: Oktatási, Kutatási Ifjúsági és Sport Minisztérium (OKISM)

2. Tengely: *Az élethosszig tartó tanulás összehangolása a munkaerőpiaccal.* IH: MCsTM; – KSz: OKISM (2. intézkedés), a Szakmai és Műszaki Oktatás Nemzeti Fejlesztési Központja (1.,3. intézkedések).

A humántőke tudásállományának és a gazdasági erőforrások fejlesztéséhez kapcsolódik a **kutatás-fejlesztés és innováció** támogatása. Ennek részben az OKISM az

¹⁵ Legea Educatiei Nationale. Monitorul Oficial nr. 18/10.01.2011. www.edu.ro

¹⁶ Említésre méltó, hogy tervezet formájában létezik az ún. *Integrált Humánerőforrás-fejlesztési Stratégia 2009-2020.*

¹⁷ www.fseromania.ro – Fondul Social in Romania. Az EszA Romániában.

országos koordinációs szerve¹⁸, de nyilván érintettek benne a felsőoktatási intézmények és a magánszféra által finanszírozott kutatócégek, vagy éppen az üzemi kutatás-fejlesztési egységek. A kutatási tevékenység támogatása jórészt az OKISM hatáskörébe tartozik. A HEFOP 1.2. intézkedése *a felsőoktatás minőségének javítását* célozza, 1.5-ös intézkedése pedig *doktori és posztdoktori programokat* támogat a kutatói életpálya támogatása érdekében. (IH: MCsTM, KSz:). Ezt kiegészíti a Gazdasági versenyképesség erősítése OP 2. tengelye: *Kutatás, technológiai fejlesztés és innováció a versenyképességért* (IH: Gazdasági, Kereskedelmi és az Üzleti Környezet Minisztériuma¹⁹, KSz: a Tudományos Kutatás Nemzeti Hatósága az OKISM-on belül)²⁰.

c. Leszakadó csoportok integrációja

Adott térség emberi erőforrás-adottságainak a fenntartható társadalmi fejlődés szempontjából lényeges problémája adott közösségek kirekesztődése. A társadalmi kirekesztés a hátrányos és sérülékeny csoportokat érinti, úgy mint a szegénységben élők, egyszülős családok, a testi vagy szellemi fogyatékkal élők, egyes etnikai kisebbségek (romák), a büntetett előéletűek stb. Ezen társadalmi csoportok integrációja létfontosságú a szociális rendszer hosszabb távú pénzügyi fenntarthatósága és a társadalmi kockázatok (alkoholizmus, családon belüli erőszak, betegségek terjedése, bűnözés stb.) szempontjából is. A társadalmi integráció a NRP prioritásai közé is bekerült, országos szintű koordinációs szerve a MCsTM. A szociális ellátórendszer felépítésében a *szociális gazdaság kiépítésének* van kiemelt szerepe, ami a nem-kormányzati szervek és egyházak felelősség- és feladatvállalására is alapul. Az integráció kihat a munkaerőpiacra is, egyrészt olyan intézkedésekkel, ami a hátrányos helyzetűek munkához való jutását segítheti, másrészt azáltal is, hogy tehermentesíti az inaktív személyeket gondozó aktív családtagokat is, akik ezáltal a munkaerőpiacon jobban tudnak teljesíteni. A MCsTM folyósítja a különböző szociális juttatásokat a sérülékeny csoportokat, de emellett a HEFOP irányító hatóságaként felel a HEFOP 6-os tengelye: *A társadalmi intergráció előmozdítása* végrehajtásáért, közreműködő szervezetei pedig a regionális fejlesztési ügynökségek.

¹⁸ www.cnscs.ro – Consiliul National al Cercetarii Stiintifice din Invatamantul Superior – Nemzeti Felsőoktatási Tudományos Kutatási Tanács, újabban Consiliul National al Cercetarii Stiintifice - Nemzeti Tudományos Kutatási Tanács (www.cnscs-uefiscdi.ro); ezt kiegészíti még a Nemzeti Tudományos Kutatási Hatóság tevékenysége, amely a kormányprogram K+F+I témáiért felel (www.ancs.ro – Autoritatea Nationala pentru Cercetare Stiintifica)

¹⁹ www.amposce.minind.ro

²⁰ Lásd még: Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Terv 2007-2013. (Planul National de Cercetare, Dezvoltare si Inovare 2007–2013. – www.ancs.ro)

3.2.2. Társadalmi erőforrások

A fenntarthatóság felé való átmenetben kiemelt szerepük van az olyan társadalmi erőforrásoknak mint a közösségi tudat és szerepvállalás, a személyes felelősségvállalás, partnerség, kiszámíthatóság – mind olyan értékek, amelyek nélkül az emberek és közösségek, az állampolgárok és az állami intézmények nem tudnak harmonikusan működni. A fenntartható társadalom alapértékei a bizalom és az erkölcs.

a. A bizalom infrastruktúrájának erősítése

A társadalmi és gazdasági kapcsolatokat, a társadalmilag elfogadható normákat írott és íratlan szabályok egyaránt behatárolják, de kiemelt jelentőségű a jogrend, a jogalkotási folyamatok és a kormányzás kiszámíthatósága, áttekinthetősége, a közteherviselés elviselhetővé tétele mellett. A jó kormányzás megvalósítása kiemelten a Kormányfőtitkárság, az Igazságügyi Minisztérium, Közigazgatási és Belügyminisztérium és Közpénzügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik. A társadalom működésének alapfeltétele az igazságügyi rendszer megbízható működése. A NRP 2011-2013 számos olyan intézkedést körvonalaz, amely a jó kormányzást, a jobb szabályozást, a közigazgatási kapacitások fejlesztését teszik lehetővé. Ezeknek az intézkedéseknek a finanszírozását az Adminisztratív Kapacitásfejlesztés OP (AKOP) tengelyei támogatják, más – pl. világbanki és minisztériumi költségvetési – támogatások mellett. Az AKOP 1. tengelye: *a közpolitikák beavatkozási rendszerének és folyamatának javítása*, amely a döntéshozatali folyamatok javítására, a közigazgatási szektor felelősségének növelésére és a szervezeti hatékonyságra összpontosít, míg a 2. tengely: *a közszolgáltatások hatékonyságának és minőségének növelése, különös tekintettel a decentralizációra* cím alatt a szolgáltatások ágazati decentralizációját illetve a szolgáltatásnyújtás minőségi és hatékonyságbeli javítását támogatja. Az AKOP irányító hatósága a Közigazgatási és Belügyminisztérium²¹, kedvezményezettjei pedig a Kormányfőtitkárság Közpolitikai Igazgatósága, minisztériumok, ügynökségek, önkormányzatok, azok társulásai, közintézmények, civil szervezetek és egyetemek. A NRP-ban kiemelt szerepet kapott és az AKOP révén finanszírozást is nyer a köztisztviselők továbbképzése, hisz a megfelelő szakértelem és elegendő szakember nélkül nehézkessé válik mind a közigazgatás, mind pedig a Strukturális Alapokból finanszírozott programok menedzselése.

²¹ www.fonduriadministratie.ro

A jó kormányzás és jobb szabályozás feltétele, többek között, a versenyjogi előírások és a közbeszerzések tisztaságával kapcsolatos korrupcióellenes fellépés. Románia Kormánya 2012. március 20-án fogadta el 215/2012-es határozatával a 2012–2015-ös időszakra vonatkozó **Országos korrupcióellenes stratégiát** (OKES/SNA), a korrupcióellenes megelőző intézkedések leltárát és az értékelési indikátorokat, valamint a stratégia végrehajtásának akciótervét. Az OKES általános célja a korrupció megelőzése a közintézményekben, amit 8 specifikus célnak alárendelt intézkedéscsomaggal lehet elérni. A stratégia megnevezi az egyes specifikus célok és intézkedéscsomagok végrehajtásának a felelős intézményeit is. Folyamatban van ugyanakkor a Polgári és Büntető Törvénykönyvek, valamint a Közigazgatási és Közigazgatási Eljárási Törvénykönyvek kidolgozása, 2010-ben kidolgozták az *Igazságszolgáltatás, mint Közszolgáltatás Fejlesztési Stratégiája 2010-2014* c. dokumentumot²².

A társadalmi erőforrások mozgósításának jelentős szereplői a civil szervezetek, egyesületek, alapítványok, szövetségek, amelyek különféle területeken tevékenykednek pl. a szociális szolgáltatások, az ifjúsági programok, környezetvédelem, honismeret és művelődés, műemlékvédelem, természetjárás és sport, oktatás és kutatás területén. Ezek mellett jelentősek a lakástulajdonosi társulások, erdő- és földtulajdonosi társulások, állattartói vagy növénytermesztési szakmai szerveződések, különböző gazdasági tevékenységekhez kapcsolódó szakmai szervezetek, kamarák stb. E szervezetek megfelelő menedzsment mellett valamely ellenőrzést gyakorolhatnak az államapparátus, a pártok és a gazdasági szereplők, szinte rákényszerítve azokat a társadalmi párbeszédre és a döntéshozás átláthatóságának növelésére. Nyilvántartásuk az Igazságügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik²³.

b. A munka társadalmi körülményei és a családi értékek erősítése

A társadalmi erőforrások hasznosítását a már említett kirekesztés elleni programok, a családtámogatási intézkedések²⁴ és a munkakörülmények javítása egyaránt szolgálják. A családbarát munkahelyek és családbarát felsőoktatás megteremtése szerepel a NRP 2011-2013 intézkedési csomagjai között is. Ebben társadalmi párbeszédre van szükség a munkáltatók és munkavállalók valamint az állami szereplők, mint mediátorok és szabályozásért felelős szereplők között. A családi értékek fenntartásában kiemelt szerep

²² www.just.ro

²³ Registrul National al ONG-urilor – a Nemkormányzati Szervezetek Országos Jegyzéke. www.just.ro

²⁴ Lásd fennebb a Munka-, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium hatásköreit. www.mmuncii.ro

hárul az egyházakra, különböző civil szervezetekre, és a MCsTM-ra is²⁵. A munkához jutás és a jobb munkahelyek létrejöttét segítheti a HEFOP három tengelye is:

3-as tengely: A dolgozók és a vállalkozások alkalmazkodó képességének növelése – KSz: regionális fejlesztési ügynökségek (1., 2. intézkedések)

4-es tengely: A Foglalkoztatási Közszolgálat modernizálása – KSz: Nemzeti Munkaerő-foglalkoztatási Ügynökség

5-ös tengely: Aktív foglalkoztatási intézkedések ösztönzése – KSz: regionális fejlesztési ügynökségek (1. intézkedés).

c. A múlt örökségének ápolása, kulturális szolgáltatások fejlesztése

A társadalmi erőforrások minőségét, többek között, az adja meg, ahogyan az egyes személyek a közösséghez viszonyulnak. A közösségi tudat, helyi, regionális és az etnikai-nemzeti identitás kialakulásában és erősítésében a családi nevelés és az iskolai szocializáció mellett személyiségformáló szerepe van a médiafogyasztásnak és a közművelődési intézmények (művelődési házak, egyesületek, könyvtárak, múzeumok, színházak) tevékenységeinek, amelyeket egyre inkább a közösség számára nyújtott szolgáltatásként szokás értelmezni. A múzeumok egyre inkább nyitnak a múzeumpedagógiai foglalkozások felé, amit a vándorkiállítások szervezése, tárlatmegnyitók és tárlatvezetések tesznek közönség-központibbá. A romániai magyar nemzeti kisebbség szempontjából kiemelt jelentőségű a regionális többséget alkotó Székelyföld és a szellemi főváros szerepet hordozó Kolozsvár kulturális, tudományos és közéleti kapcsolatrendszere, amelyet színesít a székelyföldi megyei önkormányzatok Szórvány-programja, ami a romániai magyarság asszimilációnak jobban kitett közösségeinek egyfajta kulturális erősítését szolgálja. Nagy jelentőségű a kulturális identitás-megőrzésben a romániai magyarság és Magyarország sokrétű kapcsolatrendszere, ami nem csupán a különböző határon túli támogatási formák (Szülőföld Alap, később Bethlen Gábor Alap pályázatai) és a kettős állampolgárság megszerzésének lehetőségéből áll, hanem a települések, intézmények, családok, személyek határon átnyúló kapcsolatainak sokféleségéből táplálkozik. A magyarországi média ma már versenyelőnyben van a romániai médiával szemben, ami a médiafogyasztási szokásokat illeti. Ezáltal a magyar nemzetiségűek virtuálisan – bár identitásuk regionális különbözőségét hangsúlyozva – válnak akár a magyar *politikai* nemzet részévé is.

²⁵ Ld. „Egyensúly: a családi élet és a szakmai élet új megközelítése”, www.echilibru.com

A romániai lakosság nemzeti tagolódása többségre és kisebbségre párhuzamos társadalmakat és kulturális elkülönülést hordoz. A kisebbség által dominált önkormányzatok jelentős mértékben fektettek be és áldoznak a *saját kulturális intézmények* fenntartására, amelyhez egyrészt a román állami támogatásokat (ld. *Communitas Alapítvány*), másrészt magyar állami és alapítványi támogatásokat vesznek igénybe. Romániában a művelődési élet országos szintű kormányzati koordinációs intézménye a Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztériuma²⁶, területi dekoncentrált szervei pedig minden megyében a Kulturális, Kultusz és Nemzeti Kulturális Örökség Megyei Igazgatósága.

A többség - kisebbség viszonyának saját aspektusa a hazai *idegenforgalomból* adódik. A székelyföldi turizmus sajátos etnikai jegyekkel bír: míg a falusi turizmusban domináns a magyarországi vendégkör, a városi és üdülőhelyi turizmusban egyre jelentősebb a román vendégek aránya, amit támogathat a Regionális Operatív Program 5-ös tengelye: a turizmus fenntartható fejlesztése és népszerűsítése, azon belül is az 5.3-as intézkedés hazai turizmus népszerűsítését célzó komponense. A specifikus desztináció-marketinghez kapcsolódó promóciós projektek hozzájárulhatnak a Székelyföldet magukba foglaló Hargita, Kovászna és részben Maros megye jobb ismertségéhez és látogatottságához. Ez pedig interakcióra kényszeríti a magyar nemzetiségű fogadóközösséget és a román nemzetiségű vagy a külföldi vendégeket. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak egyike a helyi jellegzetességek felértékelődése, a munkahely-teremtéssel és gazdasági növekedéssel együtt járó örökség-védelem és identitás erősödése.

3.2.3. Természeti erőforrások

Fenntartható fejlődésről klasszikus meghatározásban akkor beszélhetünk, ha a jelen generáció nem éli fel a jövő generációk számára szükséges erőforrásokat, amelyek között a természeti, természetközeli és/vagy épített környezetnek a szerepe az, hogy keretet, működési feltételeket nyújtson a társadalom és a gazdaság folyamatainak. A társadalmi szerveződések, közöttük a közpolitikák alakításáért felelős állami szereplők hivatottak olyan szabályozórendszert létrehozni, amely a gazdasági szereplők rövidtávú érdekeit behatárolja és a környezeti eltartók épség kíméletes igénybevételét, s ha lehet az

²⁶ www.cultura.ro

erőforrások gyarapítását alapozza meg.

a. Biodiverzitás, megújuló természeti erőforrások

Románia Európa leggazdagabb biodiverzitású országai közé tartozik, ami egyrészt a génbanki funkció révén felelősséget hordoz, másrészt a fenntartható mezőgazdaság, erdő- és vadgazdálkodás, víz- és halgazdálkodás, a rekreáció és a turizmus, valamint a megújuló energiaforrások kiaknázása révén bővíti a gazdaság potenciálját. A természeti környezet védelme minden társadalmi és gazdasági szereplő kötelessége, de a kormányzás országos szintű koordinációs szerve e szakterületen is a Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium (KEM)²⁷. A KEM programjait állami költségvetésből, vissza nem térítendő és vissza térítendő külső alapokból, valamint a Környezetvédelmi Alapból támogatják. 2000-ben kidolgozták a *Nemzeti Biodiverzitás-megőrzési Stratégiát*, ami felleltározza Románia természeti tőkéjét, a természetvédelem jogi és intézményi kereteit és prioritásokat fogalmaz meg, amelyek a fajgazdagság fenntartását az élőhelyek védelmével együtt hivatottak biztosítani. Ezt támogatja a Környezeti Operatív Program 4-es tengelye: *Megfelelő Természetvédelmi Menedzsment Rendszerek bevezetése*, megakadályozandó a biodiverzitás degradációját a védett területeken, kiemelten a Natura 2000-területeken²⁸. Ezt még kiegészíti az EU LIFE+ programjának *Természet és Biodiverzitás* komponense, amelynek újabb projektjei többek között a Székelyföldre is kiterjedőek: *A legjobb gyakorlatok és demonstratív akciók a barnamedve populáció megőrzésére a Keleti-Kárpátokban*; *A békászó sas (Aquila pomarina) védelme Romániában*; ill. a *Kelemen- és Görgényi-havasok közösségi érdekű élőhelyé nyilvánítása* stb. A GEF (Global Environment Facility) kis pályázati programjának (GEF SGP) is van biodiverzitás-megőrző komponense. A Natura 2000 program népszerűsítésében és végrehajtásában a civil szervezetek és önkormányzatok is partnerségi szerepet játszanak.²⁹

A megújuló természeti erőforrások fenntartható hasznosításában kiemelt jelentőségű az agrár-környezetvédelem, amelynek országos koordinációs szerve a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium, amely a Nemzeti Vidékfejlesztési Program 2007-2013 2-es tengelye: *A vidéki környezet és táj védelme, feljavítása* alprogram több intézkedésével járulhat hozzá a természeti erőforrások fenntartásához és bővítéséhez. Az éghajlatváltozás tükrében különös hangsúlyt kap az alternatív energiaforrások

²⁷ www.mmediu.ro

²⁸ www.posmediu

²⁹ www.natura2000.ro

használata, így pl. a biomassza-erőművek, kisebb vízierőművek, nap- és szélenergia hasznosítása, amit a GVEOP 4.2-es intézkedése: *Megújuló energiaforrások értékesítése, zöld energia előállítása* keretében támogatnak. Ezen kívül a lepusztult területek erdősítésére, valamint megújuló energia előállítására a Környezetvédelmi Alap is nyújt támogatást³⁰.

b. Az embert érő környezeti terhelések csökkentése

A környezet minősége egyrészt a települések belterületére vonatkozó épített környezet védelme és a közterület-fenntartás, a megbízható közműszolgáltatások révén jelent nagy kihívást számos romániai településen. Másrészt a közlekedési infrastruktúra állapota és a külterületek növényzettel való borítottságának nem megfelelő minősége, az ipari létesítmények és az égetőművek kibocsátásai eredményeznek olyan levegőszennyezést, ami nem csupán az üvegházhatású gázok globális szerepe, hanem a helyi légköri állapotok (gázok és por) terheltségéhez vezetnek. Az európai levegővédelmi előírások átvételét biztosítja a 2011. évi 104-es Levegővédelmi törvény, amely többek között létrehozta a Levegőminőség Országos Integrált Értékelési és Kezelési Rendszerét. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése részben az égetőművek és a távfűtési rendszerek technológiaváltása (Környezeti OP 3-as tengelye), és az épületek hőveszteségeinek csökkentésére irányuló programok (Zöld Ház-program), részben a közlekedési eszközpark (Roncsautó-program) és infrastruktúra-fejlesztés (Szállítási OP vasúti és vízüti fejlesztései) révén valósulhat meg.

A vízvédelem szintén a KEM hatáskörébe tartozik, a Környezeti OP 1-es tengelye éppen az integrált vízkezelési, elosztási, szennyvíz-begyűjtési és tisztítási rendszerek megvalósítását vagy modernizációját támogatja, amit a NVP 2007-2013 322-es intézkedése: *a falvak fejlesztése és renoválása*³¹ keretében történő beruházások hivatottak kiegészíteni. Hulladékgazdálkodás terén létezik országos és regionális terv is, amelyeknek a megvalósításához a Környezeti OP 2-es tengelye: *Az integrált hulladékgazdálkodási rendszerek kialakítása és bővítése és a történelmileg szennyezett területek rehabilitációja* nevű programból lehet finanszírozni.

c. Nem megújuló természeti erőforrások

³⁰ www.afm.ro – Administratia Fondului pentru Mediu – A Környezetvédelmi Alap Igazgatósága

³¹ www.apdrp.ro – Agentia de Plati pentru Dezvoltare Rurala si Pescuit - Vidékfejlesztési és Halászati Kifizető Ügynökség

A nem megújuló természeti erőforrások hasznosítása körébe egyrészt az ércek és az építőanyagok, vegyipari alapanyagok bányászata, másrészt a fosszilis energiahordozók kitermelése, feldolgozása, szállítása, elosztása és fogyasztása tartozik. Mindkét esetben a bányászati melléktermékek, a meddőhányók és esetenként a zagytározók hordoznak környezeti kockázatokat, így azokat a veszélyes hulladékok körébe sorolhatjuk. Az energiatermelés technológia-váltása, a megújulóknak a nem-megújuló energiaforrások rovására történő aránynövelése párhuzamosan kell történjen az energia-hatékonyság növelésével³². Ezt szolgálja a GVEOP 4-es tengelye: *Energetikai hatékonyság és szolgáltatás biztonságának növelése az éghajlatváltozással való küzdelem kontextusában*. A tengely irányító hatósága a GKÜKM, közreműködő szervezete, pedig a gazdasági minisztériumon belül működő Energia, Kőolaj és Földgázipari Főigazgatóság³³.

3.2.4. Gazdasági (fizikai) erőforrások

A fenntarthatóság felé való átmenet megvalósítása nyilván az embereken és az intézményeken múlik (lásd humán és társadalmi erőforrások). Az intézkedések megtervezéséhez és főleg végrehajtásához, azonban, nemcsak stratégiákra, jogszabályokra van szükség, hanem a fizikai tőkejavak megőrzésére, modernizációjára is. Ehhez viszont mind magántőkéből, mind az államháztartásból beruházásokat kell megvalósítani. A beruházások fedezetéhez mindenekelőtt a költségvetési és monetáris politikát kell a makrogazdasági egyensúlyteremtés szolgálatába állítani. Míg a monetáris politika a Román Nemzeti Bank³⁴ hatáskörébe tartozik, a költségvetés-tervezés és végrehajtás a kormányzat feladata.

a. Költségvetési politika, államadósság, államháztartási egyensúly

A 2007–2010-es NRP folytatásaként a NRP 2011–2013 dokumentum újabb reformintézkedéseket is szorgalmaz, amelyeket a nemzetközi pénzüzetekkel folytatott tárgyalások nyomán kell meghoznia a kormánynak, annak érdekében, hogy a nemzetgazdaság ismét növekedési pályára állhasson. A gazdasági recesszió hatásaira adandó válaszként Románia Kormánya ***fiskális-költségvetési politikájának***³⁵ az

³² Strategia energetica a Romaniei pentru perioada 2007-2020; Plan national de actiune in domeniul eficientei energetice 2007-2010.

³³ www.oie.minind.ro

³⁴ www.bnr.ro

³⁵ Guvernul Romaniei Ministerul Finantelor Publice (2010) Strategia Fiscal-Bugetara pe Perioada 2011-2013.

államháztartási hiány csökkentésére és az erőforrásoknak a gazdasági növekedést szolgáló beruházásokra való összpontosítására kell irányulnia. Kulcsfontosságú célkitűzésként jelennek meg az adóigazgatás reformja, a pénzügyi szektor felügyelete és a strukturális reformok a munkaerőpiac, oktatás és környezeti infrastruktúra területén. A NRP 2011–2013 makroökonómiai felügyeletről szóló 2. fejezetében megfogalmazódik, hogy a 2011-es költségvetés-tervezés pillérei a költségvetési konszolidáció, a kifizetési elmaradások csökkentése és kiküszöbölése a gazdaságban, az állami alkalmazottak fizetése reformjának, a nyugdíjrendszer reformjának a folytatása, az adócsalással és a be nem jelentett munkavégzéssel szembeni küzdelem, új – a hatékonyság és hatásosság elvén nyugvó – adózási-költségvetési magatartás bevezetése. A NRP különös hangsúlyt fektet az államigazgatási szervek kapacitás-fejlesztésére főleg a strukturális alapok lehívásához kapcsolódó program- és projekt-ciklus menedzsment fejlesztésére. Ehhez kapcsolódnak a közbeszerzési folyamatok gördülékenyebbé tétele és a kedvezményezettek hat-hatós szakmai támogatása. Az üzleti környezet minőségét javító szabályozás, jogalkotás és a jogrend biztosítása mellett az infrastruktúra-fejlesztésre és a vállalkozásfejlesztésre kell hangsúlyt fektetni, míg középtávon az életpálya-finanszírozásra, a nyugdíjrendszer reformjára is szükség van. Ez utóbbit szolgálja a 2010. évi 263-as törvény az egységes köznyugdíj-rendszerről.

b. Fizikai tőke, infrastruktúra

Míg az kommunális infrastruktúra problémákra utaltunk már fentebb, itt a közlekedési és szállítási infrastruktúra-fejlesztést foglaljuk össze. A szállítási infrastruktúra-fejlesztés értelemszerűen a Szállítási és Infrastrukturális Minisztérium hatáskörébe tartozik, amely központi nagy projektként kezeli a Szállítási OP 3 tengelyének intézkedéseit. Az első tengely a transzeurópai hálózatok (TEN-T) útvonalaiba illeszkedő közúti, vasúti és vízi úti fejlesztéseket, a 2. tengely a TEN-T hálózatain kívüli országos szállítási infrastruktúrára összpontosít (beleértve a légi közlekedési infrastruktúrát is), míg a 3-as tengely a közlekedés környezeti, közegészségügyi és közlekedésbiztonsági hatásait próbálja pozitív irányba terelni, többek között az intermodális közlekedési kapcsolatok megteremtésével. A Szállítási OP-t regionális és helyi szinten a Regionális OP 2-es tengelye egészíti ki, amely megyei utak, települések körgyűrűi, városi utcahálózat felújítására, modernizálására nyújt támogatást.

A ROP 2-es tengely irányító hatósága a Regionális Fejlesztési és Turisztikai

Minisztérium, közreműködő szervezetei a regionális fejlesztési ügynökségek. A SZIOP és ROP 2-es tengely szállítási infrastruktúra-fejlesztési intézkedéseit kiegészítik még az integrált városfejlesztési projektsomagok (ROP 1-es tengelye), a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv falu-rehabilitációs programja (322-es intézkedés), a mezőgazdasági területek/termelőegységek feltárását segítő beruházások és a helyi érdekű utak kövezésére, rehabilitációjára, modernizálására vonatkozó kormányprogramok (1997. évi 577-es Kormányhatározat alapján). A Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztési Program többek között 10 000 km megyei és helyi jelentőségű út felújítását célozta meg a 2010. évi 105-ös Sürgősségi kormányrendelettel.

c. Vállalkozásfejlesztés

A mikroökonómiai politikák területén a NRP 2011-2013 végrehajtása kapcsán prioritásként jelenik meg az üzleti környezet minőségének javítása, amihez leginkább a gazdasági szabályozás áttekinthetősége és kiszámíthatósága, az engedélyeztetéssel kapcsolatos bürokrácia, az adminisztratív és a társadalombiztosítással kapcsolatos terhek csökkentése, valamint ezekkel együtt a korrupciós helyzetek megelőzése, a versenyjog tisztaságának biztosítása kapcsolódnak. A hazai vállalkozások megerősítésének feltétele a technológiai modernizáció, az innováció, ami egyrészt a tudás-tőke, másrészt a finanszírozási források biztosításának függvénye. A beruházási tőkéhez jutás feltételei a gazdasági recesszió és a kifizetési elmaradások, a körbetartozások terjedése miatt nehezebbé váltak, nem kedvezve a K+F-re szánt, amúgy is alacsony értékek javításának. A tudás-tőke gyarapításában a HEFOP 3-as tengelye: *A dolgozók és vállalkozások alkalmazkodóképességének a növelése*, az infrastrukturális feltételek javításában a Regionális Operatív Program 4-es: *a vállalkozói környezet infrastruktúra-fejlesztése* tengely 3 intézkedése jelenthet kitörési pontokat.

Mindezt a GVEOP beruházás-támogatási, finanszírozás-elősegítési, szakmai tanácsadási, vállalkozás-fejlesztési támogatásai egészítik ki. A GVEOP 1-es tengelye: *Innovatív és öko-innovatív termelési rendszer* tengelyen belül: 1.1. Termelési beruházások, a vállalkozások, főleg KKV-k versenyképességének előkészítése; 1.2. A KKV-k finanszírozáshoz juttatása; 1.3. Fenntartható vállalkozásfejlesztés támogatása. A GVEOP 2-es tengelye: *Kutatás, fejlesztés, innováció a versenyképesség érdekében* olyan fejlesztési intézkedési csomagot tartalmaz, ami bátorítja az egyetemek/kutatóintézetek és vállalkozások K+F partnerségét, a K+F+I beruházásokat és tevékenységeket és általában a vállalati innovációt. A GVEOP 3-as tengelyén belül is létezik egy vállalkozásokra irányuló

e-gazdaságot támogató csomag, a 4-es tengelyen belül, pedig az energia-hatékonysággal kapcsolatos beruházás-támogatás. A GVEOP irányító hatósága a gazdasági minisztériumon belül található egység, közreműködő szervezetek az 1-es tengelynél a GKÜKM kkv-kért felelős KSZ³⁶, a 2-es tengelynél az OKISM mellett működő Nemzeti Tudományos Kutatási Hatóság³⁷, a 3-as tengelynél a Távközlési és Információs Társadalom Minisztériumán belüli egység³⁸, a 4-es tengelynél a GKÜKM Energia, Kőolaj és Földgázipari Főigazgatósága.

A vidéki térségben a gazdasági tevékenységek között a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás továbbra is meghatározó marad. Románia Nemzeti Fejlesztési Terve célul tűzte ki az agrárium versenyképességének erősítését, amit aztán NVP³⁹ több intézkedése révén próbálnak elősegíteni, amelyek egyrészt a gazdálkodók tevékenységét, akár a fiatal gazdák megtelepedését és vállalkozás indítását, akár a mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének növelését, másrészt a nem-agrár jellegű termelő és szolgáltató kisvállalkozások indítását ösztönzik. A romániai agrárrendszer versenyképessége számára továbbra is nagy kérdőjeleket jelentenek az önellátó gazdaságok nagy száma (ami a foglalkoztatottságnak egy sajátos változatát is jelenti) és a szétaprózott birtokszerkezet a tulajdonviszonyok, birtokba helyezések és kataszteri nyilvántartások hiányosságaival súlyosbítva.

Románia EU-tagsága számos kihívás elé állítja az ország egyes régióiban élő embereket, közösségeket, de megfelelő szakpolitikai menedzsmenttel olyan lehetőségek kihasználására nyílt (és remélhetőleg továbbra is nyílik) mód, amelyeket az ország saját erejéből bizonyára nem tudott volna megteremteni. A fejlesztéspolitikától a külső meghatározottságok a szükséges költségvetési fegyelmet, a körültekintő tervezést, a korrupciómentes végrehajtást és a fenntartható fejlődésért való elköteleződést követelik meg. Mindehhez azonban nem csupán a nemzetközi kötelezettségvállalások komolyan vételére, hanem az állampolgárokkal, a hazai társadalmi és gazdasági szereplőkkel való nyílt és építő jellegű párbeszédre is szükség van.

³⁶ www.oimm.mimcmcma.ro

³⁷ www.fonduristrutturale.ancs.ro

³⁸ www.fonduri.mcsi.ro – Organism Intermediar pentru Promovarea Societatii informationale – Közreműködő Szervezet az Információs Társadalom Előmozdításáért

³⁹ www.pndr.ro

3.3 táblázat Nemzeti erőforrások – ágazati stratégiák, felelős intézmények

Forrás: saját szerkesztés

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
Humán erőforrások		
Demográfia	2012-es kormányprogram 9. fejezete: natalitás-ösztönző politika kialakítása	Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium
Egészség	Egészséges környezet kialakítása, megőrzése Települési környezet	Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium Önkormányzatok
	Egészségtelen életmód, egészségmegőrzési kampányok	Egészségügyi Minisztérium Oktatási Minisztérium Civil szervezetek
	Munkahelyi stressz, munkavédelem	Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium Területi Munkaügyi Felügyelvek
	Közlekedésbiztonság	Belügyminisztérium közlekedésrendészeti szervei Szállítási és Infrastruktúra Minisztériuma
	Katasztrófa-védelem	Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium Önkormányzatok Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium
Tudás	Oktatáspolitikai, 2011/1-es Tanügyi törvény Integrált Humánerőforrás-fejlesztési Stratégia 2009-2020. Tervezet Regionális Operatív Program 3.4-es intézkedése: a közoktatási, egyetemi oktatási és felnőttképzési infrastruktúra rehabilitálása, modernizálása és fejlesztése Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 1. Tengely: Oktatás és szakképzés a gazdasági növekedés és a	Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztérium Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium Regionális fejlesztési ügynökségek Önkormányzatok Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium MCsTM Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sport Minisztérium OKISM

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
	tudásalapú társadalom fejlődésének ösztönzésére 2. Tengely: Az élethosszig tartó tanulás összehangolása a munkaerőpiaccal	Szakmai és Műszaki Oktatás Nemzeti Fejlesztési Központja
Kutatás-fejlesztés és innováció	HEFOP 1.2. intézkedés: a felsőoktatás minőségének javítása 1.5-ös intézkedés: doktori és posztdoktori programok Gazdasági versenyképesség erősítése OP 2. tengelye: Kutatás, technológiai fejlesztés és innováció a versenyképességért Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Terv 2007-2013	MCsTM, OKISM Gazdasági, Kereskedelmi és az Üzleti Környezet Minisztériuma Tudományos Kutatás Nemzeti Hatósága (OKISM-on belül)
Leszakadó csoportok integrációja	szociális gazdaság kiépítésének HEFOP 6-os tengelye: A társadalmi integráció előmozdítása	MCsTM Egyházak, civil szervezetek MCsTM Regionális fejlesztési ügynökségek
Társadalmi erőforrások		
A bizalom infrastruktúrájának erősítése	A „jó kormányzás gyakorlata” Nemzeti Reformprogram 2011–2013 Adminisztratív Kapacitásfejlesztés Operatív Program 1. tengelye: a közpolitikák beavatkozási rendszerének és folyamatának javítása, 2. tengely: a közszolgáltatások hatékonyságának és minőségének	Kormányfőtitkárság, Igazságügyi Minisztérium, Közigazgatási és Belügyminisztérium, Közpénzügyek Minisztériuma Közigazgatási és Belügyminisztérium Kormányfőtitkárság Közpolitikai Igazgatósága, minisztériumok, ügynökségek, önkormányzatok, azok társulásai, közintézmények, civil szervezetek és egyetemek

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
	növelése, különös tekintettel a decentralizációra	
	Országos Korrupcióellenes Stratégia 2012-2015	Igazságügyi Minisztérium
	Új Polgári és Új Büntetőtörvénykönyv Közigazgatási és Közigazgatási Eljárási Törvénykönyvek tervezetei Igazságszolgáltatás, mint Közszolgáltatás Fejlesztési Stratégiája 2010-2014	Igazságügyi Minisztérium Közigazgatási és Belügyminisztérium Igazságügyi Minisztérium
Társadalmi szerveződések	Egyesületi tevékenység	Civil szervezetek Igazságügyi Minisztérium (nyilvántartásba vétel)
A munka társadalmi körülményei és a családi értékek erősítése	családbarát munkahelyek és családbarát felsőoktatás megteremtése (NRP 2011-2013)	MCsTM Munkáltatói szervezetek Felsőoktatási intézmények Szakszervezetek
	HEFOP 3-as tengely: A dolgozók és a vállalkozások alkalmazkodó képességének növelése	MCsTM regionális fejlesztési ügynökségek
	HEFOP 4-es tengely: A Foglalkoztatási Közszolgálat modernizálása	MCsTM Nemzeti Munkaerő-foglalkoztatási Ügynökség
	HEFOP 5-ös tengely: Aktív foglalkoztatási intézkedések ösztönzése	MCsTM regionális fejlesztési ügynökségek
A múlt örökségének ápolása, kulturális szolgáltatások fejlesztése	Kulturális tevékenységek fenntartása, Épített és szellemi örökség-programok	Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztériuma Egyházak, önkormányzatok Civil szervezetek
	?	Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala
	Regionális Operatív Program 5-ös tengelye: a turizmus fenntartható	Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
	fejlesztése és népszerűsítése	Regionális fejlesztési ügynökségek Egyházak, önkormányzatok Szakmai szervezetek, egyesületek
Természeti erőforrások		
Biodiverzitás, megújuló természeti erőforrások	Nemzeti Biodiverzitás-megőrzési Stratégia Natura 2000 program Környezeti Operatív Program 4-es tengelye: Megfelelő Természetvédelmi Menedzsment Rendszerek bevezetése LIFE+ program Természet és Biodiverzitás komponense	Környezetvédelmi és Erdészeti Minisztérium Erdészetek, területgondnokságok, önkormányzatok,
	Nemzeti Vidékfejlesztési Terv 2007-2013 2-es tengelye: A vidéki környezet és táj védelme, feljavítása	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium
	GVEOP 4.2-es intézkedése: Megújuló energiaforrások értékesítése, zöld energia előállítása	Gazdasági, Kereskedelmi és az Üzleti Környezet Minisztériuma
Az embert érő környezeti terhelések csökkentése Levegővédelem	2011. évi 104-es Levegővédelmi törvény Környezeti OP 3-as tengelye: távfűtési rendszerek átszervezése Zöld Ház-program Roncsautó-program Szállítási OP vasúti és vízüti fejlesztései	Környezetvédelmi és Erdészeti Minisztérium Környezetvédelmi Alap Igazgatósága Szállítási és Infrastruktúrák Minisztériuma
Vízvédelem, talajvédelem	Környezeti OP 1-es tengelye éppen az integrált vízkezelési, elosztási, szennyvíz-begyűjtési és tisztítási rendszerek megvalósítását vagy modernizációját Nemzeti Vidékfejlesztési Terv	Környezetvédelmi és Erdészeti Minisztérium Helyi önkormányzatok

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
	2007-2013 322-es intézkedése: a falvak fejlesztése és renoválása	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési és Halászati Kifizető Ügynökség Helyi önkormányzatok
Hulladékgazdálkodás	Környezeti OP 2-es tengelye: Az integrált hulladékgazdálkodási rendszerek kialakítása és bővítése és a történelmileg szennyezett területek rehabilitációja	Környezetvédelmi és Erdészeti Minisztérium Helyi önkormányzatok
Nem megújuló természeti erőforrások	Románia energetikai stratégiája 2007-2010, Nemzeti energiahatékonysági akcióterv GVEOP 4-es tengelye: Energetikai hatékonyság és szolgáltatás biztonságának növelése az éghajlatváltozással való küzdelem kontextusában	GKÜKM, Energia, Kőolaj és Földgázipari Főigazgatóság
Gazdasági (fizikai) erőforrások		
Költségvetési politika, államadósság, államháztartási egyensúly	NRP 2011-2013 Fiskális-költségvetési stratégia 2011-2013 Nyugdíjreform: 2010/263-as törvény az egységes köznyugdíj-rendszerről	Közpénzügyi Minisztérium Nemzeti Adóigazgatási Ügynökség Munkaügyi, Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium Országos Nyugdíjpénztár
Fizikai tőke, infrastruktúra	Szállítási OP 3 tengelye: 1. tengely: a transzeurópai hálózatok (TEN-T) útvonalába illeszkedő közúti, vasúti és vízi úti fejlesztéseket, 2. tengely a TEN-T hálózatain kívüli országos szállítási infrastruktúra összpontosít (beleértve a légi közlekedési infrastruktúrát is), 3-as tengely a közlekedés környezeti, közegészségügyi és	Szállítási és Infrastruktúrák Minisztériuma

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
	közlekedésbiztonsági hatások javítása	
	Regionális OP 2-es tengelye megyei utak, települések környezeti, városi utcahálózat felújítása, modernizálása	Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium Regionális fejlesztési ügynökségek önkormányzatok
	Nemzeti Vidékfejlesztési Program falurehabilitációs programja (322-es intézkedés)	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési és Halászati Kifizető Ügynökség Helyi önkormányzatok
	Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztési Program 2010. évi 105-ös Sürgősségi kormányrendelet)	Szállítási és Infrastruktúrák Minisztériuma Helyi önkormányzatok
Vállalkozásfejlesztés	NRP 2011-2013: üzleti környezet minőségének javítása a gazdasági szabályozás áttekinthetősége és kiszámíthatósága, az engedélyeztetéssel kapcsolatos bürokrácia, az adminisztratív és a társadalombiztosítással kapcsolatos terhek csökkentése, a korrupciós helyzetek megelőzése, a versenyjog tisztaságának biztosítása	Kormányfőtitkárság, Közigazgatási és Belügyminisztérium, Igazságügyi Minisztérium, Közpénzügyi Minisztérium, Munkaügyi Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium, Közbeszerzéseket Szabályozó és Felügyelő Országos Hatóság, Versenytanács
	HEFOP 3-as tengelye: A dolgozók és vállalkozások alkalmazkodóképességének a növelése,	Munkaügyi Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium Regionális fejlesztési ügynökségek
	Regionális Operatív Program 4-es tengely: a vállalkozói környezet infrastruktúra-fejlesztése	Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium Regionális fejlesztési ügynökségek
	A GVEOP 1-es tengelye: Innovatív és öko-innovatív termelési rendszer tengelyen belül: 1.1. Termelési beruházások, a vállalkozások, főleg KKV-k versenyképességének előkészítése; 1.2. A KKV-k finanszírozáshoz juttatása; 1.3.	GKÜKM kkv-kért felelős KSZ

Nemzeti erőforrások	Stratégiák, tervek programok, intézkedések	Felelős intézmények
	Fenntartható vállalkozásfejlesztés támogatása. A GVEOP 2-es tengelye: Kutatás, fejlesztés, innováció a versenyképesség érdekében	OKISM mellett működő Tudományos Kutatások Nemzeti Hatósága
	GVEOP 3-as tengelyén belüli, vállalkozásokra irányuló e-gazdaságot támogató csomag GVEOP 4-es tengelyen belül, pedig az energia-hatékonysággal kapcsolatos beruházás-támogatás	Távközlési és Információs Társadalom Minisztériumán belüli Közreműködő Szervezet az Információs Társadalom Előmozdításáért GKÜKM Energia, Kőolaj és Földgázipari Főigazgatósága.
Vidéki gazdaság fejlesztése	NVT 2007-2013 Intézkedései: 112 Fiatalközvetítő támogatása 121 Mezőgazdasági tevékenységet végző gazdaságok támogatása 123 Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termékek hozzáadott értékének növelése 141 Félig önellátó gazdaságok támogatása 142 Termelői csoportok létrehozása 312 Mikro- és kisvállalkozások alapításának és fejlesztésének támogatása 313 Turisztikai tevékenységek támogatása	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési és Halászati Kifizető Ügynökség

3.3. Helyi fejlesztési stratégiák a három székely megyében

A nemzeti szintű fejlesztési tervek után a székelyföldön fellelhető helyi fejlesztési stratégiákat vizsgáltuk meg. Ezeket a terveket két nagy csoportba oszthatjuk: egyrészt vannak a megyei szintű fejlesztési tervek, másrészt pedig a település szintű fejlesztési

tervek. Adminisztratív szempontból székelyföldet három megye, Hargita, Maros és Kovászna megyék alkotják, így ennek megfelelően a három megye fejlesztési terveinek a bemutatásával kezdjük a helyi szintű fejlesztési stratégiák tárgyalását.

A megyék fejlesztési törekvéseit szintén legalább két szinten lehet vizsgálni. Az egyik a tényleges közigazgatási gyakorlat, ami megnyilvánul különböző közberuházások finanszírozásában vagy akár magánberuházások támogatásában, különféle támogatások vagy PPP jellegű társulások révén. A másik fejlesztési irány a nagyon színes és nagyon sokféle minőségű fejlesztési dokumentumok kidolgozása, települési, kistérségi, megyei vagy regionális szinten.

A. Az első problémakör tehát **a fejlesztések önkormányzati, gyakorlati dimenziója**. Azt tapasztaljuk, hogy nem találunk sem egy egységes székelyföldi fejlesztési koncepciót, sem pedig egy összefüggő, akár csak megyei szinteken belüli koherens és konzisztens fejlesztési logikát. Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag nem igazán követhető, hogy melyik típusú beruházások milyen közigazgatási szinthez tartoznak vagy milyen fejlesztéspolitikai irányvonalat követnek az egyes térségek, megyék és alapvetően ki kellene döntsön erről? Ennek ellenére ki lehet jelteni, hogy az utóbbi évek beruházásainak többsége a józan ész által vezérelt, több-kevesebb létjogosultsággal rendelkező beruházás, melyek mellé elég sok hasznos természetvédelmi, kulturális és hálózatfejlesztési kezdeményezés csatlakozik. Nem lesz lehetőségünk teljes monografikus leltárt készíteni ezek három megyére kiterjedő megvalósítás-listájáról, csupán néhány emblemikus fejlesztési törekvés sikerére vagy sikertelenségére hívjuk fel a figyelmet ebben a részben.

A székelyföldi fejlesztéspolitika zászlóshajója az infrastruktúra beruházások. Itt is két főbb formát találunk, az útjavításokat és a szennyvíz és ivóvízhálózatok, rendszerek bővítését, javítását célzó beruházásokat. A régió különböző szintű autópályáinak többsége közismerten rossz állapotban volt még az ezredfordulón. Az RMDSZ központi, kormányzati szerepvállalásnak egyik gyakran emlegetett sikere több fő- és mellékországút javítása volt, úgymint a 13A, 13B, 13C, 15, 12A, 11B és legvégül a leghosszabb, a régiót észak-déli irányban átszelő, utolsó kiviteli szakaszban levő 12-es országút teljes körű rehabilitációja. Ezen javításokkal, melyek ugyan nem mindig kétely nélküli minőséget jelentenek, Székelyföld fő útjai normális közlekedési minőséget kaptak. A megyei utak a megyei önkormányzatok ügykezelésében vannak. Ezek valamivel később ugyan, de szintén nagyjából átestek egy hosszadalmas javítási folyamaton, kivéve néhányat, amely

még mindig rossz állapotban van vagy akár képtelenség átlag személyautóval megközelíteni. A megyei utak javítása nagyobb részben tehát vagy megyei önkormányzati költségvetésből, vagy valamilyen bukaresti központi támogatás bevonásával is, vagy pedig európai pályázati pénzekből valósultak és valósulnak meg. Emellett több helyi, községi út van, melyek állapota sokszor rosszabb, mint az erdei utaké, mely utóbbiakra korábban sok előcsatlakozási és más vidékfejlesztési uniós forrást lehetett bevonni.

A régió fejlesztéseinek másik kiemelt célterülete az ivóvíz- és szennyvízrendszerek. Azt lehet mondani, hogy az utóbbi évtizedben ezen a téren is nagy előrelépések voltak. Amíg 2002-ben a három megye lakásainak csupán átlagosan 55%-a volt a szennyvízhálózatra és kb. 58%-a volt ivóvízhálózatra csatlakoztatva, bátran elmondhatjuk, hogy ezek az arányok jelentősen javultak az utóbbi néhány évben. Elsősorban kormányzati programok (a legismertebb a 7-es Kormányrendelet programja), illetve KVOP-s és más vidékfejlesztési programok révén majdnem minden település haszonélvezője volt valamilyen ivóvíz- vagy szennyvíztisztító (vagy mindkettő) beruházásnak. Természetesen, a programok kaotikusságát az is bizonyítja, hogy jelenleg nagyon sok kis település a sokszor közműterkép nélkül megépült szennyvízrendszerének működtetésével, annak korábban ismeretlen problémáival szembesül és erre nincsenek kidolgozott üzleti tervek vagy működtetési programok. Vannak pozitív példák is, ilyen a Hargita megyei főleg a csíki zónára kiterjedő Harvíz Rt., mely egy önkormányzati tulajdonú vízmű társaság és a tervek szerint hamarosan ez fogja működtetni a térség településeinek ivóvíz- és szennyvízrendszereit.

Kevésbé sikeresnek mondható a hulladékgazdálkodási infrastruktúra megújítása. Legtöbb esetben teljesen elavult, szigetelés nélküli szemétködrök fogadták a települési hulladékot, noha a városok jó része már egyre korszerűbb edényeket és szállítóeszközöket használ. Az új, eukonform lerakó- és átrakóhelyek megépítése azonban még késik, noha vannak erre vonatkozó nyertes pályázatok is.

A turizmus és a kapcsolódó szuprastruktúra új beruházásai népszerű, politikum által is támogatott téma volt az elmúlt években Székelyföldön. Szívesen beszéltek róla, de tettek is születtek. Nagyjából a következő jellegű beruházások valósultak meg a három megyében:

- Közepes és nagyobb méretű fürdők, wellness- és gyógyközpontok Parajdon, Borszéken, Tusnádfürdőn, Hatolykán, és más helységeken is.

- Kisebb-nagyobb (nemzetközi viszonylatban inkább kisebbnek számító) sípályák: Sugásfürdön, Borszéken (magánberuházásból pedig sok más üdülőhelyen és faluban).
- Információs irodák, tourinfók Kovásznán, Borszéken, Zabolán, Tusnádfürdön és több más helységben is.
- Kis (hagyományos) népi fürdők: Szentkirályon, Szentimrei Büdösfürdön, Borszéken, stb.
- Ökoturisztikai beruházások, tanösvények, kisebb-nagyobb tájépítészeti objektumok (pl. Borvíz útja projekt).

A fenti idegenforgalmi létesítmények kizárólag vagy döntő hányadban központi kormányzati pénzekkel, de sokszor a helyi önkormányzat lebonyolítása révén valósultak meg. Sajnos, bár általában nagy összegekről beszélünk, nem egy koncepcióvezérelt beruházás-sorozatról beszélünk, hanem a lobbierő és a pillanatnyi lehetőségek ad-hoc kihasználása volt inkább a jellemző. Ami pozitívumként értékelhető, hogy több, Hargita és Kovászna megyét érintő turisztikai promóciós (uniós, ROP 5.3. program) pályázat nyert komoly összegeket az utóbbi időben, a két megye (de főként Hargita) komplex turisztikai termékeinek külföldi és belföldi eladhatóságát javítandó. Ezek eredményessége a további konkrét outputok milyenségén és összhangján fog múlni, valamint a terjesztési és bevezetési technikák hatékonyságán.

A fentiekén kívül persze sok kulturális rendezvény, kisebb képzések, szociális programok és hagyományos termék kapott támogatást általában a megyei és helyi önkormányzatoktól. Kulturális téren ugyanakkor elmondható, hogy még mindig a helyi önkormányzat a legnagyobb finanszírozó (kivéve olyan nagyberuházásokat, mint mondjuk a Mikó vár felújítása). A legtöbb esetben a civil szféra és a magánszektor még csak parányi részt vállal a kulturális fejlesztésekben. Talán ez is egyik oka (vagy okozata?), amiért bizonyos szellemi értékek jelentősen alulértékelődnek a régióban. A kutatás és fejlesztés, az innováció és tudásalapú gazdaság támogatása sem a magánszektor, sem pedig a közsféra számára nem egy kiemelt prioritás. A hálózatiság, a szellemi körök magalakulása vagy az értelmiségi fórumok bevonása döntéshozatalba még nem egy divatos jelenség tájainkon. Éppen ezért lehet igazuk azoknak, akik az értelmiségi elit eltávolodását jelzik a politikai döntéshozástól, ez pedig hosszú távon megmagyarázza a szakmaiatlan fejlesztéspolitikai döntéseket, melyek egyre gyakoribbak.

A természetvédelem, a természeti erőforrásoknak a megőrzése és a gondos

használata sem tűnik egy fontos prioritásnak, a vezető elit számára. A régió két legnagyobb közkinccse, az ásványvizek és az erdők mai napig nem kapták meg a kiérdemelt figyelmet. Az ásványvizeket majdnem kizárólag a magánszféra palackozói kívánják csak hasznosítani, lejesíteni (kivétel az a néhány megépült, de még nem üzemelő fürdőközpont), míg az erdővagyonra, annak különféle gyümölcsseire inkább csak az illegális kitermelők pályázhatnak a bürokrácia miatt és a megfelelő biztonsági intézkedések hiányában (itt is kivétel talán a Környezetvédelmi és Erdészeti Minisztérium, mely a zászlójára tűzte a fokozottabb erdővédelmi és kitermelés-ésszerűsítési intézkedések meghozatalát, több ízben is).

A mezőgazdaság terén talán csak a Hargita megyei vezetés tudott néhány határozott, de igazából látszat lépést megtenni, az elmaradott és erőtlen agrárágazati szereplők segítése érdekében. Az ágazat azonban továbbra is küzd egyrészt a helyi önkormányzatok késlekedő tulajdonjog-helyzet tisztázásával, illetve a szétaprózott birtokszerkezettel és tőkehiánnyal, ami talán a kelet-európai átlagot is meghaladja mindkét tekintetben. Így a székelyföldi mezőgazdaság nem tudott még versenyképessé válni nemzetközi szinten, az országos piacon is csak néhány helyi vállalkozó volt képes arra, hogy a versenyhez szükséges beruházásokat és hálózati fejlesztéseket kialakítson.

Fontosak és eredményesek is – talán mindhárom megyében – az egészségügyi objektumok, oktatási központok vagy felekezeti ingatlanok felújítási törekvései. Maros és Hargita megyékben is kórházfelújításoknak voltunk tanúi (ez köszönhető talán a bukaresti egészségügyi tárcának is, amelyet több éve RMDSZ-es előljáró vezet), több nagy iskolaépület esett át teljes rehabilitáción és templomok, imaházak is kaptak támogatást az utóbbi években.

A fejlesztéspolitika talán legnagyobb tétője a gazdaságfejlesztés és beruházásvonzás. Ugyan láthatunk Hargita vagy Maros megyékben inkubátorház-projektet meg nemzetközi együttműködések, vagy Maros megyében megvalósult ipari-park projektet, igazából egy átfogó és életképes, legalább megyei vagy térségi szintű gazdaságfejlesztési koncepció nem létezik egyik megyében sem. A stratégia és más dokumentumok szintjén tapasztaljuk, hogy ugyan léteznek ilyen témájú dokumentumok, de a munkahelyteremtés csak a politikai retorika, nem pedig a tényleges céltételezések szintjén jelenik meg. Az eredmény pedig az, hogy Hargita és Kovászna megye átlagosan a legkisebb nettó jövedelmi kategóriájú megyék közé tartoznak, viszonylag magas munkanélküliség és ifjúsági elvándorlás tapasztalható, különösen a gazdasági válság utóbbi

éveiben. Igazából a helyi önkormányzati cselekményekben sem találunk sem marketing szinten, sem pedig az üzleti infrastruktúra gyakorlati javításánál olyan példákat, amelyek eredményessége garantálható volna. A munkahelyteremtés, helyi gazdaságfejlesztés vagy a külföldi működő tőke vonzása a jövőben kiemelt figyelmet kellene élvezzen, úgy koncepcionális, mint taktikai és operatív dimenziókban egyaránt.

A megyék közötti együttműködés terén sem említhetük különösebb eredményeket, annak ellenére, hogy a Székelyföld eszméje, ennek megyéken átívelő gondolata már rég megszületett. A Maros megyei vezetés nyílt kifogást fogalmazott meg az együttműködéssel szemben, azzal érvelve, hogy neki nincs a tanácsban magyar többsége, hogy a székelyföldi csatlakozás bármilyen formáját támogatni tudná. Hargita és Kovászna megye jelenlegi elnökei 2008-ban, a választási kampány idején erős székelyföldi üzeneteket fogalmaztak meg és több ízben is közös fellépést szorgalmaztak az elmúlt évek során. Voltak közös megyei önkormányzati ülések, az első években. A tényleges közös projektek azonban már kezdettől fogva akadoztak, és valójában csak egy ásványvíz-ünnepet (Aquarius), néhány közös promóciós pályázatot és még néhány kisebb jelentőségű rendezvényt sikerült összehozni.

Ami a helyi önkormányzatokat illeti, ezek beruházási és általános fejlesztési erőforrásaik igencsak korlátozottak, különösen a kisvárosoké és a községeké. A kis települések beruházásai majdnem teljesen az EU-s pályázatok, valamint a megyei és központi kormányzati támogatások függvénye. A döntéseket tipikusan politikai alapon hozzák meg: az EU-s pályázatok esetében régiószinten (a Regionális Fejlesztési Tanács különböző méltányossági megegyezései, de nem a hivatalos versenyképességi elv alapján), megyei és országos szinten pedig a párhovatarozás és más személyi kapcsolatok algoritmusa szerint.

B. A második dimenzió: a stratégiák és más írott tervezési dokumentumok vizsgálata Székelyföldön.

Az első kiindulópont lehet a Központ Régió – melynek része a három székelyföldi megye is – 2007-2013 Regionális Fejlesztési Stratégiájának rövid áttekintése. A régió mélyreható gazdasági-társadalmi elemzése után, mely a területi egyenlőtlenségeket is figyelemmel kíséri, egy SWOT analízis és a stratégiai referenciakeret megfogalmazása következik. A fő stratégiai célok alapján azt mondhatni, hogy a dokumentum erősen gazdaságfejlesztés-orientáltak, ami a hét fő fejlesztési tengelyében is tükröződik:

1. A helyi és regionális infrastruktúra fejlesztése (szállítási, környezeti, kommunális, szociális, távközlési).
2. Az üzleti élet támogatása
3. Turizmusfejlesztés
4. Vidékfejlesztés
5. Kutatás, technológiai innováció és az információs társadalom megteremtése
6. A szociális szolgáltatások és a humán erőforrások fejlesztése és a foglalkoztatás növelése
7. A városi fenntartható fejlesztés

A regionális fejlesztési stratégia, amellyel, hogy túlzottan gazdasági profilú és kevésbé foglalkozik a szellemi tőkével, az erdélyi régióknak olyannyira fontos kulturális tőkével vagy környezetvédelemmel, túlzottan aspiráns is: nem igazán érzékelhető, hogy a romániai fejlesztési régiók szintjén miként lehetne érdemben előmozdítani a régió kutatási vagy technológiai innovációs potenciálját, hiszen ez még országos szinten sem egy feladat vagy megyei szinten sem, amely területi szinteknek önálló költségvetése és jogi személyisége van.

A következő szint, amivel foglalkozni kívánunk, a megyei és helyi stratégiák szintje.

a. Kovászna megye

a1. A megye: Kovászna megyével kezdenénk, mivel úgy gondoljuk, hogy ez a megye áll a legrosszabbul a stratégiák terén. A megyei önkormányzatnak csupán egy 50 oldalas turizmusfejlesztési stratégiája van 2007-ből. A dokumentum – rövidege ellenére egy jól strukturált célrendszerrel rendelkezik, az attrakciófejlesztéstől a humán erőforrás fejlesztésen át a szervezeti rendszerekig részletes célokat fogalmaz meg. A probléma inkább a további részletezettséggel, a programok és projektek kidolgozottságával van, aminek hiánya a formai rendtelenségben is tükröződik.

b2. A megye városai: A megye városainak jó részénél is hasonló érdektelenséget tapasztaltunk a stratégiai tervezés írott formája iránt. Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Barót esetében vélhetően létezik utóbbi években elkészült stratégia, de sajnos ezekhez nem sikerült hozzáférnünk. A megyében Kovászna városnak létezik 2007-ből egy komplex turizmus- és településfejlesztési stratégiája, melynek céljai öt tengelyben tisztulnak le: infrastruktúra fejlesztés és

környezetvédelem, fürdőturizmus fejlesztés, humán erőforrás fejlesztés, társadalmi és gazdasági fejlesztés, településmarketing.

b. Maros megye

b1. A megye: Maros megye önkormányzati portálján találtunk egy román nyelvű fejlesztési stratégiát (**Maros Megye 2007-2013 Fejlesztési Programja**), mely a 2007-2013-as időszakra vonatkozik. Ennek prioritásai a regionális stratégiához nagyon hasonló módon jelennek meg, öt csoportba tömörülve: helyi és megyei infrastruktúrafejlesztés, üzleti környezet támogatása, turizmusfejlesztés, a települések fenntartható fejlesztése, valamint a szociális szolgáltatások és a humán erőforrások fejlesztése és a foglalkoztatás növelése. Érdekessége, hogy a fenti prioritások mentén kifejtett projekteket és programokat, melyek tervezési vagy előtervezési szakaszban vannak (voltak) hat megyei térségre strukturálta, a belső szinergiák figyelembe vételével. Mindazonáltal itt sem találunk olyan operatív döntéseket, mely a tényleges kivitelezést, megvalósítást, annak részfeladatait, határidejét vagy felelőseit megjelölte volna. Az első észrevétel, hogy egy általános, regionális szinten „kitalált” struktúrára próbálták ráépíteni a megyei célrendszert (talán az egész stratégiát), anélkül, hogy a helyi igényeket figyelembe vették volna (pl. a megyére jellemző romakérdés vagy a mezőgazdaság-erdőgazdálkodás nem jelenik meg stb.). A negyedik prioritás mentén (települések fenntartható fejlesztése) találunk a városok és a falvak számára eltérő célokat, melyek fontosak fenntarthatósági szempontból, noha ezek a célok és a megjelölt eszközök sokszor túl általánosak, nem elég megfoghatóak (pl. a városközpontok revitalizációja, a városközeli területek támogatása, a vidéki térség gazdasági tevékenységeinek diverzifikálása stb.). Az erős gazdasági orientáció és a gyengébb kultúra és környezet orientáció itt is érződik, pedig a terv címe nem kimondott gazdaságfejlesztési stratégia.

b2. A megye városai: **Marosvásárhely** szintjén két stratégiát is említhetünk: az egyik az **Integrált Városfejlesztési Terv** (PIDU), mely 2010 februárjában született, vélhetően egy Strukturális Alapok ROP programjának keretében letett pályázatára. Ez a dokumentum, noha pályázati célból született, egy jól strukturált és valóban integrált szemléletű városfejlesztési terv. Ugyan az első fejezetben emlegetett prioritásoknak nem volna keresnivalója a helyzetértékelő részben (annál is inkább,

hogyan ezek ismét a regionális terve szó szerinti átmenetesei), találunk külterületi fejlődési elemzést, lakónegyedekre lebontott problémafákat és viszonylag részletes célpiramist. A stratégiai rész a következő célterületeket fogalmazza meg (és ezen belül programokat és intézkedéseket is körvonalaz):

- Urbánus tér (a közterek rehabilitációja és modernizációja, az épületállomány kibővítése, a kommunikációs és információs technológiák terjesztése)
- A regionális és helyi szállítási szolgáltatások és infrastruktúra fejlesztése
- Az egészségügyi, szociális és lakosságvédelmi (?) infrastruktúrák és szolgáltatások fejlesztése
- A humán erőforrások fejlesztése (itt is két politika mentén gondolkodik: az élethosszig tartó tanulás és a munkapiaci igények összekapcsolása, valamint a felső- és középfokú oktatási infrastruktúra rehabilitációja és modernizációja, akárcsak a szakképzési infrastruktúra fejlesztése)
- Üzleti környezet (K+F szektor fejlesztése, együttműködések, mikrovállalkozások támogatása, helyi vállalkozási struktúrák támogatása, beruházásvonzás, turizmusfejlesztés, sport és szórakozási infrastruktúrák)
- Környezeti infrastruktúrák (víz-közművek, hulladékgazdálkodási infrastruktúra, energetikai hatékonyság, urbánus ökoszisztémák, urbánus övezetek kármentesítése).
- Közigazgatási képesség (a stratégiai tervezési folyamat javítása, humán erőforrás menedzsment és szolgáltatások javítása, a közigazgatás, mint a gazdasági-társadalmi fejlődés motorja).

Amellett, hogy itt is talán túl sok mindenre fókuszáló célrendszert láthatunk, egy jobban kiegyensúlyozott jövőt sejtet a fenti szemlélet, noha itt is kisebb figyelmet kap a társadalom és a környezet. A magyar kérdést például egyszerűen néhány multikulturális jelzővel elintézi, és azzal, hogy ma már nem „veszély” a város számára, hanem lehetőség.

A másik marosvásárhelyi stratégia (**Marosvásárhely Metropoliszövezetének Fejlesztési Stratégiája**) a város metropoliszövezetének fejlesztését tűzi ki célul, igaz, nem egyértelmű, hogy milyen időtávra. Itt hét fejlesztési tengelyt találunk, amelyek már nem annyira aspiránsak, legalábbis jobban koncentrálnak bizonyos helyi sajátosságokra. Például az első tengely a város medikális és gyógyszerészeti szektorát kívánja erősíteni, a második tengely az oktatási és kutatási

versenyképességet, a harmadik az interzonális mobilitást kívánja javítani. Azt lehet mondani, hogy Marosvásárhely egy stratégiákkal jól „felszerelt” város, kérdés, hogy a város rendelkezik-e azokkal az eszközökkel és döntési kompetenciákkal, hogy e stratégiai nagyobb részét meg tudja valósítani.

Maros megyében ezen kívül találunk Szováta és Nyárádszereda városoknak viszonylag jól megírt stratégiákat, amelyekre most nem fogunk részletesen kitérni.

Szintén egy jól megírt, körültekintően felépített településfejlesztési stratégiája van **Szováta** városnak, mely egyben turizmusfejlesztési stratégia is (2009).

c. Hargita megye

c1. A megye: A leggazdagabb stratégia „állománya” talán **Hargita megyének** van, legalábbis a megyei honlapon elérhető dokumentumok szintjén. Ezek a következők:

- A megye fejlesztési stratégiája
- Hargita Megye Turisztikai Stratégiája
- Hargita Megye Agrárfejlesztési Stratégiája
- Kábítószer-ellenes Stratégia
- Sport stratégia
- Szociális stratégia
- Ifjúsági stratégia
- Demográfiai perspektívák
- Hulladékgazdálkodási stratégiai terv
- Hargita Megyei Projekt Orientált Fejlesztési Stratégia

Ezek közül négyvel szeretnénk foglalkozni, az első a listán is első helyen szereplő **fejlesztési stratégia** (Strategia de Dezvoltare a Județului Harghita 2002-2013). Ez 2002-ben készült, egy budapesti szervezet koordinálásával és a 2002-2012-es időszakra vonatkozik. Érdekessége, hogy 4 fejlődési scenáriót körvonalaz, amiből az egyik a be nem avatkozás trendnek nevezett verziója, egyik a külső befektetések által vezérelt fejlődési pálya, egy belső vállalkozások kompetitív, egymással versenyző verziója, és végül a negyedik a helyi gazdasági és társadalmi szereplők kooperatív stratégiát követő fejlődési verziója. A probléma, hogy a dokumentum igazából csak támpontokat ad, de nem foglal állást, hogy melyik

fejlődési pálya mellett kellene a megye elkötelezze magát. A stratégia harmadik része ágazati „stratégiákkal” programokkal foglalkozik, amelyek 8 témakör szerint rendeződnek: humán erőforrás fejlesztés, infrastruktúra, mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, kulturális örökség és kézművesség, turizmus, marketing és forrásszerzés. Alapjában véve egy jó struktúrát követ a harmadik rész, integrált szemléletet sejtet, jó ötlet is olvasható a szektorális programokban – igaz, relatív kevés szó esik a gazdaságfejlesztésről. A gond viszont a felületes megközelítés és a kidolgozatlanosság miatt lehet (az egész anyag összesen 89 oldal mellékletek nélkül).

A másik a **Hargita Megye Turizmusfejlesztési Stratégiája**. Ez az anyag 2009-ben íródott és látszik, hogy helyi szerzőktől származik, több lokális kapcsolódása van és körültekintően kezeli a megyei turisztikai potenciált, mely Romániában egyik előkelő helyen lehet vagy lehetne, jobb kiépítettség esetén. Említésre méltó, hogy valószínűleg egyedüli stratégia, mely túl mer lépni a megyehatárokon: az ötödik fejlesztési tengelye Székelyföld desztinációs marketingje elnevezést kapta, és az ezen belül szereplő operatív célok és programok egyértelműsítik, hogy a turisztikai promóció szintjén két- vagy három megyére kiterjedő, közös marketing tevékenységet célszerű folytatni, nem pedig különálló, divergens és egymással ellentétes kommunikációs projekteket. Hiányossága lehet talán, hogy, habár terjedelme nem túl szerény (300 oldal felett), bizonyos projektek, programok nem kerültek részletesen kifejtésre.

A harmadik hargita megyei stratégia az agráriummal foglalkozik (**Hargita Megye Agrárfejlesztési Stratégiája 2010-2020**). Egyik legjobban strukturált ágazati terv, szemlélete integrált víziót sejtet, hiszen gazdasági, társadalmi, környezeti és valamilyen mértékben a kulturális szempontokat is beépíti az agrárium bonyolult rendszerébe, legalábbis a fejlesztési tengelyek szintjén:

- 1. Tengely: A mező- és erdőgazdálkodás hatékonyságának javítása
- 2. Tengely: Az agrárium tudásháttérének fejlesztése
- 3. Tengely: A helyi termékek fejlesztése és piacra jutásának segítése
- 4. Tengely: A természet és társadalom szempontjainak integrálása
- 5. Tengely: Az agrárium funkcióinak kiegyensúlyozott fejlesztése, vidékfejlesztés

Hibaként itt is megemlíthető, hogy az operatív programok nem csatlakoznak a fejlesztési tengelyekhez, de ez még a kisebb baj lenne, hanem ezen megjelölt

programok és projektek már nem túlságosan változatosak, kreatívak és nem garantálják a fő fejlesztési célok megvalósulását. Továbbá egy megyei szintű ágazati tervnél elvárható lett volna, hogy több területi szintű vonatkozása legyen, valamint hogy több technológiai, agrártudományi iránymutatása legyen, de a székelyföldi megyék kooperációs lehetőségei sem kerülnek szóba, sajnos semmilyen mértékben.

A negyedik, tanulmányunk szempontjából érdekes stratégia, a listán utolsó helyen szereplő, **Hargita Megyei Projekt Orientált Fejlesztési Stratégia**. A 2009-ben, román nyelven írt anyag áttekintése már eleve problémát okoz, hiszen 19 szkennelt dokumentumot kell áttanulmányoznia az olvasónak, tartalomjegyzék nincs és a cím sem talál a magyar honlapon megjelölt címmel (a román címet lefordítva ezt kapnánk: „Hargita megye fenntartható fejlesztési, innovatív és európai/országos forrásszerzésre orientált gazdasági stratégiája”. E rendkívül nehezen áttekinthető, hosszú című stratégiából csak egyetlen dolog hiányzik: maga a stratégia. Ugyanis egy helyzetértékelő résszel el van látva (nem taglaljuk különösképpen a mélységét és módszertanát), léteznek jól kidolgozott projektek, de éppen az hiányzik belőle, ami más anyagokban viszonylag jól megtalálható: a jövőkép, a stratégiai célrendszer vagy a fejlesztési irányok. Mindemellett a három kijelölt projekt helyénvaló, időszerű és talán még életképes is lehetne, csak az a kérdés, hogy csupán e három, előtervezési szakaszban levő projekt elégséges-e, hogy fenntartható gazdasági fejlődést generáljon a megyében:

- Agroklaszter létesítése Hargita megyében, agrárlogisztikai központ koordinálása, ezen belül pedig egy burgonyagyűjtő és csomagoló központ felépítése Csikkozmason (Alesík kistérség).
- Szent Anna-tó turisztikai fejlesztése, ezen belül pedig látogatóközpont, konferenciaközpont, parkolók és más tájépítészeti objektumok kialakítása a tó és a Mohos-tőzegláp térségében.
- Hargita megye hidroenergetikai potenciáljának felmérése – ez a rész ráadásul nem is ér el a projekt megfogalmazásig, inkább egy értékelő tanulmány.

Összesítve a Hargita megyei stratégiai terveket, azt mondhatjuk, hogy mennyiségi téren nincs hiány, rengeteg anyag készült a megyei önkormányzat berkeiben. Sajnos, a minőségi dimenzió már kevésbé érvényesül, noha látszik, hogy

sok jó potenciállal rendelkező szellemi termék is van, a gyengébbek mellett. Azonban ezek nem kerültek még egy komplementer, koherens és szinergikus eszmei rendszerbe, nem tudták felépíteni azt a megyei fejlesztési stratégiát, mely úgy koncepcionális szinten, mind operatív szinten életképes legyen és megvalósítható legyen, egyaránt. A stratégiák sokszor nem konvergálnak egy cél fele, emiatt nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy tulajdonképpen milyen értékrend mellett elkötelezett a politikai-gazdasági elit és milyen eszközökkel kívánja céljait megvalósítani.

c.2. A megye városai: Hargita megye stratégiáit azonban a városok és községek szintjén is vizsgálni lehet. Megyeszékhelyének, Csíkszeredának egy, a 2000-es évek elején, az Agenda 21 program keretén belül elkészült eléggé elavult stratégiája, valamint 2009-ből egy európai uniós pályázatra készült ún. Integrált Városfejlesztési Terve van (mely utóbbi tulajdonképpen csak a város bizonyos részeire, valójában csak a városközpontra vonatkozik, tehát akár városközpont-fejlesztési stratégia is lehetne). Talán egyik legjobban megszerkesztett és megalapozott városi stratégiája Székelyudvarhelynek van (**Székelyudvarhely megyei jogú város Fenntartható Fejlesztési Stratégiája 2008-2015**), mely nemcsak alapos helyzetértékelést és tetszetős jövőképet vázol fel, hanem többdimenziós, de realista stratégiát, célokat és programokat is, térségi kitekintéssel, a következő négy fejlesztési irány szerint:

- Városrehabilitáció (közlekedésfejlesztés, közmű-infrastruktúra, épített környezet megújítása)
- Gazdaságfejlesztés (üzleti infrastruktúra, „Soft” gazdaságfejlesztés, turizmus-fejlesztés)
- Humán infrastruktúra fejlesztése (oktatás, egészségügyi és szociális intézmények fejlesztése, kulturális és sportlétesítmények, városháza működésének racionalizálása).
- Térségi kapcsolatok fejlesztése (térségi központi szerep, kistérségi együttműködés, határon átnyúló kapcsolatok fejlesztése).

3.4 táblázat A helyi stratégiák döntési kompetenciái

Forrás: saját szerkesztés

	Regionális Stratégiák	Megyei fejlesztési stratégiák	Kistérségi stratégiák	Települési stratégiák
Tipikus szerzők, előkészítők	Saját apparátus (RFT)	Tanácsadó cégek Saját apparátus	Egyesületek, cégek, társulások, magánkezdeményezések	Tanácsadó cégek
A dokumentumok elfogadásáért felelős szervek	Regionális Fejlesztési Tanács	Megyei elnök és az önkormányzat közgyűlése (tanácshatározattal)	Kistérségi Egyesületek Közgyűlése (polgármesterek) vagy esetenként nem is kerülnek elfogadásra	Polgármester és települési önkormányzat közgyűlése (tanácsi határozattal)
Megvalósítók	RFÜ, Megyei és helyi önkormányzatok		Közigazgatási, civil- és magán szféra szereplői kerülnek megnevezésre, de a megvalósítók sokszor tisztázatlanok	Települési Önkormányzat Helyi vállalkozók, civil szervezetek, támogatók

3.5 táblázat Székelyföldi stratégiák megyei és helyi szinteken

Forrás: saját szerkesztés

Regionális Stratégiák	Megyei általános fejlesztési stratégiák	Megyei ágazati stratégiák	Kistérségi stratégiák	Települési stratégiák
1. Központ Régió 2007-2013	n.a.	Kovászna Megye Turisztikai Stratégiája	n.a.	- Kovászna Város Településfejlesztési és Turisztikai Stratégiája - Kézdivásárhely Városfejlesztési koncepció - Sepsiszentgyörgy?
	Maros Megye	n.a.	- Nyárád-mente	- Marosvásárhely Integrált

Regionális Stratégiák	Megyei általános fejlesztési stratégiák	Megyei ágazati stratégiák	Kistérségi stratégiák	Települési stratégiák
Regionális Fejlesztési Stratégia	2007-2013 Fejlesztési Programja		(Leader) - Kis-küküllő Térségi Társulás Fejlesztési S. (kb. 2002-ben)	Városfejlesztési Terv - Marosvásárhely Metropolisz övezetének Fejlesztési Stratégiája - Szováta Város Hosszútávú Fejlesztési Stratégiája
	Hargita Megye Fejlesztési Stratégiája 2002-2013	- HMTS - HMAS - Ifjúsági S. - Sport S. - Más stratégiák..	- Csomád-Bálványos Régió Fejlesztési Stratégiája (1998/99) - A Gyergyói-medence Integrált Vidékstratégiája - LEADER-stratégiák: Csík, Udvarhely, Gyergyó, Sóvidék	- Székelyudvarhely megyei jogú város Fenntartható Fejlesztési Stratégiája 2008-2015 - Csíkszereda Integrált Városfejlesztési Terv 2009 - Gyergyószentmiklós Integrált Városfejlesztési Terv 2008 - Borszék Város település- és turizmusfejlesztési stratégiája 2006 - községi stratégiák

Konklúziók a helyi stratégiákat illetően:

A három megye különböző szintű és témájú stratégiáit elemezve többféle következtetést vonhatunk le, melyeket pontokba szedve ekképpen lehet összegezni:

1. A végrehajtó, közigazgatási vezetési gyakorlat nem eléggé koncepcióvezérelt. Azt láthatjuk a mindennapi életben, akár a megyék, akár a települések vezetési gyakorlatát vizsgáljuk, hogy nem a megírt stratégiák szerint gondolkodnak, hanem az ad-hoc kialakult konjunktúrák, társadalmi-politikai helyzetek, vagy az európai uniós források alkalmi elérhetősége szerint. Mindez legtöbbször nem szül tragikus konfliktusokat, sőt, általában a szokásos infrastruktúra-kultúra-környezet dimenziókban mozogva reális szükségleteket kielégítő fejlesztési beruházásokat valósítanak meg. Azonban így a fejlődés nem egy hosszú távú víziónak megfelelően történik és nem egy átlátható

elképzelés, módszertan mentén, hanem mondhatni kaotikusan, az aktuális vezetés felkészültsége, orientációja és az éppen domináns politikai helyzeteknek vagy akár érdekeknek alárendelve.

2. A stratégiák vertikálisan nem épülnek egymásra. Szinte elenyésző azok a példák, ahol akár a lentől-felfele, akár a fentről-lefelé való építkezés elve szerint legalább figyelembe veszik a már megírt, a térségben létező stratégiák iránymutatásait. Sajnos a legtöbb helyi, települési stratégia sem integrálja a helyi lakosság és vállalkozások elképzeléseit, elvárásait, mivel nem használták/használják a társadalmasítás *ex-ante* vagy *ex-post* módszereit. A különböző területi szintek dokumentumai tehát „lebegnek” egymás felett, kivéve amikor teljesen azonos célrendszert vesz át, de nem idomítja a helyi sajátosságokhoz (Maros megyében).

3. A stratégiák nem kapcsolódnak horizontálisan sem egymáshoz. Azt lehet mondani ilyen téren van a legnagyobb hiányosság, hiszen alig van olyan céltételező dokumentum, mely számolna a környező településekkel, megyével, az együttműködés lehetőségeivel, vagy éppen a kooperáció kényszerével. A székely mentalitás és kultúra egymásrataltsági felismerése és kooperatív szemlélete ilyen szinten tehát megdől, mint vélt vagy valós alapérték, hiszen ez a érték egy olyan örökség, ami csak a kisközösségek szintjén működik, nem a nagy bizalmi tőkét igénylő szervezetek és programok szintjén. Talán ez is az oka, hogy a stratégiák nem tekintenek ki: sem a környező településekkel, térségekkel nem ragadják meg az együttműködési lehetőségeket, sem pedig a magyarországi vagy romániai más térségekkel nem látunk kooperációs szándékot körvonalazódn.

4. A stratégiák sokszor „fállábúak”, mert hiányzik vagy a természeti/környezeti vagy a szellemi/humán fejlesztési vagy akár a társadalmi tőke javítását célzó törekvésük. Az infrastruktúra nagy hiányosságai a térségben sok esetben eltorzítják a fejlesztés társadalmi lényegét és csupán a tárgyi környezet építésére, szépítésére szűkítik azt le. Meghökkenítő, hogy a komoly demográfiai problémákkal küszködő térség éppen a szellemi tőke vonzását és fejlesztését vagy a társadalmi hálózatok prosperálását nem tekinti prioritásnak.

5. Akárcsak a romániai nemzeti/országos stratégiák esetében, a székelyföldi stratégiák is döntően a „kemény tényezők” fejlesztésére, bővítésére, modernizálására koncentrálnak. Ez konkrétan azt jelenti, hogy habár a humán erőforrás fejlesztés is megjelenik, majdnem mindegyik anyagban, ezek leképződése operatív szintre, konkrét

megvalósítandó feladatokra már nem mindig sikerül. A családi, szellemi és közösségi értékek és erőforrások felismerése és fejlesztése tehát még várat magára. A magyarországi NFFS-hez való kapcsolódás inkább a tárgyi, infrastrukturális és más materiális, illetve vállalkozásfejlesztési, valamint részben a természeti környezetre vonatkozó tényezők szintjén lehetséges. Ezen kapcsolódások lehetnek közös programok működtetése, társadalmi-kulturális projektek összekapcsolása, de lehetnek tudás-transzfer jellegű kapcsolódások is (pl. természetvédelem, mezőgazdaság, környezetvédelem, vállalkozás-ösztönzés területén). A magyar stratégia ugyanakkor lehet kezdeményező és partner, úgy a közös székelyföldi stratégia kidolgozásában (mely mind a mai napig nem létezik!), mint a megyei és települési szinteken elkészült dokumentumok társadalmi és más humán erőforrásainak jobb kihasználásában.

A céltételező teleologikus gondolkodás, különösen annak írott formája még nem egy elterjedt közigazgatási-kulturális magatartásforma Székelyföldön sem egyéni, sem pedig közösségi szinten. Javaslataink szerint egy olyan stratégiaalkotással foglalkozó szakmai szervezetet lehetne létrehozni a Székelyföld szintjén mely nemcsak tanácsadója és segítője a különböző anyagok kidolgozásának, hanem egyféle ellenőrző szerepet is kapna ezekben. Az egészséges, a régió szellemiségével kompatibilis értékek szerinti stratégiák megszületése úgy kell történjen, hogy azokat helyi szinten készítik el, de összeférhetőségüket, koherenciájukat és kohéziójukat egy regionális tanács vagy szervezet ellenőrzi és csak ezután kerülnek jóváhagyásra. Az illető szakmai szervezet pedig a megvalósításuk monitorozását is követhetné akár és figyelmeztetné az illetékes szereplőket ennek hiányosságaira vagy késedelmére vonatkozóan is.

4. Esettanulmány a magyar nemzeti keretstratégia által meghatározott erőforrásokhoz, valamint a nemzeti keretstratégiával szembeni regionális szempontú követelmények

4.1. Székelyföldi esettanulmányok a magyar NFFS erőforrásaihoz

Mindenféle tudományos, szervezett vagy stratégiában foglalt alap nélkül, a mindennapi élet szintjén automatikusan kialakultak kapcsolódási pontok a magyar NFFS és bizonyos helyi, magyar szervezetek által szervezett programok között. Ezek mind ékes példái annak, hogy a nemzet szövetét láthatatlan kezek fonják stratégiai elgondolások nélkül is. Természetesen a kész szövet szebb és tetszetősebb lenne, ha a fonás egy bizonyos előre rajzolt minta alapján történne, de ennek hiányában az is önmagában egy csoda, hogy léteznek és fejlődnek természetesen ezek az összefonódások. Ebben a fejezetben három esettanulmányt mutatunk be, amelyek a magyar NFFS egy-egy erőforrásához kötődnek, mely esettanulmányok élő példái a magyar ügy székelyföldi megvalósításainak.

4.1.1. Góbé saját kereskedelmi márka, mint ernyőszervezet kialakítása: a Márkázás elméleti alapozása

Geoffrey Randall, a „Márkázás a gyakorlatban” című könyvében a következő gondolatokat idézi a márkákról: „*A márkák létünk szövevényeinek részei.*” (David Ogilvy,1996), „*A márkákban tulajdonképpen csak egy a közös: a hírnév valamilyen formája.*” (Jeremy Bullmore 1996), „*A márka kultusztárgy- karizmája van.*” (Judie Lannon), „*A termék olyan valami, amit egy gyárban állítanak elő; a márka pedig az, amit egy fogyasztó megvásárol.*” (Stephen King,1990). Dr Töröcsik Mária szerint „*azoknak a termékeknek, amelyeknek nincs útmutatójuk, vagyis nem alakították ki megfelelően a személyiségüket, azok nem is hagynak mély nyomot a piacon.*”

Egy összefoglaló definíció szerint: „*Ha a célcsoport azt érzékeli, hogy egy termékeknek van egy egyedi vonása, amely megkülönbözteti más termékektől, ráadásul ezt a személyazonosságot és a felkínált előnyök egyedi összetételét meg is tudják határozni,*

akkor elmondhatjuk, hogy ez a termék márka” (Randall Geoffrey, 2000)⁴⁰. A sikeres márka egy olyan név, szimbólum, megjelenítés vagy ezek kombinációja, amelyek egy adott szervezet termékét, mint egyértelmű megkülönböztető versenyelőnnyel rendelkező terméket azonosítja. A márka

és a fogyasztó kapcsolatát elemezve megállapítható, hogy a márkázás gyakorlatilag bárhol alkalmazható, ahol a választónak választási lehetősége van.

Piaci állapot: a hálózatos, „modern retail” értékesítési rendszerek lényegesen átalakították a székelyföldi ember fogyasztási és vásárlási szokásait. A nagyhálózatos értékesítési rendszerek beszállítói közé bejutni egy helyi érdekeltségű vállalkozásnak gyakorlati esélye nincsen, csak abban az esetben, ha elfogadja a kereskedő árra és minőségre vonatkozó elvárásait. A nagyhálózatok lényeges piaci előnyre tettek szert saját kereskedelmi márkák létrehozásával.

Az ötlet: Egy helyi kereskedelmi márka összefogja a helyi kistermelőket, és a kereskedőnek versenyelőnyt jelent.

Székelyudvarhelyi kereskedelmi vállalat felismerte annak előnyét, hogy ha saját kereskedelmi márkát hoz létre, lényeges piaci előnyre tehet szert, szoros piaci versenybe. A székelyudvarhelyi Elan-Trio Kft. mint ötletgazda kifejlesztett, levédetett és piacra dobott egy olyan saját kereskedelmi márkát, amelynek a célja az volt, hogy a helyi termelők piaci értékesítését elősegítse, érdekvédelmet képviseljen. A márka neve „Góbé”, amely eszes székelyt jelent, a potenciális piacon érzelmi hozzáállást képes kiváltani.

A marketingben a saját márkás termék fogalmán azt értjük, hogy a kiskereskedő a termékére saját védjegyét (márkáját) tünteti fel.

Meghatározás:

⁴⁰ Randall Geoffrey, Márkázás a gyakorlatban, Geomédia Szakkönyvek, Budapest, 2000

Private Label az angol megnevezése a saját márkás termékek vagy kereskedelmi márkának, amely a kereskedelmi láncok részére gyártott, és általában azok hálózataiban forgalmazott termék. Elnevezésében viselheti a hálózat nevét (pl. *Profi-tej private-label*) mint márkát, vagy rendelkezhet egyedi márkanevvel (pl. *Balea own-label*). Ritkán előfordulnak olyan saját márkás termékek, amelyeket más kereskedelmi láncokban is forgalmaznak, ezek a *minor brand*-ek.

Az ötletet az élet adta, mert az ötletgazda alapítója volt a CBA Romániának, valamint fontos ügyfele az anyaországi „*Reál Hungária*” termékeknek, amelyek hasonlóan kereskedelmi márkaként működnek, de nem hasonló elvek mentén.

A székelyudvarhelyi piacon jelenetős piaci részesedéssel rendelkező vállalkozás folyamatosan veszített részesedéséből a multi és nem-multi hálózatok betelepedésével. Az azonban megfigyelhető volt, hogy minden versenytárs az FMCG árukegóriákban a kereskedelmi márkák segítségével igyekezett versenyelőnyökre szert tenni.

Különbségek az általános kereskedelmi márkák szokásrendjétől: az ötletgazda és kereskedelmi márka tulajdonos hozzájárul, hogy a terméken gyártónak a termék eredeti gyártója legyen feltüntetve, valamint a termelő eldönthesse, hogy a terméke termelői márkanev alatt, Góbé kereskedelmi márkanev alatt, vagy mindkettőn legyen értékesítve.

Filozófia: a multinacionális szakszerű kereskedelmi márka versenyképessége sikeresen alkalmazható helyi termelői összefogás érvényesítésére, amelyen keresztül a helyi termék, hagyományos gyártási eljárással, versenyképesen piacra juthat. Ennek következtében bővül a helyi gazdaság, az gyártók fejlődnek, az alkalmazottak bérhez jutnak és közvetlenül fejlődik a közösség. A profit helyben marad, az elköltése újabb munkahelyeket tud teremteni.

A termékfejlesztés feltétele, hogy a végtermék csak természetes alapanyagokból készüljön, élelmiszeradalékokat, térfogatnövelő szereket nem tartalmazhat, célja az egészséges élelmiszerkínálat biztosítása.

Góbé termék születése:

Egy bizonyos termék „góbésítása” egy megmérettetés eredménye, ugyanis létezik, egy olyan bizottság, akik egy megadott szempontrendszer szerint értékeli a terméket és időszakos engedélyt ad a termék forgalmazására, határozott időszakra. A szempontrendszer elvárásai között van a termelő eddigi munkájának megítélése, a termék gyártási

folyamatának milyensége, a felhasznált alapanyagok minősége, vállalt garanciák, stb.

Közösségi szerepvállalás: az ötletgazda, csak olyan helyi vállalatokkal kötött beszállítói együttműködéseket, akiknél a regionális elkötelezettség kimutatható, az alkalmazottak helyiek, valamint a termékeik minőségi és gyártási eljárásai megfelelnek a megrendelő elvárásainak. A közösségi szerepvállalás erősítése és a vevők bevonására egy Közösségi Kártyát vezettek be a székelyudvarhelyi Közösségi Alapítvánnyal közösen, amelynek következtében a vásárlások bizonyos százalékát közösségfejlesztési célokra szánnak, az adott üzlet vásárlói vonzáskörzetében. A Közösségi Kártya működése: az elve a „mindenki nyertes” érzés erősítése, annak érdekében, hogy a vásárlás pillanatában a vevő érezze, hogy küldetést teljesít, úgy a gyártó fele, mint a közösségi alap fele.

A Góbé beszállítói: elsősorban helyi élelmiszeripari vállalkozások, akik a következő termékcsaládokban állítanak elő termékeket:

- Tejtermékek
- Pékáru
- Hentesáru
- Zöldségek
- Italféleségek
- Egyéb élelmiszerek

Alkalmazott értékesítési formák:

- Kiskereskedés saját logisztikai raktárból, kifejezetten csak saját bolthálózatba. Itt fontos megjegyezni, hogy a kezdeményező bolthálózattal rendelkezik Székelyföld fontosabb nagyvárosaiba (Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely, Csíkszereda), így már fontos piaci tapasztalattal rendelkezett a bevezetés pillanatában is az átlagfogyasztó viselkedési szokásairól, a konkurencia viselkedéséről, az önkormányzatok hozzáállásáról stb.
- C+C nagykereskedés, saját logisztikai raktárból
Az értékesítési rendszer gondolkodó részének is lehet nevezni, mert itt születnek az árak, valamint optimalizálódnak ellátási feladatok, amelyeket korábban csak a nagy beszállítók, vagy a további nagykereskedők, disztribúciós cégek tartottak felügyelet alatt. Ennek nagy hátránya a költséges készlettartás, valamint az egyes termékek egyenetlen bolti kiszállítása. A logisztikai központnak is nevezett C+C nagykereskedés ezeket a hátrányokat felszámolta,

továbbá a saját márka értékesítésére ad lehetőséget. Ennek piaca jelen pillanatban a Közép Régió 6 megyéje (Hargita, Maros, Kovászna, Szeben, Brassó, Fehér megyék)

Az ötlet fejlesztésének lehetősége:

1. *Non-food* kategóriák bevonása a Góbé saját márkacsoportba
Az ötletgazda kifejezetten az FMCG termékek palettájáról csak az élelmiszer termékeket vezette be fenti kereskedelmi márka neve alatt, nagy lehetőséget nyitott a non-food kategória fejlesztése terén. A kényelem világában a vásárlók egy helyben szeretnek vásárolni, és az átlag kosár, sok esetben, akár 40%-ban is non-food jellegű árucikkeket tartalmaz.
2. A Székelyföldi Üzletlánc hálózatának bővítése, piaci igények szerint szupermarkettel, vagy C+C nagykereskedések létrehozásával, azzal a közösségi gondolattal, hogy a regionális partner előnyt élvez a polcra kerülés szempontjából.
3. A Közösségi Kártya hálózatának fejlesztése, további opciókkal való kibővítése
4. Góbé ételjegy program kidolgozása és beindítása
5. Helyi termék ajándékprogram kampányának kidolgozása és megvalósítása. Az Erdélybe és Székelyföldre látogató turista helyi terméket fogyasszon és vásároljon ajándékba. (fontos itt megemlíteni a Pünkösdi zarándoklat többszázézes tömegét, akik jelentős része olcsó import ajándékkal oldja meg az ajándékvásárlási szándékát és kényszerét). Fontos lenne érzelmet vinni az ajándékvásárlásokba, ennek fontos megalkotója az eladó és a turisztikai szolgálatot kidolgozó és ajánló vendéglátós kell legyen. Jelentős része ezeknek a vállalkozásoknak sajnos nem látja át ezeket az összefüggéseket, itt lenne fontos szerepe a gazdaságpolitikának.

Csatlakozási pontok a magyar NFFT-hez:

A Góbé saját kereskedelmi márka projekt a magyar NFFT határon túli fejlesztési elképzelési több ponton is csatlakoztathatóak a stratégia alappilléreihez. A termelési kapacitások a székelyföldi erőforrásokból állítanak elő versenyképes piaci terméket, a termelő és kereskedő kapacitások bővítésével munkahelyek jönnek létre, ezáltal növekszik a térség lakosságmegetartó ereje. A közösségek fejlődnek, a profit helyben marad, a gyarapodás kitapintható a térségben. A családok megerősödnek, fejlődik a közösség, a diszkrecionális jövedelemhányad fejleszti a szolgáltatásokat, amelyek szaktudást

követelnek, és újabb munkahelyeket eredményeznek.

4.1.2. A tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolája Székelyudvarhelyi Oktatási Központjának létrehozása, működtetése és elért eredményei

Felsőoktatási piaci környezet állapota a létrehozás pillanatában:

Az 1990-es rendszerváltás/puccs/államcsíny pillanatában az erdélyi magyar felsőoktatás nem létezett, továbbá a gazdasági és társadalomtudományi területen magyar anyanyelvű szakemberhiány jelentős volt. A rendszerváltás utáni új világ felépítéséhez, valamint az erdélyi magyarság közösségi és gazdasági újjászerveződéséhez ilyen szakemberre azonban szükség volt.

Fontos itt megemlíteni, hogy az 1989-előtti román felsőoktatási rendszerben, abszolút többségben csak a műszaki szakterületre jutottak be magyar anyanyelvű emberek, így a rendszerváltás pillanatában a közösségi feladatok elvégzésére döntő többségében műszaki végzettségű szakemberek kerültek.

Az induló vállalkozásoknak, a települési szándékú külföldi vállalkozásoknak, a közösségi feladatokat ellátó új szervezeteknek modern gondolkodású, gazdálkodó szellemiséget valló szakemberekre volt szükségük, akik magyar, román és angol nyelven jól kommunikálnak és magas az érzelmi intelligencia hányadosuk. Azokon a településeken, ahol felsőoktatási intézmények működtek vagy jöttek létre, az illető település fejlődése látványosabb léptekben zajlott. Ennek oka, hogy az értelmiség lényegesebben jobban tudta tervezési szándékait érvényesíteni, saját és családtagjainak magatartása és fogyasztási szokásai követendő példává vált a szűkebb és távolabbi közösségekben.

A társadalomtudományok képzésére az 1990-es évek első felében, a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem több tagozatot indított magyar nyelven nappali tagozatos képzés formájában, azonban a gazdasági képzésre nem nyitottak a román állami felsőoktatási intézmények. A romániai jogi környezet nem tette lehetővé magyar anyanyelvű oktatási intézmény létrehozását, arról nem is beszélve, hogy a mindenkori román kormány elképzelni se tudta, hogy ilyen projektet finanszírozzon.

Az ötlet:

A székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal és a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája felismerve annak szükségességét, hogy a település fejlődése érdekében fontos lenne egy

olyan felsőfokú oktatási intézmény és oktatási központ létrehozása, amely megteremtene a feltételeit a nappali tagozatos közgazdászképzésnek.

A minta a tatabányai városfejlesztési modell volt, ahol hasonló megfontolásból hozták létre az anyaintézményt. Az új felsőoktatási intézmény legfőbb céljának tekintette bátorítani és segíteni az erdélyi magyar fiatalok itthon-maradását azáltal, hogy szülőhelyükhöz közeli tanulási lehetőséget biztosít számukra.

Az MÜTF Oktatási Központ modell:

Romániai non-profi szervezet (egyesület vagy alapítvány) együttműködési szerződést köt egy akkreditált magyarországi felsőoktatási intézménnyel egy oktatási program helyszínen kívüli lebonyolítására. Ezt a jelen esettanulmányban a nappali és levelezős közgazdasági képzés jelenti. A Magyar Akkreditációs Bizottság székhelyen kívüli képzésként akkreditálja a képzést, amely az anyaintézmény (tatabányai MÜTF (most Edutus) Főiskola) tanulmányi rendjét, jogi státuszát és oklevelét biztosítja a beiratkozó hallgatónak. A romániai szervezet (Székelyudvarhelyért Alapítvány) biztosítja az oktatási helyszínt, amelyre a magyar Oktatási Hivatal Kapacitás Akkreditációt ad, a képzést helyi és magyarországi szakemberek bonyolítják szakterülettől függően. A román jogi háttérrel a 2011-ben megjelent 1. számú közoktatási törvénye biztosítja, amely kimondja, hogy Románia területén külföldi egyetem létre hozhat Konzultációs Központot, ha a kibocsátott oklevelet is a létrehozó intézmény országa oktatási törvénye alapján állítják ki.

Az oktatási helyszínt egy adminisztrációs központ vezeti, amely a hallgatók számára oktatásszervezési feladatokat lát el, megszervezi és bonyolítja az órarendet, nyelvi és számítógépes kompetenciákat saját hatáskörben megszervez és oktat, szervezi a diákéletet, részt vesz nemzetközi projekteken, vállalati képzéseket bonyolít, kutatási programokat szervez, biztosítja a kapcsolatot a helyi és anyaországi szakemberek és diákok között.

A hallgatói nyilvántartás online rendszerekben történik (Neptun, ETR), amelyek lehetővé teszik, hogy a székelyföldi hallgató távolsági kapcsolatot tartson fent az anyaintézménnyel. A hallgató ezeken a rendszeren keresztül aktivál félévet, vizsgát, avagy igazolja hallgatói státuszát.

A képzésre kreditpontot kapnak, amelynek lényege, hogy elősegítse a hallgatók befektetett munkájának és a követelmények sikeres teljesítésének elismerését a hazai és

külföldi tanulmányok folytatása során. Ennek európai megvalósulását az „Európai Kreditátviteli Rendszer – *European Credit Transfer System: ECTS*” biztosítja.

A modell előnye, a gyors piaci reagálás hiányszakmák pótlására, amelyek kimerülnek vagy aktualitásukat veszítik, ha ezekre hagyományos értelemben bonyolított akkreditált felsőfokú képzést szeretnénk felépíteni. A modell könnyen felállítható, finanszírozhatóságát 4 kibocsátott évfolyamra kell tervezni.

A székelyudvarhelyi MÜTF Oktatási Központban jelen pillanatban 3 magyar oktatási központ akkreditált képzése zajlik: a tatabányai Edutus (volt MÜTF) Kereskedelem-marketing e-kereskedelem szakiránya, a Budapesti Gazdasági Főiskola Turizmus-vendéglátás szaka, míg mesterképzésekben a győri Széchenyi István Egyetem Vezetés-szervezés- és a MÜTF Marketing mesteri szakjai.

A választott szaktól függően kell kialakítani a labor és gyakorló feltételeket. A választott szak köré fontos telepíteni azokat az OKJ-es és szakirányú képzéseket, amelyek lehetővé teszik a teljes vertikum elméleti és gyakorlati tudásának a birtoklását. Az konzultációs központ köré egy értelmiségi kör alakul ki, amely főállású oktatókból, óraadó munkatársból, valamint hallgatókból jön létre.

Székelyföld kisvárosai társadalmi szerkezetét figyelembe véve, fontos értelmiség-összefogó, stratégiai gondolkodású közösség kiforrását teszi lehetővé. A fiatalok továbbtanulási lehetősége biztosítása mellett a projektnek jelentős társadalomfejlesztő szerepe van.

Megvalósítás:

A székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal, a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolája és a CIVITAS Alapítvány együttműködése nyomán egy éves szervezőmunkát követően, 1998 októberében kezdte el működését a Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának Székelyudvarhelyi Képzési Központja. Ez volt Erdély első olyan kihelyezett főiskolája, amelyen nappali tagozaton, magyar nyelven gazdasági képzés folyt.

Az időközben létrejött Székelyudvarhelyért Alapítvány átvállalta a működtetést. Irányelvként kitűzte, hogy az évszázados oktatási hagyományokkal bíró székely iskolavárosban a Modern Üzleti Tudományok Főiskoláját Erdély egyik rangos felsőoktatási intézményévé teszi. Ezt egy együttműködési szerződésben a tatabányai anyaintézmény, annak háttér alapítványa és az újonnan alakult helyi alapítvány közösen meg is fogalmazta 2000. április 10-én.

Magyar állami segítséggel és a helyi vállalkozók anyagi támogatásával a főiskola új, saját székhelyre költözhetett 2001 októberében. Ekkor már a negyedik évfolyamát indította útjára az intézmény és készült a nagy küszöb átlépésére, azaz az első záróvizsga megszervezésére.

A főiskola országos szinten az első olyan oktatási központ volt, ahol számítógéppelkezelői **ECDL** képesítést lehetett szerezni, bár akkor még magyarországi központtal. 2004 óta, miután Romániában is meghonosodott ez a vizsgaforma, a bukaresti központon keresztül működik ECDL képzés és vizsgáztatás.

Az oklevél megszerzéséhez kötelező követelmény magyarországi szabályzás szerint az, hogy a hallgatók rendelkezzenek középfokú nyelvvizsga bizonyítvánnyal. A hallgatók felkészülését és lehetőségeit megkönnyítendő 2003-tól a **TELC** nevű nyelvvizsgaközpontnak is helyet adott az épület. Jelen pillanatban a TELC nyelvvizsga rendszer mellett a LCCI és ECL nyelvvizsga rendszerek is akkreditálva vannak a Székelyudvarhelyi központban.

Kezdetben a MÜTF keretein belül a **vállalkozások menedzselése** szakirányban folyt a képzés aztán a bolognai folyamat részeként szakirányváltás és bővítés történt. Jelenleg **kereskedelem-marketing és marketingkommunikáció** szakirányban folyik az oktatás.

Az évek múlásával fontos szerepet vállalt az intézmény a felnőttképzés területén is. Az állandó piaci változások, az azt alakító trendek, szabványok, kereslet-kínálat diktálta kényszerúségek miatt nagy igény mutatkozott a felnőttek képzésére, átképzésére. Az intézmény a felnőttképzés területén évekig nagy sikerrel adott helyet az Euromenedzser képzésnek. Pályázatból finanszírozott képzések közül helyszíne volt **Agrármenedzser** és **Pályázatíró** képzéseknek is, és szervezett különböző vállalati képzéseket itthon és szerte Erdélyben. A Román Munkaügyi Minisztérium akkreditálásával számos felnőttoktatási program működik jelenleg is az intézményben, például könyvelő, pincér, bolti eladó, projektmenedzser, stb.

2010-től mesterképzések is indultak az intézményben. A győri Széchenyi István Egyetemmél közösen a Vezetés-szervezés mesteri, míg a MÜTF keretén belül a Marketing mesterképzés indult 2010 szeptemberében.

2011 egy újabb szak elindítását jelentette. A Budapesti gazdasági Főiskola szervezésében Turizmus-vendéglátás alapképzés indul Székelyudvarhelyen.

A 2011-es esztendő jelentette az intézmény számára az ernyőszervezetté való alakulást. A MÜTF Oktatási Központ olyan intézménnyé alakult, amely helyet ad minden olyan képzésnek, amely a régió fejlődését szolgálja. Ez 2011-ben alapképzésekben a tatabányai MÜTF Kereskedelem-marketing e-kereskedelem szakirányát jelenti, a Budapesti Gazdasági Főiskola Turizmus-vendéglátás szakát, míg mesterképzésekben a győri Széchenyi István Egyetem Vezetés-szervezés- és a MÜTF Marketing mesterije

Csatlakozási pontok a magyar NFFT-hez:

A bemutatott projekt elsődleges feladata a székelyföldi fiatalok otthon-maradásának elősegítése, amely az új magyar NFFT demográfiai pillérének feladatkörébe tartozik, ha ezt a szándékot tudástranszfer megszervezésével, a székelyföldi társadalom fejlesztésével köttjük össze akkor az NFFT társadalmi pillérei elvárásainak is megfelel.

A gazdálkodási képzés megszervezése, a modern vállalathatékonsági szolgáltatások nyújtása, az oktatási központ szakmai együttműködése vállalkozásokkal a magyar NFFT gazdaságfejlesztési potenciálját hivatott növelni. A negyedik NFFT-es pillér az erőforrásokkal való hatékony gazdálkodást hivatott szolgálni a MÜTF Oktatási Központ azon elképzelése, hogy olyan szakokat indít, amelyek a régió erőforrásait versenyképesen értékesíti.

A Székelyföld legnagyobb vagyona a közel 500.000 ha erdő, amelynek gazdálkodása nem megoldott, erre indította a központ a vidékgazdálkodási szak erdőgazdálkodási szakirányát, valamint a turisztikai potenciál értékesítésére indította a vendéglátás és idegenforgalom szakot, amelynek feladata elsősorban a vidéki turizmus megszervezése.

4.1.3. Székelygyümölcs – egy modellértékű kezdeményezés a határontúli magyarok gazdasági felemelkedéséhez

A vidéki gazdaság fejlődése egy szerves folyamat, amelynek minden egyes faluban, községben és kisvárosban megvan a saját maga történelmi, kulturális és társadalmi múltja. Amikor fejlődésről beszélünk, és főleg a vidéki térségek gazdasági (ökonómiai) fejlesztéséről akkor alapvető elvárás beilleszteni, illetve hozzáilleszteni egyes modelleket az adott közösség adottságaihoz és lehetőségeihez.

Napjainkban, ha vidékről, vidéki életről beszélgetnek az emberek, többnyire panaszáradat, negatív érzelmek törnek fel. A hajdani élet gazdagságának nosztalgikus

felidézése mellett, az elnéptelenedés, elöregedés, a költséges élet, a rossz állapotban lévő, hiányos infrastruktúra, a magas adók által kiváltott keserűség az uralkodó érzés.

Ez nem volt mindig így. A vidék elszegényedése elválaszthatatlan a modernizáció folyamatától, a modern, profit-maximalizálásra törekvő globális gazdaság kialakulásától. A modernizáció vesztesei a vidéki közösségek lettek. Mindenütt a fejlett világban az urbanizáció és iparosítás számára az olcsó munkaerőt és a természeti erőforrásokat a falvak biztosították. Ezáltal a falvak közösségei elveszítették az addig fenntartható hagyományos életformájukhoz szükséges emberi munkaerőt. A modern fogyasztói társadalom által keltett vágyak kielégítésére szükséges pénz előállítására az alacsony hatékonyságú vidéki gazdaság nem képes. A piacok a városokban vannak, és a város visszaél a vásárlási erejével, a vidékről származó áru leértékelésével szerez nagy profitot. A modernizációs paradigma zéróösszegű játékban szembeállította egymással a falut és a várost. Amit a város hatékonyságban, gazdagságban és kényelemben, egyszóval életminőségben nyert a fejlődés során, azt a falu elveszítette.

A Cork-i Nyilatkozat az élhető vidékért (1996) vetette fel először a vidék felértékelődésének lehetőségét, egyben felleltározva a vidék élhetősége érdekében elvégzendő feladatokat. Először mondatott ki a konferencián, hogy a vidéki gazdaság nem lehet és nem is kell, hogy versenyképes legyen a városi gazdasággal. A vidéket megfelelő gazdaságpolitikákkal védelmezni kell a globális gazdasági versenytől. A nyilatkozat által elindított gondolkodás egy új paradigma kiteljesedéséhez vezetett, amely talán az EU következő programozási időszakában, 2014-2020 között érvényesülő agrár- és vidékfejlesztési programjában már jelentős mértékben érvényesülni fog.

Az új paradigma meghatározó elemei röviden

1. A vidék felértékelődik, úgy mint az ember számára fontos élettér, mint nélkülözhetetlen környezeti és természeti tényezők (biodiverzitás, levegő, ivóvíz, klímaszabályozás, alternatív energia) fenntartható módon való előállításának helye.
2. A vidék élhetősége érdekében szükséges az életminőség és a jövedelem-generáló képesség növelése.
3. A vidékfejlesztés a természet, gazdaság, társadalom fenntartható integrációjának keretei között történik.
4. A falu és város együttműködése szükséges az élet számára nélkülözhetetlen feltételek biztosításában. Átállás a „győztes-győztes” játékhelyzetre a vidék-város viszonylatában.

Egy működő jó példa a közösségi vállalkozásra

A Székelygyümölcs Egyesület – építve a vidéki közösségek törekvéseire és hagyományaira – az udvarhelyszéki helyi gyümölcstermesztők megtartása és támogatása céljából – kifejlesztett és működtet egy közösségi vállalkozást, mely jó példa lehet hasonló helyi gazdaságfejlesztések számára. A modell ugyanakkor megoldást is nyújt az új vidékfejlesztési paradigmában történő gazdaságfejlesztésre.

A *Székelygyümölcs* elnevezésű gazdasági modell Farkaslaka községben valósult meg első lépésben. A Civitas Alapítvány, a Székelygyümölcs Egyesület és a helyi önkormányzat közös együttműködése révén létrejött az első Gyümölcsfeldolgozó Manufaktúra, amely 2010 októberében kezdte meg működését. A modell egy vállalkozás formájában testesült meg, amelynek elindítása és jövőbeni sikerének megalapozása komoly közösségfejlesztési munkán alapszik. A közösségi vállalkozás (angolul, *Community-Based Enterprise, CBE*)⁴¹ egy **olyan sajátos vállalkozási forma, amely esetén a helyi közösség együttesen létrehozza a vállalkozást, annak infrastruktúráját** (a mi esetünkben a gyümölcsfeldolgozó manufaktúrát, melynek létesítésében a helyi közösség képviselőiben a helyi önkormányzat biztosította a felújított épületet, a Civitas Alapítvány a felszerelést), **és közösen vállalkozva működteti azt, annak érdekében, hogy sajátos közösségi haszonra tegyen szert.** Ezáltal a közösség egyben vállalkozás és vállalkozó is. Olyan vállalkozást hoz létre, amely a helyi közösségbe beágyazottan és nem attól elkülönítve működik.

A *Székelygyümölcs* modell révén lehetőség teremtődött arra, hogy akár nagyon elszigetelt vidéki közösségek számára is generálódjanak kiegészítő bevételi források a gyümölcstermesztésből és feldolgozásból. Mivelhogy a Manufaktúra úgy került kialakításra, hogy teljesíti az összes hazai és uniós élelmiszer-biztonsági szabályokat, az itt elkészült termékek korlátozás nélkül forgalmazhatóak szabadpiaci körülmények között. Ezáltal nemcsak a bevételi oldal növekedésével lehet számolni (és ezzel arányosan a pénzben kifejezett közösségi haszon gyarapodásával), hanem a közösségi vállalkozás ismertségének elterjedésével is. A termékek iránti kereslet növelésének egyik kiemelt eleme a vásárlókkal való folyamatos kommunikáció, amelynek révén tudatosítják, hogy az általuk megvásárolt termékek közvetlenül a vidéki térségek közösségeit segíti, azok helyben való megmaradását ösztönzi és a hagyományok és évezredek tudás érvényesülését

⁴¹ Ana Maria Paredo, James J. Chrisman, Toward a Theory of Community-Based Enterprise, *Academy of Management Journal*, 31 (2), <http://ssm.com/abstract=1190122>

teszi lehetővé.

Lényegében a modell jól ötvözi és hasznosítja a négy erőforrást (humán, társadalmi, természeti, gazdasági), enne egyik ismérve a kezdeményezés integrációjának a mértéke és hatása Udvarhelyszék településein. Természeti erőforrásaink megóvása és fenntartható hasznosítása érdekében a kezdeményezés közvetett módon támogatja a régi/hagyományos (tájfajta) gyümölcsök megmaradását, újbóli elterjedését, illetve a hozzájuk kapcsolódó hagyományos termesztési módszerek felelevenítését és hasznosítását. A feldolgozás csak azokat a gyümölcsöket célozza meg, illetve részesíti előnyben az értékesítésben, amelyek bizonyosan a helyi gyümölcsfajták fán teremtek nagymértékben befolyásolva és elősegítve ezáltal a gazdák tudatosabb fajtaválasztását. A helyhez kötött több évtizedes (akár évszázados) akklimatizációs folyamatok révén Udvarhelyszék gyümölcsfajta „kínálata” – akár fajon, akár fajtán belül is – nagyon változatos. Nincs olyan mikrokörnyezeti adottság, amelyre jelen pillanatban ne lehetne kiejánlani ebből a változatosságból olyan tájfajta, amely alkalmas az adott térség adottságaihoz. A helyi változatos tájfajták kialakulása és fennmaradása szervesen kapcsolódik a helyi emberek alkotó és megtartó akaratához, ahhoz a hagyományos tudáshoz és társadalmi cselekvési rendszerhez, amelynek révén a székelyek meg tudtak maradni Erdélyben és meg tudták őrizni hagyományaikat és kultúrájukat. Gazdasági szempontból a modell megpróbál magas hozzáadott értékű termékek révén megélhetést és boldogulást biztosítani a helyi emberek számára, előnyt kovácsolva a térség hátrányaiból (a szabdalt, kisparcellás és változatos domborzati viszonyokkal rendelkező Székelyföld mezőgazdasági területein).

Ennek a gazdasági modellnek a továbbfejlesztése, gyarapítása és kiterjesztése más vidéki térségekre alapvető kihívás amikor az erdélyi magyarság megmaradásáról és fejlődéséről beszélünk. Köztudott, hogy a többszázéves magyarság fele, míg a szóránymagyarság kétharmada vidéken él, sokszor nagyon elszigetelt körülmények között. Ők azok, akiket Romániában kiszorítanak a nemzeti gazdaságfejlődés által nyújtott lehetőségekből, sok esetben csak azért mert etnikai hovatartozásuk alapján nem „engedhető meg” az erőforrásokhoz való szabad hozzáférés. Az előbbieken vázolt modell célkitűzései között szerepel ennek a hátránnak a leküzdése, illetve az ebből kovácsolható előnyök azonosítása és hasznosítása.

Hasonló elvek és módszertan figyelembevételével további vidéki vállalkozásokat lehet létrehozni akár a gyümölcs akár más mezőgazdasági alapanyagok (zöldség, hús, méz, gyógynövény, tej, stb.) feldolgozása és magasabb értékű helyi termékek előállítására.

érdekében.

4.1.4. Összegzés

A fenti három esettanulmányról készítettünk két összegző táblázatot, amelyben ezen esettanulmányoknak a NFFS-ben tárgyalt négy nemzeti erőforráshoz való viszonyát tárgyaltuk.

4.1 táblázat A vizsgált esettanulmányok és a NFFS négy erőforrása közti kapcsolat

Forrás: Saját szerkesztés

Esettanulmányok	Erőforrások			
	Humán	Társadalmi	Természeti	Gazdasági
Góbé, saját kereskedelmi márka	Erős helyi munkaerő mozgosító és munkahelyteremtő modell	Helyi identitástudat erősítése	A helyi természeti erőforrások magasabb szintű hasznosítása	Hozzáadott érték növelése
	Egészséges táplálkozás biztosítása	Helyi összefogás aktív gyakorlásának lehetősége	Természeti környezet kímélése (helyi termelés és értékesítés)	Helyi termék kínálatának bővítése
	Élelmiszeripari termelés készsége-gyűjteményének kialakulása	Hagyományok ápolása az előállítási módok kiszélesítésével		Helyi kisvállalkozások piaci érvényesülésének lehetősége
		Munkakultúra átadása fiatalok számára		Vállalkozói összefogás többlet-jövedelemszerzés érdekében
		Biztosabb jövőkép kialakítása		
		Helyi fogyasztói magatartás befolyásolása		
		Életminőség javítása a vidéki térségekben		

Esettanulmányok	Erőforrások			
	Humán	Társadalmi	Természeti	Gazdasági
MÜTF Oktatási Központ	Anyanyelvű felsőoktatási kínálat biztosítása a szülőföldön	Közösségfejlesztési lehetőség fiatalok számára	Természeti erőforrás-orientált képzési programok indítása	Helyi vállalkozásfejlesztés és hálózati együttműködés
	Szakmai továbbtanulási lehetőség biztosítása (élethosszig tartó tanulás lehetősége minden generáció számára)	Közösségfejlesztési lehetőség a helyi értelmiség számára (közösségi műhely)		Magasan képzett szakemberek képzése és biztosítása a helyi gazdaság számára
	Munkahelyteremtés értelmiségi réteg számára	Helyben maradás lehetőségének megteremtése		
		Vállalkozói kapcsolatok erősítése		
		Életminőség javítása a vidéki térségekben		
Székely-gyümölcs Program	Vidéki fiatal aktív emberek önfoglalkoztatásának megteremtése	Vidéki közösségek nagymértékű mozgósítása egy bizonyos cél érdekében	A helyi gyümölcs tájfajták megőrzése és fenntartható hasznosítása	Magas hozzáadott értékű termékek
	Ésszerű környezetgazdálkodási szemlélet meghonosítása	Helyi fogyasztói szokások előtérbe helyezése	Rendezett táj, rendezett környezet	Piaci termék előállítás
	A közösségek önfejlesztésének és önképzésének lehetősége	A szociális gazdaság alapjainak megteremtése (szövetkezés, stb.)	Ökológiai védelmi területek kialakítása és fenntartása	Vidéki közösségi gazdálkodás jövedelemtermelő lehetőségének megteremtése
	Szakmai fejlődés a	Társadalmi		Jelentős árukészlet

Esettanulmányok	Erőforrások			
	Humán	Társadalmi	Természeti	Gazdasági
	hagyományos termesztési módszerek területén	önbizalmi tőke megteremtése és fenntartása		képzése vidéki közösségekben (bartel, ajándékozás)
	Élelmiszeripari termelés készséggyűjtemény ének kialakulása	Életminőség javítása a vidéki térsegekben		

4.2 táblázat A vizsgált három esettanulmány erősségi szintjei a magyar NFFT prioritásai szerint
Forrás: Saját szerkesztés

A három esettanulmány erősségi szintjei a magyar NFFT prioritásai szerint				
Esettanulmányok	Erőforrások			
	Humán	Társadalmi	Természeti	Gazdasági
<i>Góbé, saját kereskedelmi márka</i>	Közepes	Erős	Gyenge	Nagyon erős
<i>MÜTF Oktatási Központ</i>	Nagyon erős	Erős	Gyenge	Közepes
<i>Székelygyümölcs Program</i>	Gyenge	Közepes	Nagyon erős	Erős

4.2. A magyar fenntartható fejlődési stratégia és a határon túli magyar többségű régiók stratégiáinak viszonya

Amennyiben az alcímben jelzett viszonyt a magyar NFFT és egy erdélyi (székelyföldi) fenntartható fejlesztési stratégia esetében vizsgáljuk, ezt a Román Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégia (RNFFS) figyelembevételével több szempont szerint lehet értelmezni.

Az első forma, amellyel a magyar NFFS konkrétan segíteni képes a jelzett határon túli stratégiák megvalósításán, egy *top-down* típusú viszony, melynek lényege, hogy maga az anyaországi stratégia megfogalmaz olyan konkrét fejlesztéseket, célkitűzéseket vagy intézkedéseket, amelyek későbbi megvalósulása a külhoni magyarság hosszútávú közösségi céljait szolgálná. Ezek a határon túli közösségek közreműködésével, de valójában budapesti döntési központtal bonyolódna, egységesen, többnyire függetlenül az egyes határon túli magyar közösség specifikus igényeitől. Ilyen célokat és programokat

már kezdeményezett a mindenkori magyar kormány, de nyilván még vannak kiaknázatlan lehetőségek. A gazdasági, társadalmi, humán és természeti tőkefelosztás logikája szerint említhetünk néhány további gondolatébresztő példát. A Magyar Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia (MNFFS), amennyiben összefüggésbe hozható a határon túli magyar közösségek programjait támogató forrásokkal, ezek felé koordinációs szerepet láthat el. Ez a humán erőforrások esetében jelentős forrásokat jelent, az anyanyelvű oktatást és a kultúrát támogató programokon keresztül.

Gazdasági tőke: olyan magyar importprogram, mely az ezekről a területekről származó termékeket valamilyen (az EU számára burkolt módon) előnyben részesítendő, legalábbis a Magyarország területén való értékesítést; beruházás-ösztönző program: a magyar tőke külföldi jelenlétét erősíteni a külhoni magyar lakta területeken, elsősorban egy adatbázis-készítéssel, közvetítő-rendszer hálózatszerű működtetésével, információ-központtal mely a konkrét lehetőségeket a hálózaton belül valós időn belül továbbítaná, kedvezményeket nyújtana a külhoni területeken való beruházásokhoz; közlekedés fejlesztési program: a Kárpát-medencén belül történő közlekedési csatornák és szolgáltatók összeköttetése, stb. Külön figyelmet kell fordítani a természeti erőforrások gazdasági értékesítésében meglévő sikeres magyar tudás átadására. Ilyen területek lehetnek a fenntartható mezőgazdaság, termál víz és gyógyüdültetés, öko-turizmus, és védett természeti területek értékesítése, valamint alternatív energiatermelés.

Humán tőke: közigazgatási, gazdasági és egyéb humán erőforrás képzést lehetne indítani, melynek célja egy gyakorlati tudás átadása lenne, elsősorban azoknak a személyeknek, akik később a közösség és az összmagyar szinten működtetett hálózatokban részt vennének, de azoknak is, akik bizonyos EU-s programok menedzselésében részt vesznek Erdélyben, Vajdaságban, Felvidéken, (abból a feltételezésből kiindulva, hogy a Strukturális Alapokat Magyarországon valamennyire jobb eredményekkel hívják le). Továbbá mesterségek, hiányszakmák ingyenes munkahelyi képzési tréningek támogatása is megszervezhető lenne, stb.

Társadalmi tőke: ez talán a legnehezebb feladat, ugyanis az erdélyi (de nem csak) társadalomban a bizalomhiány a legnagyobb akadály az építkezés útjában. Ennek politikai, de egyéb mélyebb (történelmi) gyökerei is vannak, melyre most nem térünk ki. Mindenesetre a megoldások között kell legyen olyan intézkedéscsomag is, mely a bizalmi rendszert képes javítani, lényegesen pozitívabb irányba elmozdítani. Ebben az utóbbi évek magyarországi politikai változásai látszólag kedvezőek voltak, bár a magyarországi

politikai szféra egyértelműen a jobboldali pártok számára kedvezően alakult, a külhoni politikumok egyre megosztottabbak lettek (és ez a társadalmi közhangulaton is egy élesedő szembenállást váltott ki). A társadalmi tőke másik dimenziója a mennyiségi dimenzió, melynek ugyebár a születések száma az elsődleges faktora. Így a születések számát növelő programokra van szükség mindenekelőtt, olyanszerű támogatási programra, amilyent a kisiskolások és óvodások számára jelenleg is biztosítanak (a taneszköz támogatási program), de lehet terhes nőknek egyszeri ingyenes vizitet biztosítani vagy három (vagy négy) gyerekes prémium rendszert kialakítani, stb. A társadalmi tőke fontos alkotóelemei a szervezetek. Már számos jól működő civil és más szervezete létezik a határon túli magyarságnak, melyek sok esetben a magyar állami pénzből kezdték működésüket, azonban ezek hálózatszerű összeszerveződése és működése még nem zökkenőmentes. A személyes bizalmi tényezőkön túl, amelyet már említettünk, fontos lenne egy informatikai hálózat kialakítása is, mely automatikusan felvenne minden létező és újonnan alakult civil, sport, vallási, oktatási intézményt egy több országra kiterjedő, komplex információs hálózatba.

Természeti tőke: egyik legfontosabb terület, mely erőforrások ugyan az utódállamok kizárólagos hatáskörébe tartoznak, a magyarlakta területek erőforrásai sokszor mégis a helyi hatóságok gyengeségei miatt kerülnek rossz felhasználásra. Így pl. az ásványvíz-potenciál mérésének, hasznosításának terén a magyarországi tudás-transzfer mindenképp segítség lenne, különösen a Székelyföldön vagy a Partiumban, az árvízvédelmi vagy az ivóvíz minőséggel kapcsolatos know-how Délvidéken, a természetvédelemmel kapcsolatos tudás Erdélyben általában és a Felvidéken, stb. Elsősorban tehát a természeti tőkével kapcsolatos *tudás* kellene nemcsak Magyarországról a határon túli magyarok irányába, hanem minden magyar közösség között szabadon áramoljon. Másodsorban pedig az ingyenesen nem megszervezhető tudás átadásának is lehet egy állami keretből támogatott szubvenciót kigondolni, mely bizonyos esetekben igénybe vehető (pl. fürdőgyógyászat, erdőgazdálkodás, építészet-épületgépészet, infrastruktúrák tervezése, geológia és más természettudományi területeken). Ugyanakkor a magyar NFFS meghatározhat javaslatokat az egyes határon túli közösségek számára a bizonyos stratégiai erőforrásokkal való gazdálkodással kapcsolatban, úgymint Székelyföldön a fa- és ásványvíz gazdálkodásra, Partiumban a föld- és termálvízre vonatkozóan, stb.

A második lehetséges viszony a magyar NFFS és a határon túli stratégiák esetében

egy *bottom-up* szerű viszony, mely a határon túli területek stratégiáinak konkrét elképzeléseit, nemzeti vagy regionális szinten működtethető programjait beemelné a saját programjai sorába. Így a székelyföldi vagy a felvidéki magyar stratégia (amennyiben van vagy lesz ilyen) humán erőforrás vagy gazdasági intézkedései visszaköszönhetnek a magyar NFFS-ben, esetleg a megvalósításuk támogatásra is kerülhetne különböző magyar állami forrásokból. Ennek konkrét további módozatait annak függvényében kell kezelni, hogy mennyire léteznek életképes, legalább regionális szinten is életképes programok, esetleg ezeket lehet-e magasabb szinteken is működtetni. Ilyen lehet például egy nagy-regionális (Kárpát-medencei) közlekedési stratégia. Ugyanakkor egy másik módozat lehet, ha a magyar NFFS egy támogatási keretet biztosít bizonyos előre meghatározott „típusprogramokhoz”, olyanokhoz, melyek biztosan fenntarthatóan működtethetők (pl. erdőgazdálkodási eljárások, energiatermelési módozatok, humán erőforrás programok, mezőgazdasági programok, stb.) melyek a határon túli magyar települések számára is elérhetővé válnának.

A harmadik lehetséges változata a két stratégiai tervezési szintnek nem egy átjárás, hanem egy **ellenőrzési-koordinációs** viszony. Arról van szó, hogy a magyar NFFS nem támogatója vagy finanszírozója, esetleg tágabb tervezési kerete lenne a határon túli stratégiáknak, hanem egy monitoring rendszere, melynek kiépítése révén ezek összehangolását látná el. Ezt is legalább kétféle konkrét megvalósulási formában lehet elképzelni: az egyik módozat (a „lágyabb”) egy tanácsadó testület, mely szerepe a fejlesztéspolitikák összehangolása, a stratégiák szakszerűségének megvizsgálása és javaslattétel lenne ezek javítására, a végleges elfogadás előtt. A tanácsadói testületeket javasolt lenne régióként is megszervezni (pl. Erdély, Felvidék, stb.). A másik (a „keményebb”) verzió nem annyira a harmonizációra, a stratégiák egymásra épülésére törekedne, mint inkább ezek fenntarthatósági értékelésére. Nagyon sok értelemben és nagyon sok kontextusban használják ma már a fenntarthatóság jelzőjét, sokszor teljesen kimerülő erőforrásokra támaszkodó projektek esetén is. A fenntarthatósági tanács nyilvános véleményezést bocsátana ki a stratégiákról, annak érdekében, hogy ezek a szakmai és tudományos elvárások szerint is megfeleljenek a közösségük fenntartható fejlesztési céljainak. Természetesen az még megválaszolandó, hogy az ebbe a rendszerbe nem kapcsolódó külhoni önkormányzatokat miképpen lehet együttműködésre bírni.

Negyedikként egy összeférhetőségi vizsgálatot említenénk meg a RNFFS és a MNFFS közt, különös tekintettel a tanulmányban említett megközelítés módbeli

különbségeire. Mivel a regionális stratégia összhangban kell hogy legyen az országos szintű stratégiákkal, ezért folyamatos stratégiai párbeszédre kell törekedni a két ország fenntartható stratégiája terén. Ez lehetséges közös kormányulések alkalmával, és szakmai munkacsoportok létrehozásával. Az országos stratégiák összhangját a helyi stratégiákkal, mivel jelentős mértékben ezeknek finanszírozása közpénzből történik, folyamatosan lehetne vizsgálni a közbeszerzési eljárások követésével. Romániában Internetes közbeszerzési eljárási rendszer működik, az www.elicitatii.ro honlapon ezek megtalálhatóak.

Mindegyik verzió esetében fontos szempont a szakmai és gazdasági koordináció megteremtése. Ennek kivitelezésében elsősorban a *bottom-up* megközelítés jöhet számításba, amelynek révén tematikus szakmai és gazdaságfejlesztési munkacsoportok alakulnak és egy hálózati feladatvégzés és kommunikáció révén törekvéseket, feladatokat fogalmaznak meg, illetve megoldási javaslatokat bizonyos szakmai és gazdasági kihívások megoldására. A hálózatok elsődleges feladata lehetne a humán, társadalmi, gazdasági és természeti erőforrások közötti kapcsolati rendszer megteremtése, szakmai támogatást nyújtva a fejlesztésekért felelős tanácsadói és döntéshozói testületeknek, illetve támogatva az innovatív módszerek, programok, tevékenységek és fejlesztési kezdeményezések elindulását és az elért eredmények közzétételét a Kárpát-medence szintjén. Egy ilyen szakmai és fejlesztési hálózat épülhetne ki és működhetne a magyarlakta vidéki térségek gazdasági fejlesztéseinek támogatására, amelynek keretében felmérhetőek lennének ezen térségek természeti erőforrásai, illetve azok ésszerű hasznosításán alapuló gazdasági lehetőségeik. Az erőforrások ésszerű hasznosítására ki lehetne dolgozni munkaerő-fejlesztési programokat (elméleti és gyakorlati oktatás), illetve olyan közösségformáló programokat/tevékenységeket lehetne megfogalmazni és megvalósítani, amelyek bevonják/ösztönzik a helyi közösségeket és ezáltal erősítik a vidéki társadalmi tőke megteremtését és gyarapítást.

5. Konklúziók, ajánlások

A Székelyföld, mint régió – a regionális közigazgatás hiánya miatt, és a román politikai akarat szerint – nem létező területi egység a romániai fejlesztési politikák és stratégiák fogalomtárában. A román fejlesztési stratégiák mégis kétféleképpen is érintik a Székelyföldet: egyrészt a Közép régió részeként, másrészt pedig a három székely megye közigazgatási egységként.

Nemzeti és ágazati stratégiák olyan sokasága található a romániai stratégiai gondolkodásban, amely szinte lehetetlenné teszi ezen stratégiák Székelyföldre vonatkozó részének a magyar NFFS-el való összekapcsolását, külön erre a célra létrehozott „csatlakoztató” struktúra nélkül. Az összekapcsolás megvalósíthatatlanságának több oka is van. Ezek kezelésére teszünk megoldási javaslatokat az alábbiakban:

- *A stratégiák, és megközelítési módok (alaphipotézisek) sokasága.* Amint a tanulmány elemző részéből is kitűnik, Romániában nem működik az egyes intézmények, és stratégiatervezési szintek közti koordináció. A stratégiaalkotók rendszerint saját erőforrás allokációs prioritásait, és időzítésüket követik. Több stratégia esetén előfordult, hogy nem vették figyelembe a vonatkozó országos stratégiát, mert az vagy még nem volt készen, vagy, mert nem volt releváns az adott szintre vagy intézményre vonatkozóan. Az országos stratégiák elkészítése hosszas folyamatnak bizonyult. Habár, az országos stratégiákat készítő intézmények rendszerint adataik nagy részét a megyei, vagy helyi forrásokból merítik, a stratégia elkészítéséig, ezek az adatok, és azok alapján megfogalmazott problémák elveszítik aktualitásukat a regionális és helyi szint számára. Ezen a helyzeten javíthat a RNFFS hosszú távú megközelítése, amennyiben azt a többi szereplő hajlandó figyelembe venni. Ugyanakkor az EU források megszerzése, és saját hatáskörben lévő költségvetések tervezése, megkövetelte az adott stratégiák elkészítését. Ezt a problémát lehetne kezelni egy Regionális Fenntarthatósági Fejlesztési Stratégia (RFFS) elkészítésével. Egy ilyen RFFS elkészítésekor figyelembe lehet venni a meglévő stratégiákat, azok fenntarthatóságra vonatkozó részeit, illetve a román, és magyar NFFS-ákat.

- *A stratégiában nem szerepel Székelyföld elkülönített fejlesztési területi egységként.* Ez a, nagyrészt politikai akarat hiányában létező helyzet a legerősebb stratégiai instabilitási tényező a tervezés során. Állandó politikai bizonytalanság övezi a Székelyföld regionális közigazgatásának a kérdését. Az eltelt évtizedekben több elképzelés is napvilágot látott. Ezek azonban, az etnikai területi autonómiától való félelem miatt, nem valósultak meg. Az elképzelések jelentős része, a legutóbbi is, amit a Ponta kormány „szellőztetett” meg, a Székelyföld közigazgatási felosztásával kívánja megoldani a magyarok regionális többségének kérdését. Mivel az ehhez hasonló magyarellenes elképzelések tömeges tiltakozásra számíthatnak a Székelyföldön, ezért megvalósításuk nem valószínű, de ahhoz elegendő a kezdeményezés, hogy a szerves regionalizáció által létrehozandó Székelyföld Régió létrejöttét megakadályozza. Marad az eddig is gyakorolt, megyei szintű önkormányzati stratégiai koordináció lehetősége.
- *Az egyes stratégiák döntési kompetenciái mind különböző közigazgatási, fejlesztési intézményeknél találhatóak.* A stratégiák egy része az ágazati szereplők (minisztériumok, és dekoncentrált intézmények), más részük az önkormányzatok, és megint más a gazdasági és civil társadalmi szereplők hatáskörében van. Stratégiát csak az tud végrehajtani felelősen, akinek az erre vonatkozó erőforrások a döntési hatáskörében vannak. Ebben a kérdésben politikai eszközökkel, a választási eredmények függvényében elképzelhető egy önkormányzati koordináció. Az ágazati kérdések csak a parlamenti bizottságok szintjén lennének egyeztethetőek. Az előző fejezetben javasolt közbeszerzési figyelőrendszer elkészítése nagymértékben hozzájárulhatna a kérdés iránti közérdeklődés és az esetleges egyeztetések iránti érzékenység felkeltésére. Ehhez fel kellene tárnai az erőforrás pazarláshoz vezető párhuzamosságokat, és a hatékonyság hiányát a közpénzek elköltésében.
- *Az országos stratégiák eltérő értékprioritás, és megközelítés alapján készültek.* A román NFFS továbbra is a modernizáció általános célját követi, és a kemény tényezőkre koncentrál, míg a magyar NFFS inkább egy posztmodern értékrend mentén a lágy tényezők fontosságát tekinti meghatározónak. A helyi és megyei stratégiák elkészítésekor a döntéshozók nem voltak tekintettel a fenntarthatósági elvárásokra. Ezeknek a stratégiáknak jelentős része rövid távú perspektívával és forrásorientált szemlélettel készült. Elégé szembetűnő, hogy a stratégia

elkészítését a közpénzek megszerzése motiválta. Ezért van a jelentős infrastruktúrafejlesztések számára ekkora tér biztosítva.

A Székelyföldi Regionális Fenntarthatósági Fejlesztési Stratégia kérdése

Az elmúlt években sajnos Székelyföld sem tudta saját magát megfogalmazni stratégiai szinten, így a terület strukturált fejlődésének az egyik nagy akadálya egy Székelyföldi fenntarthatósági szemléletben készült fejlesztési stratégia hiánya. Amennyiben a székelyföldi magyarság fejlődését mégis be szeretnénk csatornázni a magyar NFFS-ba, egy sajátos, a magyar NFFS alapelveire épített Székelyföld Fejlesztési Stratégia megírása ajánlott. Azonban annak érdekében, hogy ez a stratégia ne egy porosodó példány legyen a könyvespolcon, mindenképp figyelembe kell venni a már létező nemzeti, ágazati és helyi stratégiákat, ugyanakkor ezen Székelyföldi Fejlesztési Stratégia megírásába be kell vonni a fenti stratégiák döntéshozóit is, hiszen csak velük együtt és általuk lehet ténylegesen meg is valósítani egy Székelyföld Fejlesztési Stratégiát. Ezért szükségesnek találjuk egy, a stratégiák koordinálásával megbízott állandó szakmai munkacsoport létrehozását, egy Stratégiai Koordinációs Tanácsot (SKT), amely valamely székelyföldi szellemi műhely kötelékében működne (akár az Edutus Főiskola mellett Székelyudvarhelyen.)

Egy Székelyföld Fejlesztési Stratégia megírása nagyon sok szereplő bevonását igénylő feladat, hiszen egy stratégiát csak akkor lehet megvalósítani, ha a megvalósításában résztvevő döntéshozók is egyetértenek vele. Ezt a tanácsot (SKT), olyan kompetenciákkal kellene felruházni, hogy partnerként tudjon tárgyalni a polgármesterekkel, megyei tanácsokkal, különböző minisztériumokkal és azok helyi igazgatóival a Székelyföld Fejlesztési Stratégia kidolgozásban való részvételt illetően. Ezen tanácsnak a stratégia-készítés koordinálása mellett a hivatása lenne, hogy egy asztalhoz ültesse a stratégiai döntéshozókat, és elfogadtassa velük, hogy létezik egy Székelyföld régió, amelynek szüksége van egy sajátos fejlesztési stratégiára. Olyan stratégiára, amely a hosszú távú fenntarthatóság szempontjai szerint készülne, és amely fejlesztési stratégia kapcsolódó elemeit be kell építeni az egyes nemzeti, ágazati és helyi stratégiákba, illetve ezekben a meglévő országos és megyei stratégiákban megfogalmazottakat figyelembe véve kellene a regionális fenntarthatósági stratégiát (RFFS) megalkotni.

A RFFS megvalósítása érdekében, a stratégiai koordinációba hatékonyan be kell kapcsolni a szakmai és civil szervezeteket. Kidolgozandó a regionális jó kormányzás

módszertana, abban az esetben is, amennyiben belátható időn belül nem születik meg a közigazgatási jogkörrel rendelkező Székelyföld régió.

A stratégiai koordináció első lépése egy szakmai konferencia lehetne, ahol a jelen tanulmány alapján, a résztvevők elkészítenék a SKT tervét, és a koordináció munka menetrendjét.

Az esettanulmányok vizsgálatából megfogalmazott zárógondolatok:

Az esettanulmányok arról árulkodnak, hogy, egy írott stratégia hiányában is, számos intézmény, szervezet követ többé-kevésbé tudatosan fenntarthatósági szempontokat. A leírt modellek esetében nagyon erős azok gazdasági és társadalmi oldala, viszont kevesebb a természeti és humán erőforrások fejlesztése és hasznosítása. A humán erőforrásokkal, sokkal többet kellene foglalkozni (célirányos közösségfejlesztő és tudást közvetítő oktatással, pl. inas képzés, szakmunkás, és kézműves képzés, stb.). Több programnak van társadalmi tőkefejlesztő hatása, amit a közösségépítési tevékenységeik által valósítanak meg.

Összhangban kellene tartani mind a négy erőforrás hasznosítását és érvényesülését minden fejlesztési program esetében (ne legyenek egyoldalú erőforrás hasznosítások és fejlesztések). Ezt a kérdést is hatékonyan kezelné a RFFS, amennyiben elkészítésekor nyitott lenne a civil társadalom szervezetei irányában is.

A modellek sikerességének záloga:

- A külső szakmai támogatás gyakorlat-orientáltságának megteremtése.
- A kezdeményezési modellek motivációs hátterének megteremtése és fenntartása.
- A helyi természeti erőforrás-hasznosítás lehetőségének megvizsgálása minden gazdasági kezdeményezés elindításánál.

A vidékre kiszorult magyar közösségek esetében fontos lenne megvizsgálni annak lehetőségét, hogyan lehet az életminőséget javítani pusztán a helyi erőforrások ésszerű hasznosításával (a szórvány területeken megmaradt magyar közösségek esetében elindítani, úgynevezett pólus gazdasági fejlesztési modelleket).

Határon túli hálózatok (szakmai és gazdasági szervezetek) kialakítása ajánlott, amely támogatja a négy erőforrás hasznosítási módszertanának kidolgozását és mentorálja az induló kezdeményezéseket.

Nemzeti szintű stratégiák etnikai következményei

A román nemzetstratégia alapvetően a tizenkilencedik században alakult ki. Azóta is a polgári modernizáció filozófiáját követi, amelynek a lényege a városok etnikai összetételének megváltoztatása, és azok lakossága, és a kulcspozíciók esetén a románok többségének biztosítása. Ez nagymértékű faluról városra történő vándorlást okozott az eltelt kétszáz évben. A folyamat, kisebb erővel, napjainkban is tart. Az urbanizáció és a nagyvárosok köré kialakítandó metropolis övezetek uralják a fejlesztési filozófiát. Ez látszólag ellentmond a román nemzeti identitás meghatározó elemének a paraszti eredet, a „mioritikus táj (*plaiul mioritic*)” filozófiájának, és a jelenleg is jelentős vidéki populáció szerepének az erőforrások fenntarthatóságában való biztosításában. A román nemzetfogalom etnikai megalapozottságú, és ezért, hallgatólagosan kizárja magából a más etnikumokat, így a magyarokat is. Ez a megközelítés nehézkessé teszi a román stratégiákból kihámozni az etnikai vonatkozásokat, hiszen a román politika abban érdekelt, hogy „eltüntesse” az etnikai sajátosságokat az adataiból.

A magyarság befolyása, saját életét alakító képessége és lehetősége – a Székelyföldön kívül – az összes erdélyi városban, jelentős mértékben csökkent. Vidéken ettől kissé eltérő a helyzet, az utóbbi időben a magyarság vidékre „kiszorulását” tapasztaljuk. Erőteljes vidéki szemléletű fenntarthatósági stratégia növelheti a magyarság erőforrás-gazdálkodásának hatékonyságát. A most még kihasználatlan természeti erőforrások hatékony érvényesítése, és annak megfelelő gazdálkodási formák meghonosítása jelentősen növelheti a magyarság gazdasági és közösségi erejét egy környezettudatosabb világban.

A magyar NFFS több helyen is kifejezi azon elvárását, hogy a nemzet fenntarthatóságának biztosítása érdekében a stratégiát ki kell terjeszteni a határon túli közösségekre is. A magyar nemzeti identitás a kulturális nemzet fogalmán alapul, és mint ilyen természetesen befogadó az ország határain kívül élő magyarok irányába. Ezt a befogadó jelleget kell, hogy tükrözze a NFFS is. Ezért javasoljuk, hogy az erőforrások állapotának tárgyalásakor, a magyar nemzet belső összetartására, a társadalmi tőkére vonatkozó részeknél, hangsúlyosabban szerepeljen a határon túli magyar közösségek szerepe a kultúra, nemzeti öntudat, bizalom megteremtésében. Ezért szükséges átvenni a román statisztikai adatokból, azokat az információkat, ami a romániai magyarokra vonatkoznak. Ez megvalósítható a népszámlálási és a mezőgazdasági számlálás, illetve önkormányzati primer adatbázisok szakmai vizsgálatával. A nemzet fenntarthatósági

állapotába bele kell foglalni a határon túli magyar közösségeket is.

A nemzeti fenntartható fejlődési koncepció célrendszere, és eszközei szintén kiterjeszhetőek a határon túli közösségekre is, azáltal, hogy a stratégia egyes pontjánál, amennyiben releváns, meg kell fogalmazni a határon túli vetületeket is. Ugyanígy a döntések hatásainak elemzésekor vizsgálni kell a határon túli közösségek életére vonatkozó következményeket is. A NFFS-ben javasolt intézményrendszernek is csatlakozási pontjai kell, hogy legyenek a határon túlra, és a stratégia koordináló szerepet kell hogy ellásson a határon túlra irányuló támogatási források esetén is.

A hatékony stratégiai koordináció megköveteli a szemléletváltást a társadalmi közbeszédben és nyilvánosságban, a határon túli magyarokról alkotott sztereotípiák lebontását, és a nemzet fenntarthatóságában játszott szerepének elismerését.

Értékrend, stratégiai gondolkodás és a politikum kapcsolata Erdélyben

A stratégia írás egyik nagy kihívása, hogy túlmenjen a stratégia módszertana által megkövetelt maximum 10 éves időhorizonton. A stratégia alkotói általában a stratégiai szintről indulva haladnak a jelen fele, a stratégia megvalósításához 1-2 éves időhorizontú

taktikai elemeket, operatív programokat dolgoznak ki, amelyekből a végrehajtók kiolvassák a pillanatnyilag végrehajtandó feladatokat.

Azonban ahhoz, hogy egy stratégia minden érintett számára egy elfogadott dokumentum legyen, annak az az előfeltétele, hogy minden résztvevőnek ugyanaz legyen a víziója, minden résztvevő hasonlóan képzelje el a saját és a közössége jövőjét, valamint az elképzelt jövőhöz vezető utat. Közös vízió nélkül az érintettek nem fognak egy fele húzni, nem fognak együttesen azon munkálkodni, hogy a stratégia megvalósuljon.

5.1 ábra Értékrend és stratégia viszonya
Forrás: Ambrus Tibor stratégiai előadása

Egy közös vízióknak azonban van egy nagyon erős feltétele, ez pedig a közös értékrend. Egy közösségnek csak akkor lehet ugyanaz a víziója, ha ugyanazokat a dolgokat

tartják fontosnak a jövőre nézve, és emiatt hajlandók is tenni ezen közös értékek mentén elképzelt jövő megvalósításáért. A közös értékrend alapját pedig a közös világnézet jelenti, amelyet a születés pillanatától alakít ki az egyes emberekben a környezetük.

A második világháborút követő határváltozások után a magyar nemzet részei más és más országok részeivé váltak, amely országok az elmúlt évtizedek során sajátos módon alakították a határai közt élő magyar nemzettestek világnézetét, ezáltal értékrendjét és vízióját is. Így egyre nagyobb felelősségként nehezedik az anyaország vezetőinek a vállára az a feladat, hogy az összes határon túli magyar nemzet rész esetében megtartani ugyanazt az emberközpontú világnézetet, ugyanazt a magyar központú értékrendet, valamint a közös magyar jövőről szóló víziót. Csak ezek együttes megléte esetén kezdhethetünk el beszélni közös nemzetstratégiáról.

Ez a különböző értékrend, értékválság, valamint víziónélküliség egyre erőteljesebben jelen van az erdélyi magyarság, ezen belül a székelység körében is. Ezt a jelenséget erősíti a globalizmus előretörése mellett a román kormányzat asszimilációs politikája és a belső széthúzás is. A három politikai párt köré csoportosuló erdélyi magyarságot már nem csak kívülről bontják, hanem bomlik az belülről is, hisz ez a politikai megosztottság egyre nyilvánvalóbban rombolja a közös magyar érdekeket. A három politikai alakulat három különböző értékrend és vízió mentén alakult ki, ezáltal megfosztva az erdélyi magyarságot egy közös stratégiai gondolkodástól. Azáltal, hogy a stratégiai kérdésekben kompetens döntéshozók ezen politikai pártok valamelyikéhez tartozó személyek, csak az esetben lehet egy közös regionális (erdélyi, székelyföldi) fejlesztési stratégiáról beszélni, amennyiben mindhárom politikai párt beáll ezen stratégia mögé. Amennyiben valamelyik politikai erő kimarad egy ilyen stratégia megírásából, ezáltal elutasítja azt, nagy valószínűséggel nem is fog részt venni ennek megvalósításában, így valamely terület döntéshozójaként pártpolitikai érvekre hivatkozva akadályozni fogja azt. Ez pedig automatikusan a stratégia halálát jelenti.

A jelenlegi erdélyi politikai környezetben kevés esélyt látunk arra, hogy magától létrejöjjön a pártok között egy értékelvű, nemzeti minimumnak is hívható stratégiai egyezség. Ezáltal csak az esetben látjuk elképzelhetőnek egy, a magyar nemzeti fenntartható fejlesztési stratégiához szervesen kapcsolódó regionális (erdélyi, székelyföldi) fejlesztési stratégiának a létrejöttét, amennyiben azt felülről a magyar kormány fogja kezdeményezni, és a létrehozásához partnerként mindhárom politikai alakulatot bevonja. Természetesen egy fejlesztési stratégia megírása szellemi műhelyeknek a feladata, de

azáltal, hogy a stratégia végrehajtása az egyes közigazgatási funkcióban levő, pártszínekben tisztelgő döntéshozóktól függ, lehetetlen kihagyni a politikumot az ügyből. Vagyis kihagyható, csak az esetben egy újabb porosodó könyvvel gazdagodik a magyar stratégiaírás.

Ezért érezzük kiemelkedő fontosságúnak a Stratégiai Konzultatív Tanács létrehozását, amelyben mindhárom politikai erő képviselteti magát, ezáltal deklarálva, hogy elfogadja a stratégiában megfogalmazott gondolatokat. Annak érdekében, hogy ez a tanács ne váljon a politikai csatározások martalékává, ezt a magyar kormány kezdeményezésével, ennek vezetése mellett kell létrehozni, amelyben azonban a szellemi műhelyek képviselői túlsúlyban vannak a politikummal szemben a szakmaiság érvényesülése érdekében. A Stratégiai Konzultatív Tanács feladata, hogy egy olyan értékközösséget alakítson ki az erdélyi magyar szakma és politikum képviselői számára, amely minden résztvevő számára elfogadható, amely mentén kialakítható egy közös vízió, és minden résztvevő fél teljes erőfeszítéssel azon dolgozik, hogy ezen vízió elérése érdekében kidolgozott stratégiát megvalósítsa. Így talán megelőzhető az, hogy kicsiny magyar világunkat tovább bomlasszák a belső viszályok.

6. Melléklet

A szövegben szereplő hivatalok és dokumentumok magyar és román (vagy angol) elnevezései és rövidítések

Intézmények, hivatalok

- Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala – Departamentul pentru Relații Interetnice
- Gazdasági, Kereskedelmi és az Üzleti Környezet Minisztériuma (GKÜKM) – Ministerul Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri, korábban: Gazdasági és Kereskedelemügyi Minisztérium - Ministerul Economiei și Comerțului, korábban: Gazdasági és Közpénzügyi Minisztérium, stb.
- Igazságügyi Minisztérium – Ministerul Justiției
- Kormányfőtitkárság – Secretariatul General Guvernului – SGG
- Környezetvédelmi Alap –Fondul de Mediu
- Környezetvédelmi és Erdőügyi Minisztérium (KEM) – Ministerul Mediului și Pădurilor (korábban Környezetvédelmi és Fenntartható Fejlesztési Minisztérium /Ministerul Mediului și Dezvoltării Durabile/ azelőtt Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium /Ministerul Mediului și Gospodăririi Apelor/)
- Közbeszerzéseket Szabályozó és Felügyelő Országos Hatóság – Autoritatea Națională pentru Reglementarea și Monitorizarea Achizițiilor Publice (ANRMAP)
- Közpénzügyi Minisztérium – Ministerul Finanțelor Publice
- Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztériuma – Ministerul Culturii și Patrimoniului Național
- Külügyminisztérium – Ministerul Afacerilor Externe (MAE)
- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium –Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale - MADR
- Munkaügyi Családügyi és Társadalomvédelmi Minisztérium (MCsTM) – Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (MMPSS) / korábban Munkaügyi Családügyi és Társadalmi SZolidaritás Minisztériuma (MCsTSzM) – Ministerul Muncii, Familiei și Solidarității Sociale (MMFSS)/
- Nemzeti Adóigazgatási Ügynökség – Agenția Națională de Administrare Fiscală (ANAF)

- Nemzeti Munkaerő-foglalkoztatási Ügynökség – Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă (ANOFM)
- Nemzeti Tudományos Kutatási Hatósága – Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică (ANCS)
- Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sport Minisztérium (OKISM) – Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului (MECTS), korábban: Oktatási és Kutatásügyi Minisztérium - Ministerul Educației și Cercetării
- Országos Beruházási Társaság – Compania Națională de Investiții(CNI)
- Országos Lakásügynökség – Agenția Națională de Locuințe (ANL)
- Országos Regionális Fejlesztési Tanács – Consiliul Național de Dezvoltare Regională
- Országos Strukturális Eszközök Koordináló Hatóság – Agenția pentru Coordonarea Instrumentelor Structurale, ACIS (korábban Agenția Națională pentru Coordonarea Instrumentelor Structurale, ANCIS, 2006 előtt pedig Autoritatea de Management pentru Cadrul de Sprijin Comunitar AMCSC)
- Országos Urbanisztikai és Területrendezési Kutatási-Fejlesztési Intézet - Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Urbanism și Amenajarea Teritoriului - URBANPROIECT
- Regionális Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium – Ministerul Dezvoltării Regionale și Turismului (MDRT), a korábbi Fejlesztési, Területrendezési és Lakásügyi Minisztérium (Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice, și Locuințelor – MDLPL), valamint a Turisztikai Minisztérium összeolvásztásából jött létre 2009-ben. A MDLPL elődje pedig az Európai Integrációs Minisztérium (Ministerul Integrării Europene) volt.
- Regionális Fejlesztési Tanács (RFT) – Consiliul Regional de Dezvoltare (CDR)
- Regionális Fejlesztési Ügynökségek – Agenții de Dezvoltare Regională
- Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) – Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR)
- Román Nemzeti Bank – Banca Națională a României (BNR)
- Román Vízügyek – Apele Române
- Szakmai és Műszaki Oktatás Nemzeti Fejlesztési Központja – Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic (CNDIPT)

- Szállítási és Infrastruktúrák Minisztériuma – Ministerul Transporturilor și Infrastructurii (az elmúlt 20 évben több más megnevezése volt)
- Távközlési és Információs Társadalom Minisztérium – Ministerul Comunicațiilor și Societății Informaționale
- Versenytanács – Consiliul Concurenței
- Vidékfejlesztési és Halászati Kifizető Ügynökség – Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură – APIA

Dokumentumok

- 2011-2013 Nyugdíjreform - 2010/263-as törvény az egységes köznyugdíj-rendszerről - Reforma de pensii – Legea 263/2010privind sistemul unitar de pensii publice
- Adminisztratív Képességfejlesztő Operatív Program (AKOP) - PO pentru dezvoltarea capacității administrative
- Európai Fenntartható Fejlődési Hálózat - European Sustainable Development Network (ESDN)
- Európai Környezetvédelmi és Fenntartható Fejlődési Tanácsok Hálózat - European Environment and Sustainable Development Advisory Councils (EEAC)
- Európai Területfejlesztési Konceptió- European Spatial Development Perspective (ESDP)
- Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája – EU Sustainable Development Strategy (EU SDS)
- Fiskális-költségvetési stratégia 2011-2013 – Strategia Fiscal-Bugetară pe Perioada 2011-2013
- Gazdasági Versenyképességi Operatív Program GVOP - PO pentru creșterea competitivității economice (POS CCE)
- Hargita Megye Agrárfejlesztési Stratégiája 2010-2020 (HMAS) (magyar nyelven)
- Hargita Megye Fejlesztési Stratégiája 2002-2013 - Strategia de Dezvoltare a Județului Harghita 2002-2013
- Hargita Megye Turizmusfejlesztési Stratégiája (HMTS)– Strategia de Dezvoltare a Turismului din Județul Harghita

- Hargita Megyei Projekt Orientált Fejlesztési Stratégia – Strategia de Dezvoltare Economică Durabilă, Inovativă și Orientată spre Atragerea de Fonduri Monetare Naționale și Europene al Județului Harghita
- Határmenti Együttműködések Operatív Program - PO pentru cooperare transfrontalieră
- Humán Erőforrás Operatív Program HFOP - PO pentru dezvoltarea resurselor umane POS DRU
- Kovászna Város Turisztikai- és Településfejlesztési Stratégiája – Strategia de Dezvoltare Locală și Turistică a Orașului Covasna
- Környezetvédelmi Operatív Program KVOP - PO pentru mediu (POS MEDIU)
- Központ Régió Regionális Fejlesztési Stratégiája 2007-2013 – Planul de Dezvoltare al Regiunii Centru pentru perioada 2007-2013
- Maros Megye 2007-2013 Fejlesztési Programja – Programul de Dezvoltare a Județului Mureș 2007-2013
- Marosvásárhely Integrált Városfejlesztési Terve – Planul Integrat de Dezvoltare Urbană a Municipiului Târgu-Mureș (PIDU)
- Marosvásárhely Metropoliszövezetének Fejlesztési Stratégiája – Strategia de Dezvoltare a Zonei Metropolitane Târgu-Mureș
- Nemzeti Fejlesztési Terv 2007-2013 (NFT) – Planul Național de Dezvoltare 2007-2013 (PND)
- Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztési Program – Programul Național de Dezvoltare a Infrastructurii
- Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Terv 2007-2013 - Planul National de Cercetare, Dezvoltare si Inovare 2007–2013.
- Nemzeti Reformprogram 2011-2013 (NRP 2011-2013) – Programul Național de Reformă 2011-2013
- Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (NSRK) – Cadrul Strategic de Referință (CSR)
- Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) – Planul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR)
- Országos Korrupcióellenes Stratégia – Strategia Națională de Anticorupție (SNA)
- Regionális Operatív Program ROP – Program Operativ Regional POR (vagy Regio)

- Románia Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégiája 2013-2020-2030-as távlatokra - Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României Orizonturi 2013-2020-2030 (SNDD)
- Szállítási Infrastruktúra Operatív Program SzIOP - PO pentru transport (POS Transport)
- Székelyudvarhely megyei jogú város Fenntartható Fejlesztési Stratégiája 2008-2015
- Technikai Segítségnyújtás Operatív Program (TSOP) - PO pentru asistență tehnică
- Területfejlesztési Stratégiai Koncepció Románia 2030 – Conceptul Strategic de Dezvoltare Teritorială România 2030

Köszönetnyilvánítás

A szerzők hálásak a székelyudvarhelyi MÜTF Oktatási Központ munkatársainak - Dr. Geréb Lászlónak, Dr. Horváth Alpárnak, Dr. Nagy Benedeknek, Ilyés Ferencnek, Kolombán Gábornak, Már Istvánnak és Pálfi Kingának – a tanulmány elkészítésében nyújtott segítségeikért.